

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Katerin Hovi

**KARISTUSE ASENDAMINE JA ALTERNATIIVIDE RAKENDAMINE
VÄÄRTEOMENETLUSES**

magistritöö

Juhendaja
mag. iur Andres Parmas

Tartu
2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. VÄÄRTEOKARISTUSTE ASENDAMINE	6
1.1. Väärteokaristused	6
1.2. Aresti asendamine	12
1.3. Rahatrahvi sissenõudmine ja asendamine	19
1.4. Kohtupraktika analüüs.....	24
1.5. Kavandatud muudatused ja väljapakutud lahendused	31
2. VÄÄRTEOKARISTUSE ALTERNATIIVID	35
2.1. Karistusalternatiivide vajalikkus	35
2.2. Väärteomenetluses kohaldatavad üldised mittekaristuslikud mõjutusvahendid ..	38
2.2.1. Konfiskeerimine.....	38
2.2.2. Alaealiste mõjutusvahendid	43
2.3. Väärteomenetluse lõpetamine kohustuse määramisega	52
2.4 Hoiatusmenetlus	57
2.5. Haldussunni ja väärteokaristuse piirid	59
KOKKUVÕTE	65
Substitution of penalty and penalty alternatives in misdemeanour proceedings	69
KASUTATUD ALLIKAD	73
Kasutatud kirjandus	73
Kasutatud veebipõhised allikad	73
Kasutatud õigusaktid	78
Kasutatud kohtupraktika	79
LISAD.....	82
Lisa 1.....	82
Lisa 2.....	84

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö käsitleb asenduskaristuste kasutamist ja karistuse alternatiivide rakendamise võimalusi Eesti väärteomenetlusõiguses ning nende tulemuslikkust.

Magistritöös on püstitatud uurimishüpotees, et Eesti väärteomenetluses kehtivad karistused ei ole efektiivsed ning ei täida karistuse eri- ja üldpreventiivset eesmärke. Valesti valitud karistustele asenduskaristuste määramise protseduurid koormavad riigi õiguskaitseasutusi. Väärteomenetluses peaks rohkem kasutama karistusalternatiive ning reageerima süüteoale individuaalsemalt.

Magistritöö uurimishüpoteesidele vastatakse läbi andmekogumis- ja töötlusmeetodil kohtupraktika süstematiseerimise, seaduste analüüsi ning kirjanduses ja menetluses olevates seaduseelnõudes väljapakutud lahenduste. Autor analüüsib väärteomenetluse eriseadustes kehtivaid sanktsioone ning püstatab järgmised uurimisküsimused:

- kas kehtivas õiguses on piisavalt alternatiive sissenõudmata jäänud rahatrahvidele?
- milline osa väärteokaristusena mõistetud rahatrahvidest asendatakse?
- kui levinud on väärteokaristuste asendamine ja karistusalternatiivide rakendamine?
- kas asendatud karistus on efektiivne, täidab eripreventiivset eesmärki ning kantakse ära?
- kas ja miks on karistuste asendamine ja alternatiivsed karistused vajalikud?
- mis oleks piisavalt efektiivne sanktsioon, et mõjutada esmakordset rikkujat (või alaealist), et hoida ära korduvrikkumisi?

Kriminaalpoliitika karistushinnangute 2014. aasta uuringu järgi on põhiliseks karistuse eesmärgiks reageerimine ehk konkreetse kurjategija karistamine rikkumise eest. Seda nimetasid esimese eesmärgina 96% uuringus osalenud elanikest, 99% osalenud politseinikest ja prokuröridest ning 93% kohtunikest. Süüdlase isoleerimist pidas tähtsaks 92% elanikest, 91% politseinikest, 86% prokuröridest ning 79% kohtunikest. Kõige vähem tähtsaks peeti osapoolte lepitamist (67% politseinikest ja 69% elanikest) ning üldpreventiivseid eesmärke (63% prokuröridest ja 59% kohtunikest).¹

1 M.-L. Sööt, J. Salla, J. Ginter. Karistushinnangud. Kokkuvõte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. 2014, lk 13. Arvutivõrgus:

Juriidiliselt on aga karistuse esmane eesmärk hoida ära tulevasi õigusrikkumisi nii konkreetse süüdlase poolt (eripreventiivne eesmärk) kui ka teiste ühiskonnaliikmete poolt (üldpreventiivne eesmärk). Seega ei ole karistuse idee karistamine *per se*, vaid pigem võib eesmärki iseloomustada õpetava ning manitsevana.

Magistritöö esimene peatükk keskendub väärteokaristuste asendamisele. Asenduskaristused on teisesed karistused, mida kohaldatakse olukorras, kui esmalt määratud karistuse täitmine on võimatu või ei ole otstarbekas. Kui süüdlasel puuduvad rahalised vahendid rahatrahvi tasumiseks ja vara, millele sissenõue pöörata, võib rahatrahvi asendada arestiga. Aresti on võimalik omakorda asendada üldkasuliku tööga (edaspidi ÜKT), kui see on otstarbekas ning süüdlane on sellega nõus.

Rahatrahvi asenduskaristuse määramine võib toimuda aastaid pärast väärteo toimepanemist, kuna tasumata rahatrahvi sissenõudmise tähtajad on pikad. Magistritöös läbiviidud kohtupraktika analüüsi abil selgitab autor välja, kas asenduskaristusena ÜKT määramisel on lähtutud kokkuleppelistest tingimustest, mille alusel hinnatakse ÜKT sobivust süüdlasele.

PPA statistika järgi tasuti 2010-2014 aastatel määratud rahatrahvidest keskmiselt 79%. Tasumata rahatrahvid, mida ei ole võimalik välja mõista ka täitemenetluse kaudu, moodustavad aastas ligi 3 miljonit eurot ning tegemist on olulise puudujäägiga riigieelarves.² Seega peaks väärteokaristuse kohaldaja mõtlema karistuse määramisel rahatrahvi sobivuse peale konkreetsele süüdlasele, et vähendada rahatrahvi sissenõudmisele ja asendamisele kuluvat ressursi.

Magistritöö teine peatükk käsitleb väärteokaristuse alternatiive. Tulenevalt efektiivsemate mõjutusvahendite olemasolust ning ennetustegevuse olulisusest, liigub Eesti kriminaalpoliitika korrakaitseõiguse, süütegude ennetamise ning alternatiivsete mõjutusvahendite kasutamise poole. Esmakordset rikkujat ei ole tingimata vaja kanda karistusregistrisse ning isiku mõjutamiseks ja tulevaste süütegude toimepanemise ärahoidmiseks võib sobida kriminaalõiguslikust sanktsioonist paremini mõni seaduses

<http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/karistushinnangud.pdf> (15.03.2017).

2 Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, millega suurendatakse trahviühikut, eelnõu juurde (edasipidi 146 SE), lk 33. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/64f54788-8951-4ec5-b8be-35d64a1c7137/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus,%20millega%20suurendatakse%20trahvi%C3%BCchikut/> (15.02.2017).

sisalduv alternatiiv. Karistusseadustikus (edaspidi KarS) on sätestatud väärteomenetluses kohaldatavate karistusalternatiividena konfiskeerimine ja alaealistele kohaldatavad mõjutusvahendid. Alaealiste puhul tasub olla eriti ettevaatlik väärteokaristuse määramisega, kuna rahatrahv või arest ei õpeta alaealist, vaid võib noore vastupidiselt viia hoopis kriminaalsele teele. Seadus sisaldab sotsiaalprogrammi kaasamise võimalust, mida on võimalik kasutada nii alaealise kui ka täiskasvanud õigusrikkuja jaoks.

Teatud väärteokoosseisude korral on võimalik kohaldada haldussundi, mis võib olla väärteotrahvist või -arestist efektiivsem. Lisaks sisaldavad eriseadused väärteokaristusega kaasnevaid piiranguid erilubade taotlemisel äritegevuses või vabaaja hobide tarvis. Piirangud on samuti omamoodi karistuse alternatiiviks, kui seadusandja on olnud seisukohal, et klassikalisest väärteokaristusest ei piisa väärteo toimepanemisele reageerimiseks.

Magistritöös on statistiliste näitajatena kasutatud liiklusalaste rikkumiste analüüse, kuna suur osa registreeritud väärtegudest on liiklusrikkumised ning seega on võimalik teha analüüside põhjal üldistavaid järeldusi.³ Liiklusrikkumiste statistika ning karistuste analüüsid on mitmetasandiliselt läbi viidud ning nende põhjal on võimalik teha karistuste või mõjutusvahendite efektiivsuse kohta järeldusi. Liiklusrikkujate puhul on riik katsetanud arvukaid karistusvariante ja kombinatsioone.

Märksõnad: väärteomenetlus, asenduskaristused, ühiskondlikult kasulik töö, sanktsioonid, kriminaalpoliitika.

3 www.politsei.ee avaldatud 2015.aasta statistika kohaselt on liiklusalased väärteod enim toimepandud väärteod:140 803-st PPA poolt registreeritud väärteost oli 108 828 liiklusalased (kiiruse ületamine, joobes juhtimine, juhtimisõiguseta mootorsõiduki juhtimine, kergliiklusalane rikkumine jne).

1. VÄÄRTEOKARISTUSTE ASENDAMINE

1.1. Väärteokaristused

Väärteo eest kohaldatavad põhikaristused on sätestatud karistusseadustiku kolmanda peatüki kolmandas jaos paragrahvides 47-48¹ ning nendeks on rahatrahv, arest ja sõiduki juhtimisõiguse äravõtmine. Juhtimisõiguse äravõtmist on võimalik määrata lisakaristusena põhikaristusega koos. Sarnaselt kriminaalmenetlusele on teiste eriõiguste äravõtmine väärteomenetluses kohaldatav lisakaristus.

KarS § 47 alusel võib kohus või kohtuväline menetleja väärteo eest kohaldada rahatrahvi kolm kuni kolmsada trahviühikut. Trahviühik on rahatrahvi baassumma, mille suurus on neli eurot. Juriidilisele isikule võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada rahatrahvi 100-400 000 eurot. KarS § 66 lg 2 alusel võib kohus või kohtuväline menetleja mõjuvatel põhjustel määrata rahatrahvi tasumise ositi. Mõjuvaks põhjuseks on eelkõige süüdlase majanduslik võimetus tasuda korraga kogu trahvisummat olukorras, kus menetlusalune isik õpib ja ei oma püsivat sissetulekut.⁴

01.01.2015 jõustunud karistusõiguse revisjoni järgselt oli 2016. aastal Justiitsministeeriumil plaan tõsta trahviühik kaheksa euron. Trahviühiku miinimummäär on olnud muutumatu alates 2001.aastast, kuid töötasu alammäär on tõusnud üle kolme korra.⁵ Seadusemuudatusega sooviti rahatrahvi suurus viia sõltuvaks menetlusaluse isiku sissetulekuga. Et kahekordne trahvimäära suurenemine ei tooks automaatselt kaasa karistuste rangemaks muutumist, puudutas planeeritud muudatus ka minimaalselt määratava rahatrahvi suuruse vähendamist kolmelt ühikult (12 euro) ühele trahviühikule (8 eurot). Seaduseelnõu lükati 13.04.2016 tagasi ning ühe negatiivse aspektina toodi välja asjaolu, et kohtu esimeeste 2014. aasta ülevaate järgi on üheks kohtu töökoormuse kasvu põhjuseks rahatrahvi asendamise menetluste suur osakaal, mis kasvaks trahviühiku suurenemise korral veelgi, kuna süüdlastel ei ole võimalik trahvi tasuda.⁶

4 Riigikohtu 03.04.2006 otsus nr 3-1-1-2-06, p 12.

5 146 SE, lk 3.

6 Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, millega suurendatakse trahviühikut, lisa eelnõu seletuskirja juurde (edaspidi 146 SE märkuste ja ettepanekute tabel), lk 2.
Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/64f54788-8951-4ec5-b8be-35d64a1c7137/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus,%20millega%20suurendatakse%20trahvi%20C3%BChikut/> (27.03.2017).

Rahatrahvi vabatahtlik tasumise aeg on 15 päeva otsuse kättesaamisest. Juhul kui selle aja jooksul trahvi ei tasuta või ei järgita osastatud rahatrahvi tasumise tähtaegu ja rahatrahvi ei ole vaidlustatud, pööratakse lahend täitmisele. Kui rahatrahv ei ole tasutud, saadetakse lahendi koopia kümne päeva jooksul kohtutäiturile, mis tähendab, et lahendit hakatakse sundkorras täitma. Seadusest ei nähtu, et rahatrahvi määramisel peaks arvestama varasemate rahatrahvide tasumatajätmist, kuid teoreetiliselt võiks rahatrahvi määrav menetleja analüüsida toimepanija karistusregistrit. Kui karistusregistrist nähtub, et varasemad trahvid on tasumata ning seaduses sätestatud väärteosanktsioon võimaldab, siis peaks kohtult taotlema aresti määramist.

KarS § 48 alusel võib kohus väärteo eest mõista kuni kolmkümmend päeva aresti, mis on kõige raskem füüsilisele isikule väärteo eest kohaldatav karistus.⁷ Aresti alammäär on üks astronoomiline päev ning alla ühe ööpäeva kestvat kinnipidamist ei arvestata karistuse hulka.⁸ 2015. aasta lõpuks oli väärteoaresti kandvaid isikuid vanglas 30, mida on kaks korda vähem, kui 2014. aasta lõpul, kui aresti kandis 60 inimest.⁹ 2016. aasta lõpuks oli vanglas aresti kandvaid süüdlasi 23.¹⁰ Aresti kandvate süüaluste vähenemise põhjus võib tuleneda karistusõiguse revisjoniga väärtegude osakaalu vähendamisest, registreeritud kuritegevuse vähenemisest, üldistest kriminaalpoliitika muutustest ning aresti ÜKT-ga asendamise menetluste kasvust.

Üheks PPA poolt enim menetletud väärteoks ning Eesti ühiskonnas suureks probleemiks olev joobes mootorsõiduki juhtimine on karistatav nii väärteona liiklusseaduse (edaspidi LS) § 224 alusel kui kuriteona KarS § 424 kohaselt. Väärteojoores¹¹ juhtimise eest määratakse karistuseks arest, arvestades rikkumise raskust (sh seda, kas samal ajal kaasnes ka muud liiki rikkumisi), varasemate rikkumiste esinemist ja varasemate kohustuste täitmist (nt rahatrahvide tasumist). Teoreetiliselt kaalutakse aresti taotlemist juhul, kui isikul oli samaaegselt mitu rasket rikkumist (nt sõitis isik joobes ja juhtimisõigusega), tegu oli korduva

7 J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 151.

8 Riigikohtu 11.03.2013 otsus nr 3-1-1-22-13, p 7.

9 A. Ahven, A. Leps jt (koost). Kuritegevus Eestis 2015. Justiitsministeerium: Tallinn 2016, lk 80. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_ees_tis_2015.pdf (27.03.2017).

10 A. Ahven, K.-C. Kruusmaa jt (koost). Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium: Tallinn 2017, lk 94. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web.pdf (21.04.2017).

11 Väärteojooresena mõistetakse käesolevas magistritöös juhi vere alkoholisisaldust 0,20-1,49 mg/g.

samaliigilise või muu raske rikkumisega (nt juhtimisõigusega sõitmine) ning varasemad kergemad karistused (rahaträhv, juhtimisõiguse äravõtmine) ei ole isiku liikluskäitumisele mõju avaldanud.¹² Sama lähenemist kasutatakse ka teist liiki väärtegude karistuse määramisel, millele seadus on näinud ette alternatiivsed sanktsioonid. Kui asenduskaristuse määramise eeldused on täidetud, on aresti võimalik kohtus asendada ÜKT-ga.

Riigikohus on öelnud, et asenduskaristuse kohaldamisel peab lisaks obligatoorsetele eeldustele selgitama välja, kas isik on asenduskaristuseks sobiv. Isikuga seotud asjaolud võivad raskendada asenduskaristusena ÜKT reaalselt täideviimist.¹³ ÜKT läbiviimist võib raskendada isiku tervises seisund või perekondlikud ja töökohustused. Samuti näitab varasem ÜKT tegemata jätmine isiku suhtumist ning üldjuhul ei ole seega mõistlik järjekordselt ÜKT-d määrata.

Kuigi ÜKT on riigile ja ühiskonnale kasulikum kui aresti määramine, on välistatud ÜKT sätestamine iseseisva karistusliigina ilma isiku nõusoleku nõudeta, kuna sellisel juhul oleks tegemist sunnitööga. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni (RT II 1996, 34, 11/12) artikkel 4 keelustab sunniviisilise või kohustusliku töötamise. Ka Eesti Vabariigi põhiseaduse § 29 kohaselt ei tohi kedagi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle, välja arvatud seaduses nimetatud erijuhtudel.

Arestist ja väärteotrahvist individuaalsemaks ning tõhusamaks viisiks isiku mõjutamiseks edaspidi rikkumisi mitte toime panema on lisakaristuse mõistmine. Lisakaristuste eesmärk on süütegude ärahoidmise eesmärgil piirata teatud ajavahemikuks isiku õigusi, millega on toimepandud tegu seotud. Lisakaristus täidab lisaks süüaluse süüd heastavale funktsioonile ka ühiskonna turvalisuse tagamise ning isiku õiguspärasele käitumisele suunamise ülesannet.¹⁴

Lisakaristusena äravõetavaid õigusi võib liigitada selle alusel, kas tegemist on seaduse alusel antava spetsiifilise õigusega (nt relvaluba, riigisaladuse töötlemise õigus, mootorsõiduki juhtimisõigus) või üldise õigusega (nt ettevõtlus-, loomapidamise õigus), mis ei nõua täiendavat seaduse alusel väljaantavat luba. Lisakaristuse kohaldamine väljendub liigituse

12 A. Ahven. Joobes sõidukijuhtimise analüüs: nähtuse ulatus, karistuspraktika ja retsidiivsus. Kriminaalpoliitika analüüs. Justiitsministeerium 2/2015, lk 19. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/joobes_juhtimise_analuus.pdf (27.02.2017).

13 Riigikohtu 20.04.2009 otsus nr 3-1-1-87-08, p 13.

14 Komm vlj. 2015, lk 153.

kohaselt vastavalt seaduse alusel antud õiguse äravõtmises või tulevikku suunatud karistusõiguslikus keelus tegutseda konkreetsetes valdkonnas.¹⁵

Lisakaristust ei ole kehtiva seaduse järgi võimalik asendada, kuna tegemist on iseenesest juba individualiseeritud karistusliigiga, mis määratakse konkreetsetes valdkonnas toimunud rikkumise eest konkreetsele isikule peamiselt eripreventiivsetel kaalutlustel. Lisakaristuse kohaldamisel tuleb arvestada KarS § 56 sätestatud karistuse kohaldamise aluseid, milleks on isiku süü, kergendavad ja raskendavad asjaolud, võimalus mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huve. Näiteks juhtimisõiguse äravõtmist tuleb kohaldada lisakaristusena, kui süüdlasel on varasemast mitmeid karistusi ja jätkuv väärtegade toimepanemine näitab, et isik ei ole oma liikluskäitumist muutnud.¹⁶

Mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmist saab kohaldada nii põhikaristusena KarS § 48¹ alusel kuni kaheks aastaks kui ka lisakaristusena KarS § 50 alusel kuni 12 kuuks. Juhtimisõiguse äravõtmist ei või kohaldada üheaegselt põhi- ja lisakaristusena ning mootorsõiduki juhtimisõigust ei või võtta ära isikult, kes kasutab mootorsõidukit liikumispuude tõttu ning tulenevalt puude olemusest ja raskusest on tal vajadus käia ravi- või taastusraviasutuses ning kui süüdlase töökoht või õppeasutus asuvad elukohast kaugel ja ühistranspordi ühendus ei ole piirkonnas piisavalt arenenud.¹⁷

Lisakaristusena võib KarS § 52¹ alusel kohus või kohtuväline menetleja kohaldada riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse nõuete rikkumisega seotud väärteo eest süüdlasele riigisaladusele ja salastatud välisteabele juurdepääsu õiguse või riigisaladuse ja salastatud välisteabe töötlemise õiguse äravõtmist kuni üheks aastaks. Kuna nimetatud väärtegu saab toime panna ainult erilise isikutunnusega isik, kellele on antud vastav juurdepääs, ei oleks loogiline ega mõistlik sellist karistust asendada.

KarS § 52² p 2 alusel võib looma suhtes lubamatu teo toimepanemise eest kohus väärteomenetluses lisakaristusena kohaldada mis tahes looma või teatud loomaliiki kuuluva looma pidamise keeldu kuni kolmeks aastaks. Oluline on eristada loomapidamise keeldu tegutsemiskeelust. Süüdimõistetul ei saa keelata tegutseda alal, mis on seotud loomadega

¹⁵ Riigikohtu 17.09.2013 otsus nr 3-2-1-86-13, p 7.2.

¹⁶ Riigikohtu 30.04.2010 otsus nr 3-1-1-26-10, p 7.3.

¹⁷ Komm vlj. 2015, lk 153.

(näiteks hooldajana loomaaias).¹⁸ Loomapidamise keeldu võib kohaldada ka lisakaristusena juriidilisele isikule.

Lisakaristuste ega juhtimisõiguse äravõtmist põhikaristusena asendada ei ole kehtiva seaduse järgi võimalik. Kohtupraktikast võib tuua näite, et süüdlane esitab kohtuvälise menetleja otsuse peale kaebuse ning taotleb põhikaristusena määratud mootorsõiduki juhtimisõiguse 3 kuuks äravõtmise asendamist järelkoolitusega psühholoogi juhendamisel ning teooriaeksami uut sooritamist Maanteeametis. Kaebust lahendanud maakohus jättis kohtuvälise menetleja otsuse tähistamata, kuna seaduses puudub sellise asendamise võimalus.¹⁹

On võimalik, et sanktsiooniõiguse arenemisel ning karistusalternatiivide ja väärteomenetluses tingimisi karistuse efektiivsuse tõestamise järgselt on võimalik asendada või tingimisi määrata ka lisakaristust või eriloo äravõtmisena määratud karistust.

Seadusandja on teatud süütegude puhul seisukohal, et klassikaline karistus ei ole piisav ning seega on määratud eriseadustesse mitmeid piiranguid, mida peab kohaldada koos väärteokaristusega, kuid mitte karistusena.

Näiteks relvaseaduse (edaspidi RelvS) § 36 lg 1 p 7 alusel ei anta soetamis- ega relvaluba füüsilisele isikule, kes on väärteokorras karistatud relva ja laskemoona soetamist, hoidmist, kandmist, vedu või kasutamist reguleeriva õigusaktiga sätestatud nõuete rikkumise eest või jahipidamise eest ilma jahitunnistusega. RelvS § 43 alusel peatab PPA soetamisloa või relvaloa kehtivuse kuuest kuust kuni ühe aastani, kui loa omajat karistatakse väärteokorras joobes juhtimise või narkootilise või psühhotroopse aine ebaseadusliku tarvitamise, valdamise või omamise eest. 2013. aastal peatas PPA 125 relvasoetamis- ja relvaloa kehtivuse. Neist 104 juhul peatati loa kehtivus loa väärteojooobes juhtimise eest.²⁰

LS § 105 lg 2 ja § 106 lg 1 sätestavad juhtimisõiguse ning juhilubade väljastamise keelu seoses väärteokaristuse olemasoluga. Liiklusseaduses on nimetatud väärteod, mille puhul ei

18 Komm vlj. 2015, lk 160.

19 Harju Maakohtu 22.09.2015 otsus nr 4-15-7020.

20 Seletuskiri relvaseaduse muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde (edaspidi 736 SE), lk 30. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/c91bc937-2296-4e96-bb7b-510841aafa40/Relvaseaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seondult%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (21.04.2017).

ole võimalik juhtimisõigust või juhiluba saada. Tegemist on enim levinud ja ohtlike rikkumistega nagu näiteks kiiruse ületamine või joobes juhtimine.

Väärteokaristusega kaasnev sanktsioon on ka välismaalaste seaduse (edaspidi VMS) § 180 lg 2 p 3, mille alusel võib töötamiseks tähtajalise elamisloa andmisest keelduda, kui tööandjal, kasutajaettevõtjal või vastuvõtval üksusel on karistus VMS §-des 300–302 sätestatud väärteo eest.

Tolliseaduse (edaspidi TS) § 54² lg 2 ja § 30 lg 4 sätestavad erinevaid piiranguid isikutele, keda on aasta jooksul korduvalt karistatud TS sätestatud väärteo eest, mille eest füüsilisele isikule on väärteosanktsioonina ette nähtud rahatrahv üle 100 trahviühiku ja juriidilisele isikule üle 2000 euro. Kehtivas TS on kirjeldatud sanktsioonimääraga koosseise 10 (TS §-des 73 - 84).

Kalapüügiseaduse (edaspidi KPS) § 27 lg 1 p 1 alusel keeldutakse kalastuskaardi andmisest taotlejale, kellel on rohkem kui üks karistus KPS sätestatud väärteo eest. KPS § 43 p 1 alusel keeldutakse andmast näiteks kutselise kalapüügi luba, kui isikul on rohkem kui üks kehtiv karistus KPS § 71 lg 1 sätestatud väärteo eest.

Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse (edaspidi RSVS) § 32 lg 2 p 4 sätestab, et juurdepääsuloa andmisest või selle kehtivuse pikendamisest võib keelduda füüsilise isiku puhul, kellel on mitu karistusregistrist kustumata väärteokaristust. Kui isiku suhtes viiakse läbi väärteomenetlus ametialase süüteo, korruptiivse teo tunnustel või RSVS ning RSVS alusel antud õigusakti rikkumise tunnustel, võib keelduda ka juurdepääsuloa andmisest või kehtivuse pikendamisest.

Lisakaristused ning erilubadega seotud piirangud on hea võimalus isiku mõjutamiseks klassikalise karistuse lisana. Rahatrahvi määramisel tasub isik rahatrahvi koheselt või ositi ning väärteo arest kantakse süüdlase poolt samuti ära, kuid need ei ole alati süüdlase elukorraldust piisavalt häirivad, et takistada süüdlast tulevikus rikkumist kordamast. Lisakaristus või eriseadusest tulenev erimeede aga mõjutavad süüdlast pikema aja vältel, tekitades ebamugavusi, olemata samas liigselt koormavad.

1.2. Aresti asendamine

Kui põhikaristusena on süüdlasele määratud arest, on võimalik see kohtuistungil kohtu poolt KarS § 69 lg 1 alusel karistuse mõistmise etapis asendada ÜKT-ga. Kohtuistungil peab kohal olema ka menetlusalune isik. Kui süüdlane ei ole andnud enda nõusolekut ÜKT tegemiseks, oleks tegemist sunnitöö määramisega. Aresti asendamiseks ÜKT-ga ei piisa ainult sellest, kui isik kohtuistungil taotleb või nõustub, et karistusena määratud arest asendataks ÜKT-ga. Süüdlane peab oma taotlust ka põhjendama.²¹ KarS § 69 alusel aresti asendamine ÜKT-ga on viimane abinõu isiku ühiskonnast isoleerimise vältimiseks, millele peavad viitama kindlad asjaolud. ÜKT mõistmine peab olema erandlik.²² Kindlasti ei ole võimalik aresti asendamine ÜKT-ga, kui isik on pannud toime väärtegusid süstemaatiliselt.²³

Süüdlane võib ise pärast väärteoprotokolli koostamist esitada menetlejale vastulause, avaldades soovi ÜKT tegemiseks ning selgitades, et puudub raha trahvi tasumiseks, kuid ta oleks nõus ÜKT tegemisega. Kui nähtub, et formaalsed eeldused kohtus aresti asendamiseks ÜKT-ga on täidetud, on kohtuvälisel menetlejal võimalik pöörduda aresti määramiseks kohtusse. Nii hoitaks kokku ressursi, võrreldes olukorraga kui kohtuväline menetleja valib karistuseks rahatrahvi, mida süüdlasel ei ole võimalik tasuda ning kokkuvõttes tuleb läbi viia negatiivselt lõppev täitemenetlus. Kui määrata esmase karistusena arest, mis asendatakse koheselt ÜKT-ga, järgneks karistus vahetult pärast rikkumist ning seega oleks efektiivsem.

Aresti saab asendada küll ÜKT-ga, kuid seadus ei võimalda asendada aresti rahatrahviga.²⁴ Vangistuse ja aresti ÜKT-ga asendamise eesmärk on vähendada vabaduskaotuse kui kõige kahjulikuma ja kulukama karistusliigi osa riigi karistuspoliitikas. Lühidalt võib tuua isiku vabadusevõtmise kahjulikkuse välja järgmistes aspektides:

- 1) süüdlase desotsialiseerumine süüdlasele oluliste sotsiaalsete kontaktide katkemise kaudu
- 2) kohanemine passiivse vanglaelu stiiliga
- 3) erialaste oskuste vähenemine
- 4) süüdlase stigmatiseerumine ehk häbimärgistamine.²⁵

21 Tallinna Ringkonnakohtu 22.02.2017 määrus nr 4-17-355, p 4.2.

22 Harju Maakohtu 22.05.2013 otsus nr 4-13-3223.

23 Harju Maakohtu 02.05.2013 otsus nr 4-13-2620.

24 Tartu Ringkonnakohtu 3.03.2016 määrus nr 4-15-3183, p 10.

25 Komm vlj. 2015, lk 146.

Nimetatud aspektid on asjakohased peamiselt pikemaajalise vabaduskaotuse määramisel, kuid ka väärtetõrjusena võetakse isikult vabadus kuni kolmekümneks päevaks ning sellegi mõju süüdlase elule võib olla tagasipööramatu. Näiteks võib isik kaotada oma töö, majapidamises võivad tekkida olmekahjustused, üksikvanematel on vaja korraldada lastehooldus ning ka lühiajaline arest stigmatiseerib süüdlast ühiskonna silmis. Aresti määramist peaks vältima eriti alaealiste puhul, kuna arest võib alaealist pigem suunata kriminaalsele teele kui ennetada uusi süütegusid. KarS § 66 lg 1 alusel on kohtul võimalik määrata aresti kandmine ositi näiteks nädalavahetustel. Sellega saab vähendada aresti negatiivseid ja tagasipööramatuid mõjusid nii täiskasvanu kui ka alaealise elule pikemas perspektiivis. Minimaalne osastatud aresti järjest kantav osa peab olema vähemalt kaks päeva.

ÜKT sobib kõige enam liiklusseaduse nõuete rikkumise eest süüdi mõistetud isikutele, kes moodustasid eelnõu koostamise ajal kõigist arestialustest umbes 35%. Väärtetõrjust aresti asendamine ÜKT-ga ei sobi sõltuvusprobleemidega ja pika kuritegeliku ajalooga isikutele, keda on ebaproportsionaalselt palju Tallinnas. Sõltuvusprobleemidega isikute karistamise alternatiivina peaks kaaluma ravi, mida aga väärtetõrjust hetkel ei võimaldata.²⁶

Karistusseadustiku jõustumisel 2002. aastal oli ÜKT suhe vangistusse 4:1, kuid sellise tundide arvuga ei olnud võimalik ÜKT-d edukalt täita ning 14.02.2004 muudeti ÜKT ja vangistuse suhe 2:1-le. Juba 2004.aastal oli arutlusel 1:1 suhe sarnaselt Soomele, kuid muudatus jõustus alles karistusõiguse revisjoniga 01.01.2015. Vajalik oli ÜKT tundide vähendamine eelkõige ÜKT rakendamise suurenemise tõttu kriminaalkaristuse mõistmise korral, kuna määrates väga palju ÜKT tunde (1:2 suhte korral oli võimalik maksimaalselt määrata 1460 tundi ÜKT-d) muutus ebareaalseks, et süüdlane lõpetab ÜKT positiivselt muu töö ja õppimise kõrvalt.

2012. aasta seadusemuudatusega võimaldati ÜKT määramist väärtetõrjust asenduskaristusena ning esialgu vastas ühele päevale arestile kaks tundi ÜKT-d, kuid alates 01.01.2015 vastab ühele päevale arestile üks tund ÜKT-d. Kohus võib asendada määratud aresti ÜKT-ga süüdlase nõusolekul ning ÜKT-d saab minimaalselt määrata viis tundi (KarS § 69 lg 1). Kui süüdlase

²⁶ Karistusseadustiku, väärtetõrjust seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, karistusregistri seaduse ning kriminaalhooldusseaduse muutmise seaduse seletuskiri (edaspidi 562 SE), lk 2. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/bbdfef23-6b8b-a198-4a55-00c29e185e59/Karistusseadustiku,%20v%C3%A4rteomenetluse%20seadustiku,%20kriminaalmenetluse%20seadustiku,%20karistusregistri%20seaduse,%20kriminaalhooldusseaduse%20ja%20vangistusseaduse%20muutmise%20seadus/> (28.02.2017).

karistus on pärast 01.01.2015 asendatud ÜKT-ga, peab kohus kohaldama asendussuhet 1:1, sõltumata teo toimepanemise ajast.²⁷ ÜKT ei või KarS § 69 lg 2 alusel kesta üle kaheksa tunni päevas ning kui süüdlane õpib või töötab, võib teha maksimaalselt neli tundi ÜKT-d päevas.

Alla viie tunni ÜKT määramine väärteomenetluses on küsitav, kuna alla 5-tunnise ÜKT kohustuse täitmise kulu on suurem kui saavutatav tulemus.²⁸ KarS § 69 lg 1 järgi ongi 5 tundi minimaalne ÜKT tundide arv, mis kohaldub ka aresti asendamisel ÜKT-ga. Näiteks kolme päeva aresti asendamine viie tunni ÜKT-ga on süüdlase olukorda raskendav ning ei ole seega võimalik.²⁹ Alla viie tunni ÜKT korraldamise kulu on suurem kui saavutatav tulemus.³⁰ Töö korraldamiseks kuluv aeg kuulub ÜKT tegemise arvestamise aja hulka ning kui asendada näiteks kahepäevane arest kahe tunni ÜKT-ga, ei pruugi karistatu praktikas jõuda töötegemisega alustadagi, kuna aeg kulub töövahendite jaotamisele ning tööülesannete selgitamisele.

Võrreldes välisriikidega on Eestis määratav ÜKT kohustus rangem. Näiteks saab Soomes mõista 20-200 tundi ÜKT-d; Rootsis 40-240 tundi (kuni üheaastase tingimisi vangistuse korral); Taanis 30-240 tundi, kus ÜKT-ga asendatava vangistuse kestvus ei ole seaduses sätestatud; Norras 30-420 tundi (kuni 1-aastase vangistuse korral).³¹ Eestis on maksimaalselt võimalik asendada kahe aasta pikkune vangistus ÜKT-ga ehk maksimaalne ÜKT tundide arv on 730 tundi. Väärteomenetluses on maksimaalne tundide arv 30 tundi vastavalt maksimaalse 30 päevase aresti asendamisel.

Kuigi Eesti ÜKT-praktika on võrreldes teiste Euroopa riikidega range, on Maiu Ruusi poolt läbiviidud küsitluses ÜKT koordinaatorid väljendanud arvamust, et ÜKT ja aresti suhe on liiga leebe.³² Koordineerijad selgitasid, et kaks tundi ÜKT-d on liiga vähe ning süüdlane ei saa aru enda karistustest ning dokumentide vormistamisele kulub rohkem aega, kui süüdlasel töö tegemiseks. ÜKT-d korraldavad kontaktisikud on seadusmuudatust, millega muudeti ühele päevale arestile vastavaks asenduskaristuseks üks tund ÜKT-d, kommenteerinud

27 Riigikohtu 26.06.2015 määrus nr 3-1-1-37-15, p 9.

28 Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri (edaspidi 554 SE), lk 29. Arvutivõrgus:
http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (21.04.2017).

29 Tallinna Ringkonnakohtu 10.01.2017 määrus nr 4-16-8594, p 5.

30 554 SE, lk 29

31 554 SE, lk 29.

32 Küsitluse läbiviimise ajal 2014. aastal vastas kaks tundi ÜKT-d ühele päevale arestile.

järgnevalt: "liiga leebe; ei pea õigeks; ei ole mõjus, ressursi raiskamine; ei poolda ÜKT kohaldamist üleüldse; karistuse kui mõjutusvahendina ei toimi; on normaalne, aga kas maksimumarest on üldse õige ÜKT-ga asendada."³³

Politsei 2012. aasta analüüsi järgi määrati aresti asemel ÜKT-d kuni 10 tundi (33%); 11-20 tundi (28%); 21-30 tundi (16%) ning 31-60 tundi (23%).³⁴ Analüüsi koostamise ajal vastas ühele päevale arestile kaks tundi ÜKT-d. Analüüsis ei ole käsitletud rahatrahvi asendamist ÜKT-ga, mis on võimalik karistuse sundtäitmise faasis alates 01.01.2012.

Aastatel 2012-2014 asendati ÜKT-ga 2-4 % arestidest.³⁵ Üldistatult sobib ÜKT-d tegema isik, kelle puhul on rahaline karistus või tingimisi karistus ära proovitud, keda pole vajadust suunata sõltuvusravile ning kes suudab töökohustust täita. Kui varasemad asenduskaristusena määratud ÜKT-d on süüdlase poolt jäänud tegemata, on uue ÜKT määramise otstarbekus kaheldav. ÜKT määramiseks on vajalik süüdlase nõusolek ning kohtunik ei saa anda lubadusi ega juhiseid ÜKT tegemise protsessi kohta, selle eest vastutab kriminaalhooldusametnik. Kui süüdlane paneb süstemaatiliselt toime samaliigilisi süütegusid, peaks eripreventiivsetel kaalutlustel iga järgnev karistus olema koormavam, et mõjutada isikut sama süütegu tulevikus mitte toime panema.

KarS § 79 võimaldab kuriteo korral vabastada isiku karistuse kandmisest, kui süüdlane on parandamatult haigestunud. Väärteomenetluses saab esitada avalduse karistuse täitmise edasilükkamiseks. ÜKT tegemise tähtaega saab peatada, kui süüdlane on haigestunud või perekondlik olukord takistab töö tegemist, süüdlane täidab ajateenistuskohustust või osaleb õppekogunemisel, kuid väärteomenetluses ei ole võimalik ÜKT tegemise tähtaega pikendada. Uue tähtaja määramisel peab arvestama üldist ÜKT tegemise tähtajalist piirangut, milleks on üks aasta. Aresti täitmisele pööramist saab edasi lükata väärteomenetluse seadustiku³⁶ (edaspidi VTMS § 209 lg 1) alusel süüdlase haiguse või raseduse korral, kuid seadus ei võimalda aresti asendada teist liiki karistusega. Kohtupraktikas võib tuua näite, et kohus jätab süüdlase haigestumise korral VTMS § 211 lg 3 alusel taotluse asendada rahatrahvi arestiga

33 M. Ruus. Väärteomenetluses üldkasuliku töö kohaldamisega seotud probleemid seda korraldavate ametnike hinnangul. Magistritöö. Tartu 2014, lk 50. Arvutivõrgus:

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42352/ruus_maiu.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (02.03.2017).

34 Karistusseadustiku ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. 2013, lk 29.

35 A. Ahven. 2/2015, lk 20.

36 Väärteomenetluse seadustik. – RT I 2002, 50, 313 ... RT I, 31.12.2016, 18.

rahuldamata.³⁷ Seega võib jääda väärteomenetluses karistus haigestumise või rasestumise korral süüdlase poolt kandmata.

Kui KarS § 82 lg 1 p 3 sätestatud üheaastane aegumistähtaeg on möödunud, ei ole võimalik karistust enam täitmisele pöörata. Seega ei ole vaja sätestada eraldi õigusnormi isiku vabastamise kohta haigestumise korral, kuna aegumistähtaeg on lühike.

ÜKT analüüsid ei erista kuriteo ja väärteo eest mõistetud ÜKT läbimise edukust, kuid tõenäosus lõpetada ÜKT kohustus positiivselt on suurem isikutel, kellel on vähem rikkumisi ning kellele määratud ÜKT tundide arv on väiksem.³⁸ Kuna aresti eest mõistetav maksimaalne ÜKT tundide arv on 30 tundi ning arvestades sanktsiooni ülemises piiris määratava karistuse ning selle asendamise erandlikkust, võib järeldada, et väärteokorras asenduskaristusena määratud ÜKT eduka lõpetamise protsent on proportsionaalselt suurem kui kuriteo karistusena määratud ÜKT puhul. ÜKT määramisel peab arvestama, et isik oleks füüsiliselt võimeline ÜKT-d tegema, et isikul oleks võimalik liikuda ÜKT läbiviimise kohta ning töö- ja perekohustuste kõrvalt aega teha ÜKT-d. Isikul ei tohiks olla sõltuvusprobleeme (alkohol ja narkootikumid).³⁹

KarS § 69 lg 6 sätestab, et kui süüdlane hoiab kõrvale ÜKT-st, ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib karistust täideviiv ametnik teda kirjalikult hoiatada või kohus määrata täiendavaid KarS § 75 lg 2 sätestatud kohustusi. Kuna väärteomenetluses ei kohaldata ÜKT-ga koos käitumiskontrolli, on ÜKT-st kõrvalehoidmise korral hooldusametnikul võimalik täimisele pöörata üksnes põhikaristusena määratud arest. ÜKT sooritamise kontrollkohustus on pandud politseile ning politsei huvitatus ÜKT kohustuste korralikust täitmisest on tagatud sellega, et ÜKT kohaldamisega on võimalik kokku hoida kulusid arestimajade ülalpidamistest.⁴⁰

Süüdlase poolt ÜKT tegemisest kõrvalehoidmise korral teeb kriminaalhooldusametnik VTMS § 210¹ alusel kohtule taotluse süüdlasele mõistetud aresti täitmisele pööramiseks.

37 Viru Maakohtu 23.01.2014 määrus nr 4-13-7975.

38 A. Ahven. Üldkasuliku töö tulemuslikkuse parandamise võimalustest. Kriminaalpoliitika analüüs nr 10/2012. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/uldkasuliku_too_tulemuslikkuse_parandamise_voimalustest._justiitsministeerium._2012.pdf (20.02.2017).

39 M. Ruus. 2014, lk 25.

40 562 SE, lk 15.

Kui asenduskaristusena määratud ÜKT jääb määratud tähtjaks sooritamata, pööratakse arest täitmisele. Aresti täitmisele pööramisel arvestatakse karistusest kantuks süüdlase poolt tehtud ÜKT tunnid, mille üks tund võrdub ühe päeva arestiga. Alla kümnapäevase aresti täitmisele pööramise korral arvestatakse karistusest kantuks süüdlase poolt tehtud ÜKT tunnid proportsionaalselt mõistetud arestiga. VTMS § 210¹ alusel otsustab aresti täitmisele pööramise süüdlase elukoha järgse maakohtu täitmiskohtunik oma määrusega kriminaalhooldusametniku taotluse kohtusse saabumisest alates kümne päeva jooksul.

ÜKT tegemata jäämise põhjustena on kontaktisikud ja kriminaalhooldusametnikud välja toonud süüdlase ükskõiksust; ÜKT määramist süstemaatilistele rikkujatele, kellel on sõltuvusprobleemid; puudulikke kontaktandmed; kontaktandmete muutumist; tööd välismaal; tööharjumuse puudumist noortel vanuses 17- kuni 21-aastat; alkoholitarvitamist; liiga lühikesi tähtaegu.⁴¹

Kriminaalhooldussüsteemis tuleb püüda leida enam selliseid ÜKT korraldajaid, kes võimaldaksid laiendada ÜKT tegevusalasid, et ka väiksema töövõime ja vaimse võimekusega inimeste puhul kõnealust karistusalternatiivi saaks tulemuslikult kasutada.⁴² ÜKT määramine on riigile kasulikum kui aresti määramine ning kui süüdlase retsidiivsustaset on hinnatud õigesti ja puudub vajadus rikkujat karistada arestiga, on ÜKT sobivaks karistuseks, vähendades aresti negatiivseid mõjusid süüdlase elukorraldusele ning andes ühiskonnale rikkumisega tekitatud kahjule tasakaaluks tagasi midagi positiivset ja kasulikku.

Aresti määramine väärteokaristusena või asenduskaristusena ei ole karistuse eesmärgi täitev. Vabadusevõtmise, kui süüdlase ühiskonnast isoleerimise eesmärk, on kaitsta ühiskonda retsidiivi eest, kuid kuni 30 päevaks isiku isoleerimine ei muuda oluliselt ühiskonnaliikmete turvatunnet. Arestist kui tulevaste süütegude ennetamise meetodist ei ole mõtet rääkida, kuna on oluliselt efektiivsemaid sanktsioone.

Arest määratakse vaid raskemate rikkumiste eest olukorras, kus teised väärteokaristused on ära proovitud ning maksimaalse aresti määramine ei muuda korduvrikkujast süüdlase suhtumist õiguskorda ja ei suuna isikut õiguskuulekale teele. Lisaks ei ole väärteorikkumised sedavõrd ohtlikud süüteod, kui kuriteod, et oleks üldse vajalik süüdlane isoleerida teiste isikute ohutuseks. Tähelepanuväärne on ka asjaolu, et mõned väärteod on süstemaatilise toimepanemise korral

41 M. Ruus. 2014, lk 51.

42 J. Salla. Karistuse asendamist ja karistusest vabastamist puudutavad muudatused. Juridica 2014/VIII, lk 595.

kriminaliseeritud kuritegudena (nt alaealisele alkoholi müümine ja ostmine KarS § 182¹, süstemaatiline pisivargus KarS § 199 lg 2 p 9 ja juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimine KarS § 423¹). Süstemaatiliste rikkujate mõjutamiseks võiks seadus sisaldada rohkem kuriteokoosseise, mis kriminaliseerivad süstemaatiliselt toimepandud väärteod. Kriminaalmenetluses on laialdasemad võimalused kohaldada kriminaalhooldaja järelevalvega käitumiskontrolli ning määrata lisakohustusi. Samuti võimaldab kuriteokaristus määrata katseaja ning katseaja kohaldamise võimalust võiks laiendada ka väärteegadele.

1.3. Rahatrahvi sissenõudmine ja asendamine

Täitemenetluse seadustiku (edaspidi TMS) alusel toimub täitemenetluses väärteo eest kohaldatud rahatrahvi sissenõudmine kohtutäiturile täitmiseks saadetud jõustunud kohtuotsuse või kohtuvälise menetleja otsuse alusel. Kohtutäitur annab võlgnikule tähtaja rahatrahvi tervikuna tasumiseks. Tähtaeg ei saa olla lühem kui 10 päeva ega pikem kui 30 päeva, kui kohus või kohtuvälise menetleja ei ole määranud rahatrahvi tasumist ositi. Kui rahatrahvi tasumistähtaega ei järgita ega pikendata, pöörab kohtutäitur sissenõude võlgniku varale ning trahvile lisanduvad ka kohtutäituri kulud.

Sissenõue pööratakse võlgniku varale alustades rahast, väärisasjadest, väärtpaberitest ja nõuetest, seejärel jätkatakse ülejäänud vallasvaraga ning viimaks pööratakse sissenõue kinnisvarale (TMS § 198).

Tõlgendamisraskusi tekitab rahatrahvi sissenõudmise tähtaja aegumise küsimus, mida reguleerib TMS § 201. Kui rahatrahvi tervikuna määratud tähtpäevaks ei tasuta või kui osastatud rahatrahvi tasumise tähtaega ei järgita ja rahatrahvi täitmise tähtaega ei ole pikendatud ning võlgnikul ei ole vara, millele sissenõuet pöörata, teatav kohtutäitur sissenõudjale täitmise võimatusest hiljemalt ühe aasta möödumisel rahatrahvi kohtutäituri poolt menetlusse võtmisest, kuid mitte hiljem kui kolme aasta möödumisel väärteootsuse jõustumisest. Seejärel on vaja kohtul sissenõudja avalduse alusel määrata asenduskaristus.

Kohtupraktika ei ole olnud täitmise võimatusest teavitamise tähtaja küsimuses järjepidev. Näiteks on ringkonnakohus öelnud, et TMS § 201 lg 1 sätestatud tähtaja rikkumine on selline asjaolu, mis ei võimalda enam asenduskaristuse kohaldamist.⁴³ Lahendites on jäänud tähelepanuta KarS § 82 lg 4 sätestatud aegumistähtaeg, mis on neli aastat. Ringkonnakohus on selgitanud, et TMS § 201 lg 1 sätestatud tähtaeg reguleerib olukordi, kus rahatrahvi maksmise tähtaega ei ole pikendatud või on osastatud sedavõrd pika aja võrra, et alternatiivselt sätestatud 3-aastane tähtaega alates väärteootsuse jõustumisest saabub enne n-ö 1 aasta kui üldtähtaja saabumist ehk enne seda aega, mille jooksul kohustub täitur võimatusest sissenõudjale teatama.⁴⁴

43 Tallinna Ringkonnakohus 12.11.2015 määrus nr 4-15-8780, p 9; Tallinna Ringkonnakohtu 17.12.2015 määrus nr 4-15-9854, p 7.

44 Tallinna Ringkonnakohtu 17.12.2015 määrus nr 4-15-9854, p 7.

Ringkonnakohus on hiljem oma seisukohti revideerinud, jõudes väidetava ühtse seisukohani, et asenduskaristuse taotlemise tähtaeg tuleneb KarS § 82 lg 4, mis näeb ette, et täitemenetlus rahatrahvi sissenõudmiseks võib kesta maksimaalselt neli aastat alates otsuse jõustumisest.⁴⁵

Ringkonnakohtu 17.03.2016 määruses on kohus selgitanud, et TMS § 201 lg 1 sätestatud üheaastane tähtaeg ei reguleeri kohtutäituri ja süüdlase vahelisi suhteid, vaid näeb ette rahatrahvi asendamise õigeaegse otsustamise võimaluse.⁴⁶ TMS aga reguleerib täitemenetluse läbiviimist, sätestades võlgniku, sissenõudja ja kohtutäituri õigused ja kohustused.⁴⁷ Kui TMS § 201 lg-s 1 oleks sätestatud sarnaselt KarS-ile tähtajaks neli aastat, ei oleks rahatrahvi võimalik enam täitemenetluse teostamise tähtaja möödumisel teist liiki karistusega asendada. KarS § 82 lg 4 tähtaja möödumisel peatub rahatrahvi sissenõudmine ning TMS 202 lg 1 alusel lõpetab kohtutäitur täitemenetluse väärteo asjas määratud rahatrahvi sissenõude täitmise aegumise tõttu, kui rahatrahvi ei ole sisse nõutud KarS §-s 82 sätestatud tähtaja jooksul.⁴⁸ Õige tähtaja määramine on oluline, kuna vastasel juhul võib süüdlasel jääda karistus kandmata mitte süüte aegumise tõttu, vaid seaduserakendaja vigade tõttu.

PPA poolt sundtäitmisele suunatud rahatrahvide laekumise statistikast nähtub, et 2009-2013. aastatel laekus täitemenetluse kaudu keskmiselt 53,6% nõuete summast ning protsendid on muutunud juhuslikult ja ei nähtu laekumise suurenemise või vähenemise trendi.⁴⁹ Nimetatud protsendist võib järeldada, et väärteotrahvide täitemenetluse kaudu sissenõudmine on ebaefektiivne, kuna sundtäitmisele suunatud karistuse saanutel puudub vara või seda varjatakse ning seetõttu jääb ligi pool täitemenetluses määratud rahatrahvidest tasumata. 2009-2013 oli sundtäitmisele saadetud nõuete arv keskmiselt 49 000 aastas. PPA 2009-2013. aastate statistikast nähtub sundtäitmisele saadetud nõuete arvu vähenemistrend: 2009. aastal oli nõuete arv 64 667, kuid 2013. aastal saadeti sundtäitmisele 39 293 nõuet.⁵⁰ Andmed avaldati 2016. aastal ning 2013. aastale järgnevate aastate statistika ei ole hetkel avalikult kättesaadav. Sundtäitmisele suunatud nõuete arvu vähenemine tuleneb üldisest registreeritud kuritegevuse vähenemisest⁵¹ ning 29.03.2015 jõustunud VTMS-i muudatusest, mis lubab vähetähtsa teo korral väärteomenetluse alustamata jätta ning piirduda suulise hoiatamisega. Sellest hoolimata on kohtud üle koormatud asenduskaristuse taotlustega.

45 Tallinna Ringkonnakohtu 14.04.2016 määrus nr 4-16-2034, p 8-9.

46 Tallinna Ringkonnakohtu 17.03.2016 määrus nr 4-16-1286, p 11.2.

47 Tartu Ringkonnakohtu 17.04.2014 määrus nr 4-14-1363, p 7.

48 Sootak jt. 2015, lk 265.

49 146 SE, lk 12.

50 146 SE, lk 12.

51 A. Ahven, K.-C. Kruusmaa jt (koost). 2017, lk 5.

Kui rahatrahv on tasumata ja puuduvad karistuse asendamist välistavad asjaolud, saadab sissenõudja tulenevalt KarS §-s 72 avalduse kohtuotsuse täitmisele pööranud maakohtule rahatrahvi asendamiseks aresti või süüdlase nõusolekul ÜKT-ga. Sissenõudja teatab avalduse esitamisest võlgnikule ja kohtutäiturile. Asenduskaristuse määramisel lähtutakse KarS § 72 lg 2, mille alusel vastab kümnele trahviühikule üks päev aresti ning kui süüdlasele määratakse või mõistetakse rahatrahv kolm kuni üheksa trahviühikut, arvestatakse rahatrahv ÜKT-ga vastavaks ühele päevale arestile.

Kui rahatrahvi asendamine aresti või ÜKT-ga ei ole mingil põhjusel võimalik või on süüdlane enne asendusaresti või ÜKT kohaldamist rahatrahvi tasunud, teeb maakohus VTMS § 211 lg 3 alusel määruse, milles jätab sissenõudja avalduse rahatrahvi asendamise kohta aresti või ÜKT-ga rahuldamata. Praktikas võib kirjeldatud olukord tekkida aastaid pärast karistuse määramist, kui kohtutäituri menetluse käigus on selgunud, et süüdlasel puudub vara, millele oleks võimalik sissenõue pöörata aga kui süüdlane pärast täitemenetlust on siiski omandanud majanduslikud vahendid, et tasuda rahatrahv. Võib esineda ka olukordi, kus süüdlane varjab enda vara kogu täitemenetluse ajal, kuid tasub trahvi tulenevalt hirmust aresti ees, kui saab teadlikuks, et sissenõudja taotleb rahatrahvi asendamist arestiga.

Kui täitemenetluses on esinenud rahatrahvi tasumise võimatus, on rahatrahvi asenduskaristuse määramisel riigile kasulikum asendada rahatrahv esialgu ÜKT-ga. Kui ÜKT jääb kohtu poolt määratud tähtaja jooksul tegemata, on siiski vaja pöörata asendusarest täitmisele. Alati ei ole ÜKT määramine otstarbekas, seega peab igal individuaalsel juhul väga täpselt kaaluma, kas rahatrahv asendada ÜKT-ga on võimalik. Ringkonnakohus on öelnud, et karistus peab olema teatud määral elukorraldust muutev ja ebamugavust kaasa toov mõju peab suunama isikut edaspidi süütegude toimepanemisest hoiduma.⁵² Kohtuotsustes ei ole alati põhjendatud, miks on arest asendatud ÜKT-ga, isegi kui tegemist on sanktsioonmäära maksimumi lähedal mõistetud karistusega.⁵³

⁵² Tallinna Ringkonnakohtu 7.03.2016 otsus nr 4-15-11195, p 6.

⁵³ Käesoleva magistritöö ptk 1.4 käsitleb kohtupraktika analüüsi.

Väärteokaristusena määratud rahatrahvi asendamist aresti või ÜKT-ga ei saa taotleda süüdlane. Seda teeb sissenõudjana kohtuväline menetleja taotledes asenduskaristuse kohaldamist juhtudel, kui kohtutäitur on sissenõudjat teavitanud, et puuduvad võimalused isikult täitemenetluse käigus rahatrahvi summat välja mõista. Seadusest võib süüdlasele jääda vale mulje, et ka menetlusalusel isikul endal on võimalik nõuda rahatrahvi asendamist teist liiki karistusega. Näiteks on Harju Maakohtusse pöördunud rikkuja, kes soovib rahatrahvi asendada sotsiaalse tööga. Kohus tõlgendas taotlust kui soovi asendada karistus ÜKT-ga ning selgitas taotlejale, et ÜKT-ga saab kohus asendada KarS § 69 lg 1 alusel kohtu poolt mõistetavat aresti ise karistust mõistes, kuid ÜKT-ga ei saa asendada rahatrahvi või lisakaristust ei väärteoasja kohtulikul arutamisel ega kaebemenetluses. Kohus selgitab, et rahatrahvi asendamine on võimalik lahendi täitmisele pööramise menetlusstaadiumis, kui kohtuvälise menetleja otsus või kohtuotsus on jõustunud, täitmisele pööratud ning on ilmnenud täitmise võimatus.⁵⁴ Kirjeldatud kohtuasjas ei olnud kohtuvälise menetleja otsus jõustunud, kuna süüdlane oli otsuse vaidlustanud. Seega süüdlase soov teha "sotsiaalset tööd" oleks võimalik täita, kui isik jätab rahatrahvi tasumata ning ilmneb ka sundtäitmise võimatus. Alles seejärel oleks olnud võimalik rahatrahv kohtus aresti või ÜKT-ga asendada.

Asenduskaristusena määratav ÜKT peaks olema samaväärne rahatrahviga, kuna süüdlane peab ka rahatrahvi tasumiseks tegema tööd, mille eest saab töötasuna raha trahvi tasumiseks. Võrreldes ÜKT-d tasu eest tehtava tööga, on suhe ebaproportsionaalne. ÜKT tööülesanded on lihttööd (lehtede koristamine, lume lükkamine jne) ning ühe tunni ÜKT-ga asendatakse 10 trahviühiku suurune rahatrahv, mis tähendab, et ÜKT tunnitasu on ebaproportsionaalselt suur summa 40 eurot. Kui töötada völaõigusliku või töölepingu alusel töökohal, mille tööülesanded on ÜKT-ga võrreldavad, saaks lepingu alusel töötav tööline miinimumpalga lähedast palka, kuna lihttööd ei nõua kvalifitseeritud tööjõudu ega väljaõpet.

Kui rahatrahv on osaliselt tasutud, arvestatakse tasutud osa asendusaresti või ÜKT pikkuse määramisel proportsionaalselt tasutud summa suurusega süüdlase kasuks. Näiteks kui 180 trahviühiku (720 eurot) suurusest rahatrahvist on tasutud 73 eurot, vastab tasumata rahatrahv 647 eurot 161 trahviühikule, mis tuleb asendada 16 päeva pikkuse arestiga. Trahviühikute vastavus arestipäevadele ümberarvutamisel ümardatakse süüdlase kasuks. Aresti võib omakorda asendada 16 tunni ÜKT-ga, mille täitmise tähtaja määrab kohus. Kui süüdlane tähtaja jooksul ÜKT-d ei teosta, pööratakse arest täitmisele.⁵⁵ Praktikas võib tekkida olukordi,

⁵⁴ Harju Maakohtu 20.11.2015 otsus nr 4-15-9250.

⁵⁵ Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-136.

kus sama väärteokaristus pendeldab korduvalt läbi kohtu: rahatrahv jääb tasumata ning pööratakse täitmisele, kuid täitemenetlus lõpeb tulutult. Seejärel asendatakse rahatrahv kohtus arestiga, mis asendatakse sama kohtu määrusega ÜKT-ga. Kui ÜKT jääb tähtajaks tegemata, on vaja uuesti kohtusse pöörduda, et asendusarest täitmisele pöörata.⁵⁶ Kui süüdlane hoiab ÜKT-st kõrvale, võib karistuse täitmine KarS § 82 lg 1 p 3 alusel aeguda ning karistus jääb kandmata.⁵⁷

Asenduskaristusena määratud ÜKT tegemata jäämise põhjusi võib olla väga erisuguseid, kuid siiski on oluline arvestada, et arest on kõige rangem karistus ning võimalusel peaks rahatrahv asendatama ÜKT-ga. Ka asenduskaristuse määramisel on kohus mitmes lahendis nentunud, et ÜKT on võrreldes arestiga ühiskonnale kasulik.⁵⁸ ÜKT ongi kehtiva seaduse järgi parim karistus väärteorikkumiste eest, kuid tööülesanded peaks olema rohkem seotud toimepandud väärteoga ning süüdlane võiks ÜKT abil hüvitada tekitatud kahju.

Kuna tihti tuleb asenduskaristus kohaldamisele alles teisejärguliselt pärast täitemenetluse võimatuse ilmnemist, peaks kaaluma juba karistuse määramisel, kas rahatrahvi määrata on mõistlik. Riik võiks töötada välja süsteemi, millega võimaldatakse süüdlasel teha lihttööd õiglase tasu eest, misjärel süüdlane saaks teenitud raha eest tasuda rahatrahvi. VTMS § 209 lg 2 võimaldab lahendit täitmisele pööraval maakohtul või kohtuvälisel menetlejal süüdlase avalduse alusel lahendi täitmisele pööramist edasi lükata, kui esinevad asjaolud, mille tõttu ei ole viivitamatult võimalik täita väärteo eest karistusena kohaldatud rahatrahvi. Võimalik oleks töötada välja analoogne säte, mille alusel pikendatakse rahatrahvi täitmisele pööramist, kui süüdlane on nõus töötama riigi poolt pakutud turupalgaga töökohal, et tasuda rahatrahv. Kui seadusandja ka tulevikus jääb seisukohale, et rahatrahv on mõistlik karistus väärteo eest, oleks selline hüpoteetiline olukord õiglasem kui kehtiv olukord,

Hetkel kehtiv ÜKT määramise süsteem on tulenevalt asendustehtest süüdlase jaoks liiga leebe ning süüdlasel võib jääda karistamatuse tunne. On kaheldav, kas tegemist ikka on parima võimaliku süütegude ennetamiseks kasutatava süsteemiga.

56 Tartu Maakohtu 02.08.2016 määrus nr 4-16-792, Tartu Maakohtu 02.08.2016 määrus nr 4-16-839.

57 Viru Maakohtu 09.01.2017 määrus nr 4-15-1526.

58 Tartu Maakohtu 10.01.2017 määrus nr 4-16-8442, Tartu Maakohtu 23.01.2017 määrus nr 4-16-8984, Tartu Maakohtu 22.02.2017 määrus nr 4-17-384.

1.4. Kohtupraktika analüüs

Magistritöös on kohtupraktika analüüsiks valitud juhusliku valimina 90 2017. aasta maakohtu lahendit, milles asendatakse väärteokaristus ÜKT-ga. Analüüsi põhjal on tehtud induktiivseid järeldusi asenduskaristuse kasutamise kohta Eesti kohtupraktikas 2017. aastal. 30 lahendi puhul on tegemist kohtuotsustega, milles põhikaristusena määratud arest asendatakse ÜKT-ga.⁵⁹ 59 lahendit on Tartu ja Viru Maakohtu määrused, milles asendatakse väärteokaristus ÜKT-ga sundtäitmise võimatuse tõttu⁶⁰. Üks kohtumäärus käsitleb kohtuvälise menetleja taotlust pöörata arest täitmisele, kuna ÜKT oli jäänud tähtajaks tegemata, kuid kohus ei rahuldanud taotlust, sest nõue oli aegunud.⁶¹

Analüüsitud lahendites on asendatud liiklusseaduse (edaspidi LS) karistus 59 lahendis, karistusseadustikus sätestatud väärteo eest määratud karistus 15 korral, narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduses (NPALS) sätestatud väärteokaristus 10 korral, tolliseaduses (TS) sätestatud väärteokaristus 7 korral, liikluskindlustusseaduse (LkindIS) rikkumise karistus 6 korral, alkoholiseaduse (AS) karistus 1 korral ja relvaseaduse (RelvS) alusel määratud karistus ühel korral. Kahel korral ei ole täpsustatud väärteo koosseisu⁶² ning 24 lahendis on määratud mitme erineva koosseisu eest asenduskaristus.

Magistritöö autor on kohtupraktika näiteid toonud ka ringkonnakohtu lahenditest ja enne 2017. aastat jõustunud esimese astme kohtu lahenditest, et tuua välja kohtupraktikas esinevaid tüüpprobleeme, mis ei ole avaldunud eelnimetatud üheksakümnes analüüsitud maakohtu lahendis.

Tallinna Ringkonnakohus on selgitanud, et nii karistuse asendamine kui ka karistuse tingimisi täitmisele pööramata jätmine on kohtu pädevuses olevad otsustused, millega kohus saab reageerida süüdlasest või tema teost nähtuvatele erilistele asjaoludele, mis muudaksid karistuse reaalse ärakandmise ebaotstarbekaks. Karistuse asendamine on pigem erandkorras kasutatav meede ning erandkorraline asjaolu ei ole pelgalt isiku nõusolek ÜKT-d teha ega ka asjaolu, et isikut pole varasemalt samaliigilise süüteo eest karistatud.⁶³

59 vt lisa 1. Analüüsitud maakohtu otsused, milles asendatakse väärteoarst ÜKT-ga.

60 vt lisa 2. Analüüsitud maakohtu määrused, milles asendatakse väärteotrahv ÜKT-ga.

61 Viru Maakohtu 09.01.2017 määrus nr 4-15-1526.

62 Tartu Maakohtu 16.01.2017 määrus 4-16-7881, Tartu Maakohtu 17.02.2017 määrus nr 4-17-936.

63 Tallinna Ringkonnakohtu 11.11.2015 otsus nr 4-15-4436, p 14.

Vaatamata ringkonnakohtu seisukohale ei ole üheski magistritöö raames analüüsitud 2017. aastal tehtud asenduskaristuse määramise kohtulahendis selgitusi ÜKT sobivuse kohta konkreetsele süüdlasele ning kohus ei too välja ÜKT määramise põhjendamiseks erandlikke asjaolusid. Ühes kohtumääruses on mainitud, et kohtuväline menetleja on nõus ÜKT kohaldamisega, millest võib järeldada, et ÜKT kohaldamise sobivuse analüüs on siiski läbi viidud.⁶⁴ Kohtumäärustes, milles rahatrahvi asendatakse täitmise võimatuse tõttu ÜKT-ga, on kohus kõigis lahendites maininud, et süüdlane on nõus ÜKT-ga või avaldanud soovi ÜKT määramiseks. Kahes määruses on mainitud, et on võetud süüdlase allkiri ÜKT tegemisega nõustumise kohta.⁶⁵ Ühes määruses mainib kohus, et arvestades süüdlase nõusolekut ÜKT-d teha, on asenduskaristuse määramine põhjendatud.⁶⁶

Ühest Viru Maakohtu määruses nähtub, et rahatrahvi on jäänud tasumata ning süüdlane mainib, et ei ole nõus trahvi tasuma, kuid on nõus tegema ÜKT-d.⁶⁷

Erinevalt kohtumäärustest, milles mainitakse süüdlase nõusolekut ÜKT tegemiseks, ei ole kohtuotsustes enamasti süüdlase arvamus märgitud. Kahes kohtuotsuses on mainitud, et arest asendatakse ÜKT-ga süüdlase nõusolekul.⁶⁸

Üksikutes analüüsitud lahendites on täpsustatud isiku tervisest tulenevaid piiranguid ÜKT tegemiseks. Näiteks, et isikul on nägemispuue, mis takistab teatud tööde tegemist.⁶⁹ Ühes lahendis on süüdlane selgitanud, millise ilmaga ta saab ÜKT-d teha.⁷⁰ Ühes lahendis selgitab isik, et on nõus ÜKT-d tegema, kuid ei saa töövõime kaotuse tõttu teha rasket füüsilist tööd.⁷¹

Viru Maakohtu lahendis on kohtualune nõus asenduskaristusega (5 tundi ÜKT-d) ning selgitab, et kuna majanduslik seis ei võimalda määratud rahatrahvi tasuda, kuid on nõus süüteo eest vastutust kandma ja on nõus nii arestiga kui ka aresti asendamisega ÜKT-ga, mida tal on võimalik teha vaatamata oma tervislikule seisundile.⁷² Kohtumääruses ei täpsustata, mida süüdlase kommentaar terviseseisundi kohta tähendab.

64 Tartu Maakohtu 24.01.2017 määrus nr 4-16-7138.

65 Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-53, Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-55.

66 Tartu Maakohtu 06.02.2017 määrus nr 4-16-8829.

67 Viru Maakohtu 31.01.2017 määrus nr 4-16-8862.

68 Tartu Maakohtu 03.02.2017 otsus nr 4-16-6269, Tartu Maakohtu 03.02.2017 otsus nr 4-16-7785.

69 Viru Maakohtu 11.01.2017 määrus nr 4-16-9089.

70 Viru Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-198.

71 Viru Maakohtu 11.01.2017 määrus nr 4-16-8718.

72 Viru Maakohtu 18.01.2017 määrus nr 4-17-183.

Väärteomenetluse asenduskaristusena ÜKT seadusesse lisamisel sooviti hakata ÜKT-d kohaldatama suurejoonelise hooajatööna (lehtede või lume koristamine, heina niitmine jne), mitte iga süüdlase poolt individuaalselt.⁷³ Seetõttu on väärteomenetluses määratava tundide arvu (kuni 30 tundi) teostamiseks seaduse järgi aega kuni 12 kuud, et oleks võimalik ÜKT teostajaid kaasata ühistele talgutele. Kohtupraktika analüüsis käsitletud 30 kohtuotsuses, milles põhikaristusena määratud arest asendati ÜKT-ga, on asenduskaristuse tegemise tähtajaks 17 otsuses määratud 1 kuu; 8 otsuses 2 kuud; 4 otsuses 3 kuud (millest kolmes otsuses on määratud tähtpäev, mis ajaks ÜKT peab olema teostatud) ning ühes otsuses 4 kuud.⁷⁴ Töö teostamise tähtaja määramisel ei nähtu seost määratud ÜKT tundide arvuga ning kohtulahenditest ei nähtu, et teatud piirkonna kohtul oleks oma praktika.

Kirjeldata ei ole soodne ÜKT teenusepakkujatele. Kui esialgseks tähtajaks on määratud üks kuu, on erandlike asjaolude esinemisel küll täitmisele pööramist võimalik korduvalt edasi lükata, kui ei ületata KarS § 82 lg 1 p 3 sätestatud 1-aastast üldist tähtaega, kuid on kaheldav, kas seadusandja on erandlike asjaoludena silmas pidanud ÜKT korraldamist hooajatööna. Seega nähtub kohtulahenditest, et ÜKT-d hooajatööna korraldada on äärmiselt keeruline, kuna lähtutakse pigem süüdlase kui ÜKT läbiviija huvidest.

Lisaks tekitab lühike tähtaeg ka teisi probleeme. Kohtupraktikast võib tuua näite, kus süüdlane peab tegema 16 tundi ÜKT-d ühe kuu jooksul, kuid ÜKT jäi tegemata, kuna politseipoolne alusdokumentatsioon ei jõudnud õigeaegselt ÜKT läbiviijani. Pärnu Maakohtu lahendis selgitab ÜKT korraldaja, et analoogset olukorda on korduvalt ette tulnud.⁷⁵

Kui kohtualune esitab aresti määranud maakohtu otsuse peale apellatsiooni, võib juhtuda, et kui ringkonnakohtus hakkab arutama aresti asendamist ÜKT-ga, on arest süüdlase poolt juba kantud.⁷⁶ VTMS § 205 lg 1 tulenevalt pööratakse kohtuotsus aresti kohta viivitamatult täitmisele pärast kohtuotsuse tegemist, kui süüdlane on kohtumenetluse ajaks kinni peetud ning kohtuotsuse täitmist ei ole VTMS § 209 alusel edasi lükatud. Seetõttu peab süüdlane kindlasti juba maakohtuistungil avaldama soovi aresti asendamiseks ÜKT-ga, kuna hiljem ei pruugi see olla võimalik.

⁷³ 562 SE, lk 4.

⁷⁴ vt lisa 1.

⁷⁵ Pärnu Maakohtu 03.02.2017 määrus nr 4-16-7917.

⁷⁶ Tartu Ringkonnakohtu 20.06.2016 otsus nr 4-16-3310, p 8.

Lisaks aresti asendamisele ÜKT-ga on võimalik kohtumäärusega asendada aresti või ÜKT-ga rahatrahv, kui esineb täitmise võimatus. Kohtusse esitatud taotluste arv rahatrahvi asendamiseks on aastast aastasse suurenenud. KIS-is registreeritud täitmisasjade taotlusi väärteomenetluses oli vastavalt 2012. aastal 1464, 2013. aastal 3410; 2014. aastal 5910 ning 2015. aasta üheksa kuu jooksul 5108.⁷⁷ Rahatrahvi asendamine on eriti levinud Lõuna-Eestis ning Ida-Virumaal, kus on vähem tasustatavaid töökohti ja madalam elatustase.⁷⁸ 2014. aastal asendati rahatrahv ÜKT-ga 1558 korral,⁷⁹ seega esitatud taotlustest rahuldati 26,4%.

Magistritöö raames analüüsitud 2017. aasta kohtulahendites taotleb PPA 53-l korral ja MTA kuuel korral rahatrahvile asenduskaristuse määramist. Rahatrahvi asendamisel teisendatakse määratud trahviühikute arv esmalt arestipäevadesse, mis seejärel asendatakse süüdlase nõusolekul ÜKT-ga. Arestipäevade ÜKT-ks ümber arvestus tehakse süüdlase kasuks. Kümnele trahviühikule vastab üks arestipäev, millele omakorda vastab üks tund ÜKT-d. Analüüsitud kohtulahenditest nähtub, et täitemenetluse võimatuse korral asenduskaristuse määramiseks kohtusse pöördumise korral on asenduskaristusena määratud ÜKT teostamise tähtaeg üldiselt pikem, kui põhikaristusena määratud aresti kohesel asendamisel ÜKT-ga.

Määruste sisust nähtub, et kohus on arvestanud isiku soove ÜKT tegemise tähtaja määramisel ning mitmes lahendis mainib kohtualune, mis aja jooksul ta ÜKT tehtud saaks. Käsitletud 60-st kohtumäärusest on ÜKT tegemiseks määratud tähtaeg üks kuu 26 määruses, kaks kuud 15 määruses, kolm kuud üheksas määruses, neli kuud neljas määruses, viis kuud kolmes määruses, kuus kuud ühes määruses ja seitse kuud ühes määruses. Ühes lahendis määrati viie tunni ÜKT teostamiseks kaks nädalat.⁸⁰

Pika tähtaja määramine vähendab väärteo eest mõistetud karistuse mõjuvust, kuna täitemenetluse korras rahatrahvi asendamine võib toimuda sissinõudmise pikkade tähtaegade tõttu aastaid pärast teo toimepanemist. ÜKT teostamiseks pikkade tähtaegade määramisega väheneb karistuse mõjuvus veelgi. Karistus peaks järgnema vahetult rikkumisele, kuid ÜKT teostamise tähtaja määramisel peab arvestama süüdlase töö- ja koolikohustusi ning seega jäävad ka ÜKT korraldaja huvid ÜKT-d hooajatööna korraldada teisejärguliseks.

77 SE 146 märkuste ja ettepanekute tabel, lk 2.

78 SE 146 märkuste ja ettepanekute tabel, lk 2.

79 BNS. Üha rohkem trahvi saanud rikkujaid kannavad karistuse tööd tehes. 4.09.2015. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/3317731/ueha-rohkem-trahvi-saanud-rikkujaid-kannavad-karistuse-toeod-tehes> (24.04.2017).

80 vt lisa 2.

Pika ÜKT teostamise tähtaja määramisel ja selle omakorda pikendamisel võib karistuse täideviimine KarS § 82 lg 4 alusel aeguda, kui teo toimepanemisest on sissenõudmise võimatuse ja asenduskaristuse määramisega koos möödunud juba üle nelja aasta. Kohtupraktikast võib tuua näite, kus asenduskaristusena mõistetud 28 tundi ÜKT-d on jäänud tegemata süüdlase hooletuse tõttu ning karistuse täitmisele pööramise avaldus esitatakse pärast KarS § 82 lg 1 p 3 sätestatud tähtaega. Lg 2 p 1 kohaselt peatub täitmise aegumine ajaks, mil isik hoidub talle kohaldatud karistuse kandmisest kõrvale, kuid kuna lahendis hoiti karistuse kandmisest kõrvale vaid ÜKT teostamiseks määratud 2 kuu vältel, on 1,5 aastat hiljem täitmisele pööramine aegunud ning süüdlase karistus jääb kandmata.⁸¹

Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne ütleb, et viiest päevast lühemat karistust asendades määratakse ÜKT tundide arvuks viis tundi.⁸² Selline käsitlus on vastuolus võrdse kohtlemise printsiibiga, kuna raskendaks isiku olukorda, kellele esialgu määrati leebem karistus kui viiele tunnile ÜKT-le vastav karistus ehk 50 trahviühikut rahatrahvi või 5 päeva aresti. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaande lähenemine tähendaks majanduslikult raskest seisust süüdlase olukorra raskendamist võrreldes majanduslikult paremas seisus olevate süüdlasega, kes on võimeline tasuma rahatrahvi õigeaegselt. Seadusandja järgi on sellise korralduse põhjenduseks asjaolu, et riigil on kulukas alla viie tunnist ÜKT-d korraldada.⁸³

Kohtupraktika analüüsis käsitletud lahendites määrati 90-st lahendist 28-s lahendis esmaselt määratud põhikaristusest raskem asenduskaristus. 22 lahendis asendati põhikaristusena määratud alla viiepäevane arest või alla 50 trahviühiku suurune rahatrahv viie tundi ÜKT-d, raskendades sellega süüdlase olukorda.⁸⁴ Kolmes lahendis lähtuti asendustehtest, milles ühele arestipäevale vastab kaks tundi ÜKT-d⁸⁵ ning neljas lahendis ümardati asendustehtes trahviühikud ÜKT tundideks süüdlase kahjuks.⁸⁶ Trahviühikute ümardamine süüdlase kahjuks võib viia olukorrani, et süüdlane on küll osaliselt rahatrahvi tasunud (alla 10 trahviühiku suuruse summa), kuid asenduskaristuse määramisel ei arvestata tasutud osa.

81 Viru Maakohtu 09.01.2017 määrus nr 4-15-1526.

82 Kom vlj. 2015, lk 210.

83 554 SE, lk 29.

84 vt lisa 2.

85 Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-6125, Tartu Maakohtu 16.01.2017 määrus 4-16-7881, Tartu Maakohtu 23.01.2017 määrus nr 4-16-8984.

86 Tartu Maakohtu 10.01.2017 määrus nr 4-16-8442, Tartu Maakohtu 13.02.2017 määrus nr 4-17-338, Tartu Maakohtu 17.02.2017 määrus nr 4-17-936, Tartu Maakohtu 22.02.2017 määrus nr 4-17-384.

Kohtupraktika analüüsi käigus ilmnis üks Harju Maakohtu otsus, milles 4-päevase karistusena määratud arest asendati nelja tunni ÜKT-ga.⁸⁷

Kohtupraktikast võib tuua näite, et kahe erineva otsusega mõistetud 30 trahviühiku suurused erineva süüteo eest määratud trahvid asendatakse sissenõudja taotluse alusel ühiselt 6-päevase arestiga, mis omakorda asendatakse kuue tunni ÜKT-ga, mille täitmiseks määratakse kolm kuud.⁸⁸ Kohtumääruses aga ei põhjendata, kuidas on erinevad väärted omavahel seotud ja mis võimaldab mõista liidetud asenduskaristuse. Sarnane lähenemine ei ole ainukordne.⁸⁹ KarS § 63 lg 3 alusel peab iga väärteto eest määrama või mõistma eraldi karistuse, seega ei ole ühise asenduskaristuse määramine korrektne.

Kohtupraktika analüüsi märkimisväärne järeldus on, et maakohtu praktikas tuleb ka 2017. aastal ette lahendeid, milles kohus lähtub vanast süsteemist ning asenduskaristuse määramisel määratakse ühele päevale arestile asenduskaristusena kaks tundi ÜKT-d. 90 analüüsitud lahendis kasutati vana asendusvalemit kolmel korral.⁹⁰ Eksitus võib tuleneda sellest, et süüteotoimepanemise ajal vastas ühele päevale arestile kaks tundi ÜKT-d, kuid seadus muutus 01.01.2015. KarS § 5 lg 2 ls 1 alusel on isiku olukorda leevendaval seadusel tagasiulatuva jõud. Riigikohus on selgitanud, et KarS § 69 lg 1 ja lg 6 teise lause kehtiv redaktsioon on kohaldatav ka nende isikute suhtes, kelle süüdimõistmine on jõustunud enne 01.01.2015, kuid kelle karistus asendatakse KarS § 74 lg 5 ls 4 kohaselt ÜKT-ga alles pärast 01.01.2015.⁹¹

Kohtulahendites ei ole piisavalt põhjendatud asenduskaristusena määratud ÜKT sobivust konkreetsele süüdlasele, vastavalt tema varasematest rikkumistele ja karistuste kandmisele. Lisaks esineb ka lahendeid, kus samale süüdlasele on määratud asenduskaristusena ÜKT-d mitmeid kordi, kuid hiljem on kohus pidanud siiski pöörama aresti täitmisele.⁹² Kuigi kehtivatest väärtekaristustest on arest kõige ebaefektiivsem, on tegemist ikkagi seaduses kehtiva sanktsiooniga ning ÜKT peaks olema põhjalikult läbikaalutud alternatiiv, mitte standardprotseduur. Kui kriminaalpoliitika liigub alternatiivsete karistuste poole ning riik ei soovi aresti kohaldada, oleks vajalik ka seadusmuudatus, mille alusel aresti asendamine ÜKT-

87 Harju Maakohtu 03.01.2017 otsus nr 4-16-9142.

88 Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus nr 4-16-7934.

89 Tartu Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-246, Viru Maakohtu 04.01.2017 määrus nr 4-16-7589, Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus nr 4-16-7968.

90 Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-6125, Tartu Maakohtu 16.01.2017 määrus 4-16-7881, Tartu Maakohtu 23.01.2017 määrus nr 4-16-8984.

91 Riigikohtu 16.03.2015 määrus nr 3-1-1-19-15, p 33.

92 Tartu Maakohtu 02.08.2016 määrus nr 4-16-792, Tartu Maakohtu 02.08.2016 määrus nr 4-16-839.

ga või alternatiivkaristuste kohaldamine oleks tavapärane meede ka seaduse järgi, mitte erandlik vahend vabaduskaotuse vältimiseks nagu on kirjanduses väljendatud. Kaalumist väärt võiks olla ka seadusesse uute karistusalternatiivide lisamine.

1.5. Kavandatud muudatused ja väljapakutud lahendused

Justiitsministeeriumis on arutlusel seaduseelnõu, millega soovitakse LS § 224 täiendada lõikega 4, luues võimaluse väärteokaristusest tingimisi vabastamiseks kui tegemist on esmase seda liiki süüteoga. Süüdlase karistusest tingimisi vabastamine on käesoleval ajal arutlusel juhtimisõiguse äravõtmise osas, kuid tulevikus võib kaaluda ka kõigi väärteokaristuste liikide ning lisakaristuste korral süüdlase tingimisi karistusest vabastamist.⁹³

Seadusemuudatusega soovitakse suurendada liiklusalase rikkumise eest mõistetud juhtimisõiguse äravõtmise karistuse kasutust, kuna karistus määrataks tingimisi. Lisaks suureneb täitemenetluste arv nende menetluste võrra, mille puhul katseajal toimepandud rikkumise tõttu on juhtimisõigus vaja reaalselt ära võtta. Reaalne juhtimisõiguse äravõtmine määrataks aga vaid neile rikkujatele, kelle puhul alternatiivsed ja leebemad meetmed ei tööta.

Seoses tingimisi karistuse määramisega peaks isik nõustuma katseajal alluma KarS § 73¹ lg 4 toodud kohustustele. Näiteks võib panna isikule kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis või mitte tarvitada alkoholi. Tingimisi karistus määrataks üheaastase katseajaga ning katseajal peab süüdlane täitma talle pandud kohustusi ja vältima uue väärteo toimepanemist, mille eest on karistusena ette nähtud juhtimisõiguse äravõtmine põhi- või lisakaristusena. Selliseid väärteokoosseise on hetkel LS-s 13. Ideaalis võiks süüdlane katseajal võtta ka KarS § 73¹ lg 2 sätestatud lisakohustuse, näiteks alluma ettenähtud ravile, mitte tarvitama narkootikume või alkoholi, osalema sotsiaalprogrammis.⁹⁴ Sotsiaalprogramm iseenesest on rakendatav ka praegu LS § 224 sätestatud väärteo esmakordsel toimepanemisel.⁹⁵ Alkoholi piirmäära ületanud või joobes juhtide ühe kohustusena rakendatav alkoholi tarvitamise keeld tuleneb tingimusliku kriminaalkaristuse korral KarS § 74 ja KarS § 75 lg 2 p 1 ning seda saab kohaldada igat liiki väärteokaristuse tingimisi mõistmisel.

93 Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (suhtumise karmistamine sõiduki joobes juhtimisse) eelnõu juurde (edaspidi 328 SE), lk 9. Arvutivõrgus: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse/07.03.2017\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse/07.03.2017)).

94 328 SE, lk 19.

95 Sotsiaalprogrammi kasutamist joobes juhtide puhul käsitleb magistritöö peatükk 2.3.

Kuna väärtegade toimepanemine võib olla tingitud isiku sõltuvushäirest või muust psühhosotsiaalsest probleemist, võiks sotsiaalprogramm olla vastavuses isiku häire või probleemiga.⁹⁶

Kui süüdlane katseajal ei täida talle pandud kohustusi (nt tarvitab alkoholi) või paneb toime uue liiklusalase väärteto, mille eest on võimalik kohaldada põhi- või lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist, pöörab kohus või kohtuväline menetleja tingimisi kohaldamata jäetud karistuse täitmisele. Selleks, et menetlejatele ei tekiks liigselt suurt halduskoormust, ei ole ette nähtud käitumiskontrolli järelevalve mehhanismi katseajal. See võib aga tuua kaasa olukorra, kus teave katseajal olija kohustuste rikkumise kohta ei jõua menetlejani. Süüdlane kannab tingimisi määratud karistuse täitmisele pööramisel ära siis, kui uue väärteto eest määratud või mõistetud juhtimisõiguse äravõtmise karistus on ära kantud.⁹⁷

Väärtetokaristusest tingimisi vabastamise osas on siiski välja toodud mõningad kitsaskohad. Näiteks ei ole karistuse täitmisele pööramise olukorras selge, kes tegeleb täitmisele pööraja teavitamisega uuest süüteost. Lisaks ei täida tingimuslik karistus väärtetomenetluse eesmärki hoida ära isiku poolt uute väärtetude toimepanemist, kui seda ei ole teinud reaalsed karistused. Kui isikule on mõistetud tingimisi juhtimisõiguse äravõtmine ning isikut karistatakse katseajal KarS § 424 järgi kvalifitseeritava kuriteoga, mille alusel kohaldatakse lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist, tekib karistuste konkurents ning samaaegselt kahte karistust täita ei saa.⁹⁸ KarS § 3 lg 5 tulenevalt karistatakse isikut üksnes kuriteo järgi ning väärteto eest mõistetud juhtimisõiguse tingimisi äravõtmist ei pöörata täitmisele, kui isikul võetakse realselt kuriteo karistusena juhtimisõigus ära. Juhtimisõiguse topelt äravõtmist ei toimu ning väärtetokaristus pööratakse täitmisele juhul, kui kuriteo eest karistust ei järgne. Seega kui kuriteo eest järgneb karistus, jääb isiku väärteto eest määratud karistus kandmata.

Justiitsministeerium planeerib karmistada KarS § 74 lg 4 regulatsiooni kuriteo eest tingimisi määratud karistuse täitmisele pööramisega, kui süüdlane paneb katseajal toime samaliigilise väärteto. Näiteks kui süüdlane on karistatud KarS § 424 alusel tingimisi vangistusega sõiduki

⁹⁶ 328 SE, lk 9.

⁹⁷ 328 SE, lk 11.

⁹⁸ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (suhtumise karmistamine sõiduki joobes juhtimisse) eelnõu 328 SE lisa. Märkuste ja ettepanekute tabel, lk 23. Arvutivõrgus: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse\)/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse)/) (27.03.2017).

juhtimise eest joobeseisundis ja paneb katseajal toime LS § 224 sätestatud väärteo, juhtides mootorsõidukit, maastikusõidukit või trammi lubatud piirmäära ületades, peab kriminaalhooldusametnik pöörduma kohtu poole ja kohus peab kaaluma tingimisi kriminaalkaristuse täitmisele pööramist. Sarnane olukord oleks KarS § 199 mõttes varguse eest mõistetud tingimisi karistuse ja KarS § 218 mõttes toimepandud väheväärtusliku asja varguse korral.⁹⁹ Tingimisi karistuse täitmisele pööramise regulatsiooni karmistamine on põhjendatud, kuna samalaadsed väärteod võivad süstemaatilise toimepanija poolt jääda juhuslikult (või tahtlikult) alla kuriteo piiri varguse ning joobes juhtimise korral ning seega on õigustatud ka samaliigilise väärteo toimepanemisele karmim sekkumine ning kriminaalkaristuse täitmisele pööramine.

Lisaks juba seaduseelnõu tasemel arutlusel olevatele muudatustele on ka kriminaalhooldajad pakkunud välja mõjutusvahendi, mida võiks kasutada joobes juhtide puhul: "Trahvide mittemaksjaid võiks kohustada töötama kõikvõimalikes kohtades ja et nad oma arestipäevad ise kinni maksaksid (linad, ööbimine, söök jms). Arestipäev ei tohiks olla rahalise trahvi vabastamiseks, vaid pigem ÜKT koos ööbimisega vanglas, millele lisanduvad tema isiklikud kulud, et riik ei peaks selle eest maksma. Absurdne on, et arestiga kaob politseitrahv. Roolijoodik ka ise naerab sellise karistuspoliitika üle."¹⁰⁰

KarS § 69 lg 4 alusel on kriminaalmenetluses võimalik ÜKT-d asendada sotsiaalprogrammis osalemisega kuni 30 tunni ulatuses, kui kohus on tulenevalt KarS § 75 lg 1 p 8 isikule käitumiskontrolli raames programmis osalemise kohustuse määranud. Sotsiaalprogrammis osalemise kohustust võiks rohkem kasutada ka väärteomenetluses, kuna programmis osalemine võimaldab tegeleda süüdlase kriminogeensete riskide vähendamisega. VTMS § 30 lg 1 p 3 alusel otstarbekuse kaalutlusel väärteomenetluse lõpetamisel võib menetlusalune isik võtta kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis, kuid vajalik oleks sotsiaalprogrammi kohustuse määramine sätestada ka väärteokaristuse osana. Kuna 30 tundi on väärteo eest mõistetav maksimaalne karistus, võiks riik välja töötada lühemad sotsiaalprogrammid või nõustamisvastuvõtu, mida viiksid läbi psühhiaatrid või spetsialistid ning mis avardaksid süüdlase silmaringi seoses väärteoga tekitatud kahju mõjust ühiskonnale. Seadusesse võiks

⁹⁹ 328 SE, lk 12.

¹⁰⁰ B. Tammiste, A. Ahven, A. Kruusement. Joobes sõidukijuhtimise eest kriminaalhooldusele suunatud isikute liiklusohutusprogrammis osalemise tulemuslikkuse analüüs. Justiitsministeerium. 2008, lk 18. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/joobes_soidukijuhtimise_ees_t_kriminaalhooldusele_suunatud_isikute_liiklusohutusprogrammis_osalemise_tulemuslikkuse_analuus.justiitsministeerium.2008.pdf. (28.02.2017).

lisada võimaluse, et süüdlasele jääb karistusregistrisse märke väärteokaristuse kohta, millena on läbitud sotsiaalprogramm või nõustamine. Sellega annaks register informatsiooni järgnevate väärteokaristuste vajalikkuse kohta ning iseloomustaks isiku suhtumist ja alternatiivse karistuse mõjusust.

Sarnaselt alkoholisõltuvusele on haigus ka kleptomaania ning haige inimese karistamine klassikalise väärteokaristusega ei ole otstarbekas ning ei täida karistuse eripreventiivset eesmärki. Kleptomaania on sarnane alkoholisõltuvusele, kuid ei ole niivõrd tugev psüühikahäire, mis vabastaks vastutusest¹⁰¹ võrreldes KarS § 34 nimetatud süüd välistavatele alustega. Riik peaks siiski välja töötama vastava psühhiaatrilise ravi või nõustamise, mida psüühiliselt haigetele süüdlastele kohaldada, et toimepanijad oma häirest paraneksid. Tegemist oleks eripreventiivse karistusega ning ravi või sotsiaalprogramm ja nõustamine on kindlasti efektiivsem kui väärteokaristusena mõistetav rahatrahv, arest või menetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlustel.

101 A. Liiv. Kleptomaania. Arvutivõrgus: http://www.kliinik.ee/haiguste_abc/kleptomaania/id-700 (25.03.2017).

2. VÄÄRTEOKARISTUSE ALTERNATIIVID

2.1. Karistusalternatiivide vajalikkus

Üheks eesmärgiks kriminaalpoliitika arengusuundades 2018. aastani on korduvkuritegevuse ennetamine. Seda soovitakse saavutada läbi alternatiivkaristuste kasutamise soodustamise ning kinnipidamisasutustesse ainult kõige ohtlikumate kurjategijate paigutamise.¹⁰²

Joobes juhtide retsidiivsusanalüüsi karistusliikide võrdlusest ilmneb, et varasemalt sarnaseid rikkumisi toime pannud isikutest koosnevate võrdlusgruppide võrdlemisel nähtu, et rangem karistus vähendaks tulevasi rikkumisi. Vastupidiselt on kõikide karistusliikide ja -määrade puhul raskema karistuse määramise korral süütegude korduvus suurem kui kergemate karistuste puhul. Seega pole karmim karistuspraktika osutunud eripreventiivses mõttes tõhusamaks uute rikkumiste ärahoidmisel, pigem vastupidi.¹⁰³ Ka PPA poolt läbiviidud analüüsi põhjal võib öelda, et kõige enam toimepandud liiklusväärtegude (LS § 227 lg 1-4, LS § 224, § LS § 239-240) eest määratud rahatrahvi suurus ei ole mõjunud korduvrikkumist ärahoidvalt. Pigem mõjub liiklusrikkujatele karistamise fakt iseenesest. Rahatrahv ei ole mõjuv karistus, kui isikul ei ole kuitahes suure rahatrahvi tasumine probleemiks või kui tal, et ei ole nagooni plaanis rahatrahvi tasuda.¹⁰⁴

2012. aastal läbiviidud analüüs näitas, et rikkumise eest määratud rahatrahvi suurus ei mõjuta inimesi edaspidistest rikkumistest hoiduma. 2016. aastal arutlusel olnud seaduseelnõus 146 SE, millega sooviti trahviühikut suurendada, asuti siiski seisukohale, et suurem trahviühik muudab inimesi seaduskuulekamaks ning väärtegude toimepanemisest hakatakse hoiduma. On arusaamatu, miks mõni aasta pärast nimetatud seisukoha ümberlükkamise tõendamist arvatakse seaduseelnõu tasemel, et inimesi on võimalik mõjutada karmima karistusega ning nimetatakse seda trahviühiku suurendamise põhjenduseks. Samas selgitati seaduseelnõus, et trahviühiku suurus võib suurendada asenduskaristuste määramise menetluste osakaalu kohtus, kuna suuremaid trahve ei tasuta ning teatud isikute puhul ei ole ka täitemenetlus tulemuslik.¹⁰⁵

102 M.-L. Sööt. Kriminaalpoliitika arengusuunad 2018. aastani. Seletuskiri, lk 34. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (26.02.2017).

103 A. Ahven. 2/2015, lk 35.

104 R. Paabo, M. Ramat, T. Sari jt (koost). Liiklusväärtegude karistuste mõju korduvrikkumistele. Politsei- ja Piirivalveamet. PPA: 2012, lk 16. Arvutivõrgus: <https://www.yumpu.com/xx/document/view/45468287/liiklusvaartegude-karistuste-moju-korduvrikkumistele-politsei> (28.02.2017).

105 146 SE märkuste ja ettepanekute tabel, lk 7.

On vastuoluline saata kooskõlastamisele seaduseelnõu, milles eeldatakse, et trahviühiku suurendamise korral läheks sundtäitmisele veel suurem osa rahatrahve kui varasemalt ehk juba eelnõus on sisuliselt kirjas, et määratav karistus ei ole süüdlaste poolt täidetav. Karistus peaks olema efektiivne ning kui juba enne seaduse vastuvõtmist seaduseelnõus öeldakse, et süüdlaste poolt jääb karistus täitmata, oleks vaja keskenduda hoopis töötava, alternatiivse ja tõhusa karistuse kavandamisele, mitte olemasoleva mitte-töötava karistuse karmimaks muutmisele. Seaduseelnõu lükati tagasi. Siiski, kuna trahviühik on olnud väga pikka aega muutumatu, ent palgad tõusnud, võib arvata, et peagi võetakse jälle menetlusse sarnane seaduseelnõu, kui just kriminaalpoliitika ei liigu radikaalselt uue ja efektiivse karistussüsteemi poole.

Riigil oleks vaja leida piisavalt tõhusad karistusalternatiivid, mis vähendaks just ohtlike korduvrikkujate toimepandud õigusrikkumisi. Karistusõiguslikud sanktsioonid ei muuda nende isikute suhtumist sõltumata sanktsiooni raskusest. Võiks üldistada, et sageli just korduvrikkujad jätavad rahatrahvi tasumata. Neil võib tihti olla mitmeid rahatrahve ja tsiviilõiguslikke võlgu ning pangakonto kohtutäituri poolt arestitud. Sellisesse olukorda sattumine võib isiku muuta ükskõikseks ja depressiivseks ning sõltuvusainete kasutamiseni, mis omakorda võib viia kuritegelikule teele. Kuna väärted on kuritegudega võrreldes vähemohtlikud süüteod, ei ole väärtetoimepanijate kinnipidamisasutusse paigutamine enamasti ühiskonna turvalisuse mõttes otstarbekas ning väärtetoarest ei hoia ära uusi süütegusid. Arestimajade ülalpidamine on ka täiendav kohustus riigile.

Sotsiaalprogrammide, haldussunni ja klassikaliste karistusalternatiivide kasutamine on pikemas perspektiivis riigile vähem kulukas ja süütegude ärahoidmise mõttes efektiivsem kui süütegude tagajärgedega tegelemine ning isiku karistamine. Paljudes riikides on peetud näiteks alkoholiprobleemiga sõidukijuhtide mõjutamiseks kasutatavaid programme edukaks ning USA-s ja Saksamaal alustati selliste programmide rakendamist juba 1970. aastatel.¹⁰⁶

Kui tegemist on sõltuvusest tingitud korduva rikkumisega, peab rikkumiste vähendamiseks leidma sobiva ravi või töötama välja väärtetoomenetluses kasutatava isiku probleemidele vastava sotsiaalprogrammi, et rikkuja mõistaks, milliseid tagajärgi temapoolne tegu võib kaasa tuua ning tekitada süüdlases soovi neid tagajärgi vältida. Sotsiaalprogrammi abil

¹⁰⁶ B. Tammiste. 2008, lk 4.

suureneks süüdlase teadmised süüteoga seotud kahjulikest tagajärgedest ühiskonnale ning paraneksid süüdlase väärtushinnangud. Tegemist on uute süütegude ärahoidmise ennetusega.

Ka esmakordse rikkuja otstarbekaimaks mõjutusviisiks ei ole klassikaline kriminaal- või väärteokaristus. Tõhusam võib olla riigi poolt mõne teise mõjutusvahendi kohaldamine, et viia rikkunu õiguskäule tee. Karistusseadustiku 7. peatükk sätestab süüteomenetluses kohaldatavad mõjutusvahendid, milleks on konfiskeerimine, psühhiaatrilise sundravi kohaldamine ja alaealisele kohaldatavad mõjutusvahendid. Väärteomenetluses ei ole võimalik psühhiaatrilise sundravi kohaldamine menetlusalusele isikule ning psühhiaatrilist sundravi vajava inimese suhtes alustatud väärteomenetlus lõpetatakse VTMS § 29 lg 1 p 1¹⁰⁷ või VTMS § 30 lg 1 p 1¹⁰⁸ alusel.

Mõjutusvahendite kohaldamisel tuleb arvestada toimepandud tegu, võimalikke tulevasi rikkumisi ja isikust lähtuvat ohtu. Mõjutusvahendit võib kohaldada, kui see vastab kõigile nimetatud kolmele kriteeriumile nii tagasivaateliselt kui ka tulevikku arvestades.¹⁰⁹

107 Tartu Maakohtu 17.03.2010 otsus nr 4-09-29703, Harju Maakohtu 19.03.2015 otsus nr 4-15-541.

108 Harju Maakohtu 17.09.2009 otsus nr 4-09-5130, Harju Maakohtu 09.11.2011 otsus nr 4-11-3057.

109 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2007, lk 185.

2.2. Väärteomenetluses kohaldatavad üldised mittekariistuslikud mõjutusvahendid

2.2.1. Konfiskeerimine

KarS § 83 alusel võib süüteo vahetuks objektiks olnud aine või eseme konfiskeerida isikult, kes on süüdi mõistetud ja karistatud tahtliku süüteo eest või pannud toime õigusvastase teo. Meetme kasutamise eesmärk on takistada edaspidi sama tüüpi süütegude toimepanemist.

Riigikohus on seisukohal, et näiteks mootorsõiduki kui süüteo toimepanemise vahendi konfiskeerimine on õigustatud üksnes juhul, kui leebemad meetmed (nt juhtimisõiguse äravõtmine lisakaristusena) ei ole suutnud mõjutada süüdlast uutest samalaadsetest süütegudest hoiduma.¹¹⁰ Samas on Justiitsministeerium seisukohal, et joobes juhtimise süüteo toimepannud rikkuja sõiduki konfiskeerimine ei oma olulist eripreventiivset mõju rikkumiste toimepanemisele tulevikus ning konfiskeeritud sõidukite omanike puhul on registreeritud süütegude korduvus jäänud keskmisest kõrgemaks arvatavasti seetõttu, et risk pole mitte sõiduki olemasolu, vaid eeskätt inimese käitumist mõjutavad tegurid (nt alkoholisõltuvus, juhtide teadmised, hoiakud ja kogemused).¹¹¹

Vabas tsiviilkäibes olevate esemete konfiskeerimisel ei takista konfiskeerimine alati uute samaliigiliste süütegude toimepanemist, kuna süüdlane võib koheselt soetada uue eseme, seega võiks väita, et tegemist on ikkagi karistusliku meetmega. Konfiskeerimise karistusliku iseloomu küsimust ei teki KarS § 83 lg 4 alusel tsiviilkäibes keelatud esemete (nt narkootikumid ja teatud tüüpi relvad) konfiskeerimise korral, kuna uusi esemeid uute süütegude toimepanemiseks ei ole lihtne hankida.

Olukorras, kui menetlusaluselt isikult on väärteokariistusena ära võetud eriluba, võib KarS § 83 lg 4 alusel seejärel konfiskeerida süüteo toimepanemise eseme, mida tohib omada üksnes eriloaga. Väärteokatse korral võib toimepanemise vahendi konfiskeerida, kui väärteokatse on karistatav. Süüteovahendi võib konfiskeerida eeldusel, et teo toimepannud isik on oma tegevusega näidanud, et ei vääri nimetatud vara kasutamist. Siiski on ringkonnakohus leidnud, et kui keskmisest sanktsioonimäärast rangema karistuse määramine täidab eripreventiivset eesmärki, ei ole süüteovahendi konfiskeerimine vajalik, kui isik ei ole süstemaatiliselt

¹¹⁰ Riigikohtu 12.06.2008 otsus nr 3-1-1-37-07, p 23.

¹¹¹ A. Ahven. 2/2015, lk 37.

samalaadseid süütegusid toime pannud. Oluline on panna tähele, et ringkonnakohus ei pea erinevaid liikluslaseid rikkumisi samalaadseteks süütegudeks. Samalaadse süüteoga on tegemist eelkõige siis, kui rikkumine on kvalifitseeritud sama paragrahvi järgi. Sõiduki konfiskeerimine on põhjendatud eelkõige mootorsõiduki süstemaatilise joobes juhtimise eest.¹¹²

Kuigi kohtupraktika pole üheselt välja kujunenud, peaks üldjuhul süüteoga saadud vara konfiskeerimisel arvestama netopõhimõtet, arvates süüteoga saadud tulust maha kulud, mis tulu saamiseks on legaalsel viisil kantud. Vastasel juhul täidaks konfiskeerimine rahatrahvi funktsiooni.¹¹³

Konfiskeerimise kaalumisel peab arvestama ka teiste tsiviilõiguslike ja avalik-õiguslike nõuetega, mida võidakse konfiskeerimise subjektile esitada. Seega teistes menetlusliikides konfiskeerimise adressaadile esitatud nõuete arvel vähendada konfiskeerimisele kuuluvat vara nullini ehk vara konfiskeerimata jätmiseni. Tegemist on kohtu kaalutusotsusega ning arvestama peab konfiskeerimisnõudega konkureeriva nõude maksmapaneku tõenäosust.¹¹⁴ Seadus ei võimalda eseme tingimuslikku konfiskeerimist¹¹⁵ ning vääртеomenetluses ei ole võimalik vara arestimine konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks nagu on võimalik kriminaalmenetluses kriminaalmenetluse seadustiku¹¹⁶ (edaspidi KrMS) § 142 alusel. Kuna KarS § 85 lg 3 alusel toimib kohtuvälise menetleja või kohtu lahend konfiskeerimise kohta enne selle jõustumist käsutamiskeeluna, tuleks otsuse tegemisel jälgida KrMS § 142 lg 8, 9 sätestatud, v.a. erandjuhtudel.¹¹⁷

Üldiselt kuulub konfiskeerimine kohtu pädevusse, kuid KarS § 83 lg 6 alusel võib ka seaduses ettenähtud kohtuvälise menetleja konfiskeerida vääртеo toimepanemise vahendi ning vääртеo vahetuks objektiks olnud aine või eseme, kui vahend kuulub otsuse või määruse tegemise ajal toimepanijale. Kohtuvälise menetleja poolne konfiskeerimine on erandlik ja peab olema ette nähtud eriseaduses ning ei olene KarS § 83 lg 2 ja lg 3 toodud üldistest konfiskeerimise eeldustest. Eriseadustes on konfiskeerimine sätestatud näiteks LS § 263, NPALS § 15³ lg 2, AS § 55 lg 3, TS § 94 lg 3 ls 2, KPS § 89 lg 3, TubS § 51 lg 6. Kui vääртеo toimepanemise

¹¹² Tartu Ringkonnakohtu 23.01.2017 otsus nr 4-16-7461, p 5.3.

¹¹³ Komm vlj. 2015, lk 285.

¹¹⁴ Komm vlj. 2015, lk 292.

¹¹⁵ Komm vlj. 2015, lk 274.

¹¹⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 31.12.2016, 16.

¹¹⁷ Komm vlj. 2015, lk 314.

objekti omanik on menetluses teada, võtab kohtuväline menetleja konfiskeerimise otsuse vastu VTMS § 74 lg 1 p 12 alusel ning kui omanik ei ole teada. VTMS § 67 lg 4 alusel. Seejuures on kohtuvälise menetleja poolt väärteomenetluse käigus võimalik konfiskeerida üksnes väärteo vahend ja väärteo vahetuks objektiks olnud aine või ese, mitte aga vara ega väärteo ettevalmistamiseks kasutatud ese, mida saab konfiskeerida üksnes kohus¹¹⁸.

VTMS § 107 lg 1 p 1 mõttes maakohtu lahendiga tuvastatud tahtlikult toimepandud väärteo korral, saab kohus väärteoga omandatud vara KarS § 83¹ alusel konfiskeerida, kui vara kuulub otsuse või määruse tegemise ajal toimepanijale. VTMS § 74 mõttes kohtuvälise menetleja otsusega väärteoga saadud vara konfiskeerida ei saa. Kohtuvälise menetleja otsusega on võimalik üksnes väärteo toimepanemise vahendi või vahetu objekti konfiskeerimine.

Väärteoga saadud vara konfiskeerimine võib olla ette nähtud ka eriseadustes. Näiteks korruptsioonivastase seaduse¹¹⁹ § 21 lg 4 sätestab ebaseaduslikult ametiseisundi, avalikku vahendi, mõju või siseteabe kasutamisega saadud tulu ja korruptiivselt saadud tulu konfiskeerimise.

KarS § 83¹ alusel on võimalik konfiskeerida ka konkreetse süüteo saadud varana TMS-is sätestatud mittearestitavad asjad ja loomad; TMS § 112 sätestatud nõuded, millele ei saa sissenõuet pöörata; TMS § 131 nimetatud sissetulek, millele ei saa sissenõuet pöörata ning TMS § 132 mõttes sissetuleku osa, millele ei saa sissenõuet pöörata.¹²⁰

Erandina konfiskeerib kohus kohtuotsuse tegemise ajal kolmandale isikule kuuluva vara, kui vara on omandatud täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või kui kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks. Konfiskeerimise võib jätta osaliselt või täielikult läbiviimata, kui kohus leiab, et konfiskeerimine oleks süüteo asjaolusid või isiku olukorda arvestades ebamõistlikult koormav või kui vara väärtus on vara hoiu-, võõrandamis- või hävitamiskuludega võrreldes ebaproportsionaalselt väike.

KarS § 83 lg 3 alusel võib kohus konfiskeerida kolmandale isikule kuuluva vahendi, aine või eseme, kui kolmas isik on vähemalt kergemeelsusega aidanud kaasa vahendi, aine või eseme

118 Komm vlj. 2015, lk 281.

119 Korruptsioonivastane seadus. – RT I, 29.06.2012, 1 ... RT I, 24.03.2016, 5.

120 Komm vlj. 2015, lk 283.

kasutamisele süüteo toimepanemisel või ettevalmistamisel, on omandanud vahendi, aine või eseme täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või teadis, et vahend, aine või ese võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks. KarS § 84 sätestab, et kohus võib mõista välja summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele, kui süüteoga saadud vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas. Sellisel juhul ei toimu omandiõiguse üleminek KarS § 85 lg 1 alusel, vaid isikule pannakse kohustus tasuda äratarvitatud või muul moel konfiskeerimise mõjualast väljaviidud vara väärtusele vastav rahasumma.¹²¹

VTMS § 206 alusel saadab täitmisele pöörav menetleja konfiskeerimise puhul konfiskeeritud vara valitsema volitatud asutusele, kui seadus ei sätesta teisiti. Konfiskeeritud vara võõrandamise ja hävitamise kulud tasub süüdlane. Kui kohus teeb õigeksmõistva otsuse või kui arestitud vara osaliselt või täielikult ei konfiskeerita, tagastatakse omanikule arestitud vara või vara võõrandamisest saadud raha koos intressidega viie pangapäeva jooksul kohtuotsuse jõustumisest. Kui kohus teeb süüdimõistva otsuse ja vara konfiskeeritakse, kantakse arestitud vara võõrandamisest saadud raha koos intressidega viie pangapäeva jooksul kohtuotsuse jõustumisest riigieelarve tuludesse. Kohtulahendi koopia saadab Rahandusministeeriumile lahendi teinud kohus.¹²²

Kriminaalmenetluse lõpetamisel otstarbekuse kaalutlustel KrMS § 202 alusel on võimalik isiku nõusolekul kohaldada konfiskeerimist¹²³ ning sama lähenemist saab kasutada ka väärteomenetluses VTMS § 30 alusel menetluse lõpetamise korral.

Justiitsministeeriumi poolt läbiviidud uuringu järgi konfiskeeriti 2015. aastal esmakordselt väärteomenetluses 12 sõidukit LS § 224 rikkumiste eest. 2015. aastal registreeriti LS § 224 rikkumisi kokku 3314.¹²⁴ Kõrvale võib tuua kriminaalmenetluses konfiskeeritud sõidukite arvu, mis 2015. aastal oli 166. 2016. aastal konfiskeeriti väärteomenetluses LS § 224 rikkumise eest 37 sõidukit ning kriminaalmenetluses 201 sõidukit. Oluline on ka märkida, et 2016. aastal registreeriti väärteomenetluses 3009 väärteojoobes juhti, mis on 9,2% vähem kui

¹²¹ Riigikohtu 18.03.2015 määrus nr 3-1-1-78-14, p 25.

¹²² Konfiskeeritud vara üleandmise, vara võõrandamisest saadud raha eelarvest seaduslikule valdajale tagastamise, asitõendite arvelevõtmise ja hävitamise, arestitud vara hoidmise, hindamise ja võõrandamise ning kiiresti riknevate asitõendite hindamise, võõrandamise ja hävitamise kord. – RT I 2004, 61, 432 ... RT I, 03.02.2017, 25.

¹²³ Riigikohtu 14.10.2013 määrus nr 3-1-1-87-13, p 10.

¹²⁴ A. Ahven, A. Leps, B. Tammiste jt (koost). 2016, lk 78.

2015. aastal.¹²⁵ Võrreldes 2015. aasta ja 2016. aasta andmeid, on näha märgatav sõidukite konfiskeerimise kasv.

Kuigi sõiduki konfiskeerimist kasutatakse põhiliselt joobes juhtimise süütegude korral, võiks kaaluda ka juhtimisõigusega juhtide sõidukite konfiskeerimist. Kui väärted on toimepandud sama sõidukiga, oleks konfiskeerimisega võimalik ennetada isiku kriminaalkorras karistamist KarS § 423¹ sätestatud kuriteo eest.

Tuginedes 2016. aasta kriminaalpoliitika analüüsis avaldatud andmetele, võib öelda, et konfiskeerimine on väärtemenetluses üha enam kasutatav meede. Kuigi konfiskeerimise kasutamise kohta kuriteokaristusena on öeldud, et tsiviilkäibes vabalt kättesaadava eseme konfiskeerimine ei vähenda sama süüteo edaspidist toimepanemist, ei saa tingimata sama järeldust teha väärtemenetluse kohta. Väärted on vähemohtlikud süüteod ning konfiskeerimine võib osutada efektiivseks mõjutusvahendiks leebemate rikkumiste korral. Kuriteo karistusena on võimalik rakendada rohkelt alternatiivseid mõjutusviise nagu tingimisi karistus ning käitumiskontroll, kuid väärtetoime pannud isiku mõjutamisviisid on piiratumad ning konfiskeerimine on üks vähestest karistusalternatiividest, mida saaks ja peaks rakendama väärtemenetluses rohkem. Hetkel on mootorsõidukite konfiskeerimist väärtemenetluses kasutatud liiga vähe, et oleks võimalik midagi järeldada sõiduki konfiskeerimise efektiivsuse kohta.

¹²⁵ A. Ahven, K.-C. Kruusmaa jt (koost). 2017, lk 92.

2.2.2. Alaealiste mõjutusvahendid

ÜRO lapse õiguste konventsiooni¹²⁶ artikkel 40 sätestab, et igal lapsel, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või kes leitakse olevat süüdi kriminaalseaduse rikkumises, on õigus inimväärikust ja väärtushinnanguid arvestavale kohtlemisele, mis peab silmas lapse vanust ning toetab lapse ühiskonda reintegreerimist ja lapse omandatavat konstruktiivset osa ühiskonnas. Konventsiooni mõttes on laps alla 18-aastane inimolend, kui siseriiklikult ei loeta teda varem täisealiseks. Konventsioon sätestab, et osalisriigid püüavad edendada kriminaalseaduse rikkumises kahtlustatavate, süüdistatavate või süüdi olevate laste suhtes kohaldatavate eritingimuste kehtestamist. Samuti peab määrama vanuse alammäära, alla mille loetakse laps kriminaalseadust mitte rikkunuks. Eesti õiguses algab süüvõimelisuse vanus KarS § 33 alusel 14-aastaseks saamisega. Konventsiooni alusel peab lastele tegema kättesaadavaks hoolduse, suunamise, järelevalve, nõustamise, katseaja, tugiperekonna, hariduse ja kutseõpetuse programmide rakendamise ning muud alternatiivid hooldusasutustele, et tagada lastele selline kohtlemine, mis garanteeriks heaolu ja oleks vastavuses nii nende olukorra kui ka toime pandud õigusrikkumisega.

Ka alaealiste õigusrikkujate menetluslikke tagatise käsitlev EL direktiiv 2016/800, sätestab, et tuleb vältida alaealiste vabaduse piiramist ja alaealise vabaduse võtmisel tuleb seda teha võimalikult lühikeseks ajaks.¹²⁷

VTMS § 29 lg 2 sätestab, et süüvõimetuna õigusvastase teo toime pannud alaealise kohta võib kohtuväline menetleja või kohus koostada määruse väärtetoasja materjalide alaealiste komisjonile üleandmise kohta. Pärast arutlusel olevat seaduse muudatust, millega kaotatakse alaealiste komisjonid, saadetakse süüvõimetu rikkuja materjalid KOV üksusele, kes vajadusel kohaldab lapsele erinevaid lastekaitse meetmeid või suunab lapse lepitusteenusesse.¹²⁸

¹²⁶ Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

¹²⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.06.2016.a direktiiv nr 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32016L0800> (31.03.2017).

¹²⁸ Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) eelnõu seletuskiri, lk 18. Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#RFEy5VXf> (30.03.2017).

Eesti Noorsootöö Keskuse 2014. aasta ülevaate järgi moodustas 642 alla 14-aastase toimepandud väärteo arutlust alaealiste komisjonis 31% kõigist juhtumitest.¹²⁹ 14- kuni 18-aastaste toimepandud väärtegusid arutati ülevaate järgi 174 korda (9% kogu töömahust). Kokku registreeriti 2014. aastal 11 002 väärtegu, mis olid pandud toime 14- kuni 17-aastase poolt.¹³⁰ 2015. aastal registreeris PPA 8688 lapse poolt toime pandud väärtegu, mis moodustas 86% kõigist alaealiste poolt toimepandud süütegudest. 2016. aastal registreeriti PPA poolt 7332 alaealise toimepandud väärtegu, mis moodustas 88% kõigist alaealiste poolt toimepandud süütegudest.¹³¹ Seega on alaealiste poolt registreeritud väärtegude toimepanemine vähenenud, mis on kooskõlas üldise kuritegevuse vähenemise trendiga. Samas võib vähenemine olla tingitud kriminaalpoliitika muutustest ning menetluste hoiatamisega alustamata jätmistest.

Enne VTMS kehtinud haldusõigusrikkumiste seadustiku¹³² (edaspidi HÕS) § 336 lg 3 alusel sai mittetöötava ja ilma sissetulekuta alaealise karistamisel nõuda rahatrahvi sisse tema vanematelt, kuid kehtivas õiguses sellist sätet ei ole. KarS § 44 lg 5 alusel ei saa rahalist karistust mõista nooremale kui 18-aastasele isikule, kellel ei ole iseseisvat sissetulekut. Sarnast sätet ei ole rahatrahvi kui väärteokaristuse kohta sätestatud. Riigikohus on võtnud seisukoha, et seaduses puudub alaealisele rahatrahvi kohaldamise keeld ning seadusandja ei ole pidanud õigeks välistada, et rahatrahvi suudab muu vara arvelt tasuda ka alaealine, kel puudub sissetulek. Kui aga tegelikkuses peaks selguma, et alaealisel puudub võimekus rahatrahvi tasuda, asendatakse VTMS §-s 211 alusel rahatrahv arestiga.¹³³ KarS § 44 lg 5 ei ole võimalik laiendada väärteomenetlusele, kuna paljude alaealiste poolt toimepandavate väärtegude korral (nt alkoholi tarvitamine, suitsetamine) on ainukeseks sanktsiooniks rahatrahv ning rahatrahvi kohaldamise keelamisega oleks alaealiste karistamine välistatud.¹³⁴

14- kuni 18-aastane oma kõlbelise ja vaimse arengu tõttu piiratud süüvõimega. Väärteo eest rahatrahvi või aresti mõistmisega ei aidata piiratud süüvõimelist õigusrikkujat teo keelatuselt aru saada ega suunata süüdlast õiguskuulekale teele, mis peaks olema alaealise õigusrikkuja

¹²⁹ Eesti Noorsootöö Keskus. Alaealiste komisjonide 2014. aasta ülevaade Eesti Hariduse Infosüsteemi andmete põhjal. 2015, lk 33. Arvutivõrgus:

<https://www.entk.ee/sites/default/files/AEK%20%C3%BClevaade%202014.pdf> (26.02.2017).

¹³⁰ Eesti Noorsootöö Keskus. Alaealiste poolt toime pandud väärteod. Arvutivõrgus:

<http://www.noorteseire.ee/indicators/305#> (27.03.2017).

¹³¹ A. Ahven, K.-C. Kruusmaa jt (koost). 2017, lk 23.

¹³² Haldusõigusrikkumiste seadustik. – RT 1992, 29, 396 ... RT 2002, 56, 350.

¹³³ Riigikohtu 19.06.2003 otsus nr 3-1-1-57-03, p 10.

¹³⁴ 562 SE, lk 6.

korral esmane prioriteet. Rahatrahviga karistamisel peab probleemne alaealine leidma raha trahvi tasumiseks. See võib tähendada tööl käimise tõttu koolikohustusest kõrvalehoidumist või raha hankimist ebaseaduslikul teel, kuna võrreldes täisealisega on alaealistel raskem tööd leida. Aresti kohaldamisel ei tagata alaealise probleemidega tegelemist ning arestimajas veedetud aeg mõjub omakorda nüristavana, kooli- ja töökohustuse puhul tagasipöördumatult ning stigmatiseerib õigusrikkujat. Arestimajas karistust kandes võib alaealine kohtuda teiste kriminogeensete noortega ning võtta üle nende käitumismalle ja suhtumist õiguskorda. 2013-2014. aastatel arestiga karistatud alaealistest jätkas õigusrikkumiste toimepanemist 2/3.¹³⁵

Tulevikus võiks kaaluda alaealise nõusolekul rahatrahvi kohest ÜKT-ga asendamist. Hetkel ei ole see võimalik. Kehtivas seaduses on võimalik rahatrahvi asendada ÜKT-ga sissenõudmise võimatuse ilmnemisel või kui alaealise lapsevanem esitab kohtuvälisele menetlejale vastulause ja selgitab, et ei soovi alaealise eest rahatrahvi tasuda ning soovib, et alaealine kasvatuslikel eesmärkidel teeks hoopis ÜKT-d. Sellisel juhul saaks määrata karistuseks aresti ning selle omakorda süüdlase nõusolekul ÜKT-ga asendada.

Kui alaealisele ei ole võimalik või mõistlik rahatrahvi määrata, sätestab KarS § 87 alaealistele kohaldatavad mõjutusvahendid. VTMS § 108 p 10 koosmõjus § 72 lg 2 annab kohtuvälisele menetlejale iseseisva õiguse otsustada kohtuvälises menetluses alaealise karistusest vabastamine ja KarS §-s 87 nimetatud mõjutusvahendite kohaldamine. Lisaks on kohtuvälisel menetlejal võimalik lõpetada VTMS § 30 lg 2 alusel väärteomenetlus määrusega, kui menetleja leiab, et alaealist menetlusalust isikut saab mõjutada ilma karistust kohaldamata. Karistuse määramata jätmise ja mõjutusvahendi kohaldamise eesmärk on suunata alaealine õiguskuulekale teele, hoida ära uusi süütegusid, tema sotsiaalne järeleaitamine ja integratsioon. Alaealise mõjutamise eesmärk on eelkõige kasvatamine, mitte aga karistamine.¹³⁶

Kui kohus otsustab kohaldada alaealisele mõjutusvahendit, mõistetakse kohtualune süüdi, kuid teda ei karistata. Mõjutusvahend ei ole karistus, vaid muu meede. Isik kantakse karistusregistri seaduse¹³⁷ (KarRS) § 6 p 4 alusel karistusregistrisse, kuid mõjutusvahendi kohaldamise lõpetamisest ühe aasta möödumisel kustutatakse alaealise andmed registrist ning viiakse üle arhiivi. Justiitsministeerium soovib uue seaduseelnõuga suurendada

¹³⁵ Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmine) eelnõu seletuskiri, lk 23.

¹³⁶ Riigikohtu 14.06.2006 otsus nr 3-1-1-43-06, p 13.1.

¹³⁷ Karistusregistri seadus. – RT I, 21.03.2011, 3 ... RT I, 30.12.2015, 17.

mõjutusvahendite kasutamist ning muuta karistusregistri seadust nii, et mõjutusvahendite kasutamist väärtemenetluses karistusregistrisse üldse ei sisestataks. Alaealistele kohaldatavate mõjutusvahendite süsteemi eesmärk on tagada alaealiste õigusrikkumiste puhul alaealiste huvidest lähtuv reageerimine ning edasiste õigusrikkumiste toimepanemise vältimine. Nimetatud eesmärkide saavutamiseks ei ole vajalik mõjutusvahendit karistusregistrisse kanda.¹³⁸

Kohus hindab igal üksikjuhul kohtualuse võimet oma teost aru saada. Alaealist karistatakse, kui ta oli teo toimepanemise ajal täielikult võimeline aru saada oma teo keelatusest ja loobuma süüteo toimepanemisest. Kui alaealise arusaam on piiratud, tuleb ta karistusest vabastada ja kohaldada mõjutusvahendit või edastada materjalid alaealiste komisjonile.¹³⁹

Kohtupraktikast võib tuua näite, milles kohus on vabastanud karistusest 16-aastase alaealise, kellel on karistusregistris küll 8 kehtivat väärtekaristust, kes ei ole arutlusel olevat süütegu (juhtimisõigusega mootorsõiduki juhtimine) varasemalt toime pannud. Kohus on selgitanud, et süüdlast saab mõjutada uutest samaliigilistest väärtedest hoiduma karistust ja KarS § 87 sätestatud mõjutusvahendeid kohaldamata ning edastab materjalid alaealiste komisjonile.¹⁴⁰ Alaealiste komisjon võib kohaldada mõjutusvahendeid, mis tulenevad alaealise mõjutusvahendite seaduse § 3-st ning nende mõjutusvahendite valik on mõnevõrra laiem, kui KarS § 87 sätestatud mõjutusvahendite valik.¹⁴¹

KarS § 87 alusel saab alaealisele süüvõimelisele õigusrikkujale kohaldada mõjutusvahendina hoiatust, allutamist käitumiskontrollile, noortekodusse paigutamist, kasvatusse eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamist või sotsiaalprogrammi suunamist. KarS § 87 lg 4 alusel on kohtul võimalik muuta mõjutusvahendi liiki. Vajadus mõjutusvahendi liigi muutmiseks võib tekkida, kui alaealine ei täida käitumiskontrolli kohustusi või hoiab kõrvale noortekodus viibimisest. Alaealise hoiatamist ei saa muuta muud liiki mõjutusvahendiks.¹⁴² Alaealistele mõeldud sotsiaalprogrammid on seotud toimepandud rikkumisega, näiteks liiklusalase

¹³⁸ Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) eelnõu seletuskiri, lk 10.

¹³⁹ J. Sootak. 2007, lk 179.

¹⁴⁰ Tartu Maakohtu 23.05.2012 otsus nr 4-12-1140.

¹⁴¹ Alaealiste komisjon saab lisaks KarS § 87 nimetatud mõjutusvahenditele kohaldada ka koolikorralduslikke mõjutusvahendeid; suunata süüdlane vestlusele psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde; lepitamist; määrata kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus; ÜKT; käendus või noorte- või sotsiaalprogrammides sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuses või ravikuurides osalemine.

¹⁴² Komm vlj. 2015, lk 318-319.

rikkumise korral liiklusteadmiste parandamise programm või alkoholiseaduse rikkumise korral alkoholimõjude selgitamise programm. Alates 2015. aastast on üle Eesti rakendatav mitmedimensiooniline pereteraapia (MDFT), mis on mõeldud probleemsetele 11-19-aastastele noortele, kes on pannud toime õigusrikkumise ning kellel on oht sattuda kinnisesse asutusse. MDFT on alternatiiv arestile või vanglale ja erikoolile ning programmis tegeletakse õigusrikkujate probleemide, mitte karistamisega.¹⁴³

Alaealiste väärteokorras karistamise poliitikat planeeritakse tulevikus veelgi enam muuta, hakates kasutama rohkem alternatiivseid mõjutusvahendeid ning taastava õiguse põhimõtteid, eesmärgiga vähendada korduvad õigusrikkumised.¹⁴⁴ Taastavast õigusest lähtuvalt karistuspoliitikast, on vajalik lisada ka ÜKT mõjutusvahendina seadusesse ning sobiva ÜKT valimisel peaks sõnaõigus olema ka kannatanul. Sellega tagatakse, et süüteo toime pannud isik mõistaks töö olulisust kannatanu jaoks. Sellist ÜKT kohaldamist on kõige edukamalt võimalik teostada KarS § 87 hulka lisatava lepitusteenuse lepituskokkuleppe abil.¹⁴⁵

Riik soovib ühtlustada alaealiste õigusrikkujate mõjutusvahendite kasutamist üle Eesti ning samuti seada paika konkreetsete mõjutusvahendite kohaldamise lähtuvalt juhtumist. Eestis liigutakse süütegude ennetamise ja karistuse või mõjutusvahendi määramise asemel kokkuleppelise lahenduse leidmise suunas. Kokkuleppelise lahenduse peaks saavutama üheskoos süüdlasest lapse, tema pere ja kannatanuga läbiviidud arutluste tulemusena. Lisaks peab rikkumise korral tegelema süüteo põhjustanud süüdlase abivajaduse ja riskiteguritega.¹⁴⁶

Lapses saab tekkida vastutustunne ja soov käituda edaspidi teisiti ainult siis, kui ta mõistab oma teo tähendust kellegi teise jaoks. Last ei ole võimalik panna võtma teo eest vastutust ähvarduste, hirmutamise või ebamugavustunde põhjustamisega, näiteks trahvi või vabadusevõtmise abil. Sellistel juhtudel jääb sund väliseks ning lapse enda sees ei teki siirast

143 Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmine) eelnõu seletuskiri, lk 3.

144 Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmine) eelnõu seletuskiri, lk 4-5.

145 Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (360 SE) lisa 1, lk 7. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/096a684f-385d-487c-9355-b4978e6174aa/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (25.04.2017).

146 Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (360 SE) lisa 3, lk 2. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/096a684f-385d-487c-9355-b4978e6174aa/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (25.04.2017).

soovi käituda edaspidi teisiti. Taastava õiguse meetodid, sh lepitus, aitavad lapsel näha oma tegude vahetut mõju kahju kannatanud isikule või kogukonnale laiemalt.¹⁴⁷ Taastav õigus ei tohiks sisaldada kohustusi ning tegemist peaks olema vabatahtlikult võetud kohustuste kandmisega. Kui on vajalik mõjutada rikkujat sunniviisiliselt, peaks kasutama ikkagi traditsioonilisi sanktsioone.¹⁴⁸

Alaealistele sobilik ÜKT tööülesanded peaks olema seotud toimepandud süüteoga ning arvestades alaealiste poolt enim toimepandud väärtegeusid, ei ole nende puhul üldiselt kannatanut, et oleks võimalik järgida taastava õiguse põhimõtteid ning küsida kannatanu arvamust. Alaealiste poolt toimepandud registreeritud väärteod on näiteks alkohoolsete jookide tarvitamine (45%), suitsetamine (20%), liiklusalased väärteod (16%) ja KarS sätestatud väärteod (13%).¹⁴⁹

Alkoholiseaduse rikkumise korral võiks ÜKT ülesandeks olla alkoholisõltlaste aitamine ja abistamine AA-grupi läbiviimise korraldamisel, tubakaseaduse rikkumise korral kopsuhaiguste haiglaõdede abistamine kopsukliinikus või nende töö jälgimine. Väljapakutud ÜKT korraldamine on keeruline, kuna nimetatud sotsiaalsete probleemidega tegelevad asutused ei ole huvitatud alaealiste tööjõust, tulenevalt alaealistele kehtivatest kitsendustest seoses tööajaarvestusega ning kartusest, et alaealised võivad keerulist väljaõpet nõudvat tööd pigem segada kui seal abiks olla. Samuti võib esineda eelarvamusi, et alaealised õigusrikkujad on lohakad ning reegleid mittejärgivad retsidivistid, seega märgistab alaealine end süüteo toimepanemisega juba väga noores eas. Nimetatud rikkumiste puhul oleks ÜKT kohaldamisest lihtsam variant alaealise suunamine sotsiaalprogrammi, kus suurendatakse süüdlase teadmisi alkoholi ja tubaka kahjulikest mõjudest või liiklusest.

Mõjutusvahendite kasutamise statistika kohta on avaldatud 2014. aasta andmed, kui mõjutusvahendina kasutati kõige enam hoiatust 747 korda (34% kõigist mõjutusvahenditest). Spetsialisti vestlusele saatmist kasutati 614 korda (28%), ÜKT-d kohaldati 428 korral (19%)

¹⁴⁷ Seletuskiri sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde (edaspidi 360 SE), lk 38. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/096a684f-385d-487c-9355-b4978e6174aa/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (25.04.2017).

¹⁴⁸ T. Gavrielides. Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy. Finland: Hakapaino Oy. 2007, lk 42. Arvutivõrgus: http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/HEUNI_8oiteshk6w.pdf (02.03.2017).

¹⁴⁹ A. Ahven, K.-C. Kruusmaa jt (koost). Tallinn: 2017, lk 23.

ja rikkumisega seotud programmi suunati 301 korda (14%). Teisi mõjutusvahendeid kasutati vähe [erikooli suunati 40 korda (19 tütarlast Kaagvere erikooli ja 21 poissi Tapa erikooli); koolikohustuslikke mõjutusvahendeid kohaldati 32 korda; lepitamist ja käendust 17 korda ning kohustust elada vanemate juures 23 korda]. Statistilises ülevaates ei täpsustata, millised karistused mõisteti väärtegude ning millised kuritegude eest.¹⁵⁰

Justiitsministeeriumi 2014-2017.aasta arengukavas on selgitatud, et alaealiste kuritegevuse põhiline probleem on alaealiste kriminaalse käitumise liiga hiline avastamine ning erinevate asutuste vahelise koostöö puudulikkus noore mõjutamisel ja abistamisel. Eesti on sarnaselt Põhjamaadele seadnud riigi eesmärgiks tagada, et noortel oleks kriminaaljustiitsüsteemiga võimalikult vähe kokkupuuteid ja võimalikult palju rakendataks sotsiaalseid ennetus- ja mõjutusmeetmeid. Eestis on kuritegude puhul probleemiks alaealiste ja noorte vangistuse laialdane kasutamine, kuna vanglateskkonnas korduvkuritegevuse riskid kasvavad.¹⁵¹

Kohtu poolt kohaldatakse väärteomenetluses KarS § 87 sätestatud mõjutusvahendeid väga harva. 2015. aastal kasutati KarS § 87 sätestatud mõjutusvahendit arestist vabastamisel ühel korral. 2015. aastal mõisteti alaealistele aresti 75 korral, mida on vähem kui 2014. aastal, kui arestiga karistati 100 alaealist.¹⁵² Aastatel 2013-2015 jõustunud lahendite järgi mõisteti alaealistele põhikaristusena aresti 267 korral, mis 39% juhtudel määrati reaalselt kandmisele. 61% arestidest asendati ÜKT-ga. Määratud arestidest 72% oli liiklusväärtegude toimepanemise eest, 13% karistusseadustiku rikkumiste eest, 8% avaliku korra rikkumise eest, 4% narko-väärtegude eest ja 3% alkoholiseaduse rikkumise eest.

Alaealise mõjutusvahendite seaduse (edaspidi AMVS) kehtetuks tunnistamisega 01.01.2018 kaotatakse alaealiste komisjonid.¹⁵³ AMVS-is sätestatud alaealiste komisjonide süsteem ja komisjonide poolt määratavad mõjutusvahendid dubleerivad hetkel VTMS-is ja KrMS-is sätestatud alaealise õigusrikkumisele reageerimise viise. Kõigile, kellel on õigus AMVS § 14 alusel esitada alaealiste komisjonile taotlus alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks, ei ole taotluse esitamine mitte kohustus, vaid kaalutlusotsus teiste võimalike lahenduste kõrval. Näiteks on nii väärteo- kui ka kriminaalmenetluses menetlejal endal õigus lõpetada menetlus

¹⁵⁰ Eesti Noorsootöö Keskus. 2015, lk 21.

¹⁵¹ Justiitsministeeriumi arengukava 2014-2017, lk 14. Arvutivõrgus:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/justiitsministeeriumi_arengukava_2014-2017.pdf (02.03.2017).

¹⁵² Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmine) eelnõu seletuskiri, lk 23.

¹⁵³ 360 SE, lk 35.

hoiatusega või õigusrikkuja sotsiaalprogrammi suunamisega. Alaealiste komisjoni tegevusformaad ei ole lapse abistamise mõttes sobiv, kuna laps peab oma tegudest andma aru võõraste täiskasvanute paneeli ees.¹⁵⁴

AMVS kehtetuks tunnistamise järgselt hakkab alaealise õigusrikkuja mõjutamise üle otsustama kohalik omavalitsus (edaspidi KOV). Riigil on kavas muuta VTMS § 29 lg 2, mille alusel alla 14-aastase lapse poolt väärteo toimepanemise korral hakkaks KOV üksus ise kasutama lapse suhtes erinevaid lastekaitsemeetmeid või suunaks lapse kasutama lepitusteenust.¹⁵⁵ Muudatus on positiivne, kuna väiksemates KOV üksustes teavad omavalitsuse töötajad oma piirkonna perekondi paremini kui õiguskaitseasutuse töötajad alaealiste komisjonis. Kavandatava regulatsiooni kohaselt oleks lepitusteenuse kasutamisega võimalik reageerida süütegudele, millega on tekitatud kahju, mida ei olnud võimalik vabatahtlikult hüvitada ega heastada ning kahju heastamiseks ja edasiste süütegude ärahoidmiseks ei piisa politsei või prokuröri hoiatustest või jõustavast vestlusest.¹⁵⁶

Alaealiste komisjonide kaotamisega võib siiski kaasneda negatiivne aspekt, et alaealistega mittetegelevad õiguskaitseasutuse töötajad ei pruugi valida alaealisele õigusrikkujale sobivaimat mõjutusviisi, kui puudub riigipoolne valiku tegemise ja praktika ühtlustamise juhend. Alaealiste õigusrikkujate menetlused võivad tulevikus venida pikaks, kuna menetlejad ja kohtud on koormatud teiste menetlustega ning puuduvad eraldi alaealistele spetsialiseerunud asutused või ametnikud.

Hetkel on menetluses seaduseelnõu, millega soovitakse hakata kohaldama alaealise mõjutusvahendeid ka 18- kuni 21-aastase noorte puhul, kuna ka noorte rikkujate puhul sarnaselt alaealistega ei ole eesmärgiks karistamine, vaid kasvatuslik mõjutamine. Noorte puhul on olulisimaks argumendiks noorte varieeruv arenguküpsus. 18- kuni 21-aastased noored panevad tihti toime süütegusid, mille iseloom sarnaneb alaealistele omaste tegudega. Sageli on tegemist impulsiivse või grupi poolt toime pandud süüteoga, milles osalev noor ei hinda objektiivselt teo mõju ning ei ole võimeline aru saama oma teo keelatusest.¹⁵⁷

¹⁵⁴ 360 SE, lk 34.

¹⁵⁵ Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmine) eelnõu seletuskiri, lk 19.

¹⁵⁶ 360 SE lisa 3, lk 5.

¹⁵⁷ Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmine) eelnõu seletuskiri, lk 10.

On vastuoluline, et kriminaalõiguses peetakse noori madala arengutaseme tõttu alaealistega võrdseks, samas 15.05.2015 jõustus SE 703, millega riik andis 16-kuni 17-aastastele alaealistele valimisõiguse kohaliku omavalitsuse volikogu valimisel. Seaduseelnõus selgitati, et valimisea langetamine on vajalik, kuna ajast, mil valimisiga fikseeriti, on möödas 22 aastat ning käesoleval ajal on ühiskond stabiliseerunud ja edasi arenenud. Samuti selgitab elnõu, et noored inimesed on oluliselt küpsenud ja haritumad ning teadlikumad ja ühiskonna asjadest paremini informeeritud kui varasemalt.¹⁵⁸ Nimetatud eluvaldkondades peaks vanusest tulenev suhtumine olema sarnane ning seega ei pruugi olla õigustatud noorte rikkujate kohtlemine sarnaselt alaealistega, kui alaealistele on nende teadlikkuse ja harituse tõttu antud valimisõigus.

Sarnaselt täisealiste väärteo toimepanijatega ei täida ka alaealiste puhul aresti kohaldamine karistuse eesmärki. Alaealiste puhul on suurem tõenäosus mõjutada neid kasvatamise ja kontrolliga ning seaduse rakendajad peaks ka väärteomenetluses kohaldama rohkem alternatiivseid karistusi nagu kasutatakse kuritegude puhul. Kuigi seaduses on olemas mitmeid sobivaid mõjutusviise, on väärteomenetluses karistuse alternatiivide kohaldamine erandlik ning alaealise väärteo toimepanija korral kasutatakse kõige enam rahatrahvi,¹⁵⁹ mis ei ole otstarbekas arvestades alaealiste karistamise eesmärke.

Riik peaks töötama välja rohkem alaealistele suunatud sotsiaalprogramme, mis oleks seotud toimepandud rikkumisega. Esmane meede alaealise karistamise puhul peakski olema hariduslik. Võimaluse korral peaks ka alaealiste väärteo toimepanijate korral viima läbi ühiskonsultatsioone, milles osalevad alaealise vanemad, asjatundjad (psühholoogid) ning alaealine õigusrikkuja.

158 Seletuskiri Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seaduse kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valimisea langetamiseks elnõu juurde (703 SE), lk 2. Arvutivõrgus:

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b0f58e59-bf36-40e3-bbd7-3aff08428bdf> (25.04.2017).

159 K. Tamm, K. A. Salla. Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2016. Justiitsministeerium: 2017, lk 1. Arvutivõrgus:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm._k_salla_k-a_2016._laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf (27.04.2017).

2.3. Väärteomenetluse lõpetamine kohustuse määramisega

VTMS § 30 lg 1 alusel lõpetatakse menetlus otstarbekuse kaalutlusel, määrates süüdlasele kohustus osaleda sotsiaalprogrammis või väärteoga tekitatud kahju vabatahtliku hüvitamise või heastamise korral. Kõikide väärtegude menetlemine ühtses mahus ei ole otstarbekas aja ja raha kulutamise mõttes. Otstarbekuse kaalutlusel võib menetluse lõpetada, et ressursi kokku hoida. Siiski on elementaarne, et menetlust ei või lõpetada suure töökoormuse, väärteoasja ebamugavuse, tõendite puudumise või menetlusosalise poolt arvukate taotluste ja kaebuste esitamise tõttu.¹⁶⁰

Menetluse lõpetamine kahju hüvitamise korral on mõistlik, kuna tihti pöörduakse kohtuvälise menetleja poole just eesmärgiga saada hüvitatud rikutud eseme väärtus või tekitatud kahju. Väärteomenetluses ei ole võimalust koostada riigilõivuvaba tsiviilhagi, mida kriminaalmenetluses saab teha KrMS § 154¹ alusel. Väärteomenetluses puudub ka KrMS § 37 tähenduses kannatanu. Kahju hüvitamine on mittekaristuslik sanktsioon, kuid täidab ka preventiivset eesmärki, kuna väärteo toimepanijale võib kahju hüvitamise kohustus olla koormavam kui trahvi maksmine. Näiteks on väheväärtusliku asja kahjustamisena KarS § 218 alusel on silmas peetud alla 4000 euro väärtuses eseme kahjustamist, kuid asja kahjustamise väärteo maksimaalne rahatrahv on 1200 eurot. Kuigi selline kahju hüvitamine võib olla süüdlasele kulukam, on isikul otstarbekas tasuda asja kahjustamisega tekitatud kahju, kui ei soovita karistusregistrisse märget toimepandud väärteo kohta.

Avalik menetlushuvi ja suur süü on määratlemata õigusmõisted ning diskretsiooniotsuse võtab vastu menetleja.¹⁶¹ Õiguskantsler on asunud seisukohale, et praktika ühtlustamiseks võiks konkreetses valdkonnas koostada asutusesisese juhise, mille alusel teatud valdkonna väärtegude puhul puudub menetlushuvi ja süü on väike.¹⁶² Ka isikute võrdse kohtlemise tagamiseks peaks riik välja töötama põhimõtte, millal pidada menetluse lõpetamist otstarbekaks. Kriminaalmenetluses koostab riigi peaprokurör prokuratuurile ja uurimisasutustele KrMS § 213 lg 5 alusel juhised kohtueelse menetluse seaduslikkuse ja tulemuslikkuse tagamiseks. Väärteomenetluses võiks kehtida samasugused juhised, mille

¹⁶⁰ T. Ploom, I. Koolmeister, A. Kangur jt (koost). Väärteomenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2007, lk 44.

¹⁶¹ Riigikohtu 9.12.2003 otsus nr 3-1-1-146-03, p 8.

¹⁶² N. Parrest. Arvamus väärteomenetluse seadustiku eelnõu kohta. 14.06.2013, lk 4. p 14. Arvutivõrgus: http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_vaarteomenetluse_seadustiku_eelnou.pdf (25.04.2017).

alusel sisustataks määratlemata õigusmõisteid ning ühtlustataks menetlusi üle riigi, et tagada võrdne kohtlemine.

Siiski on teatud süütegude puhul üldiselt selge, et on olemas avalik huvi ning ei teki küsimust, kas võimalus lõpetada menetlus avaliku menetlushuvi puudumise tõttu on olemas. Näiteks ei saa korduvalt kiiruse ületamise eest karistatud liiklusrikkuja puhul lõpetada väärteomenetlust süü vähesuse tõttu, kui kiirust on ületatud rohkem kui 20 km/h ning puuduvad vabandavad asjaolud.¹⁶³ Olemas on ka avalik menetlushuvi mootorsõiduki joobes juhtimise korral, kuna joobes juhtimise tõttu sureb riigis kümneid ja saab vigastada sadu inimesi aastas. Seega nõuab positiivne üldpreventiivne põhimõte riigipoolset reaktsiooni, mis annaks õiguse adressaadile selge signaali, et tegemist on riigi poolt rangelt karistatavate õigusrikkumistega.¹⁶⁴ Käesoleval ajal on aga kriminaalpoliitika muutumas ning ka liiklusalaste rikkumiste korral lõpetatakse menetlus teatud juhtudel oportuuniteedi alusel ning süüdlane suunatakse sotsiaalprogrammi. 2015. aastal soovitas justiitsministeerium kasutada joobes juhtide korral väärteomenetluse otstarbekusest lõpetamist, kui süüdlane on nõus osalema liikluskäitumise parandamise programmis.¹⁶⁵

VTMS § 30 lg 1 p 3 sätestabki aluse menetluse lõpetamiseks, kui menetlusalune isik on võtnud kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis. Esmakordsete rikkujate puhul lõpetatakse väärteomenetlus tingimusel, et isik läbib sotsiaalprogrammi ning tasub ise programmi osavõtumaksu. Nimetatud lähenemine on efektiivne rikkujate puhul, kellepoolne väärtegu on pigem juhuslikku laadi ning kelle jaoks seaduste rikkumine ei ole eluviisiks. Seaduses ei ole käesoleval ajal täpselt defineeritud mida "sotsiaalprogramm" tähendab, kuid tegemist võib olla sõltlastele suunatud programmiga või näiteks liiklusalaste rikkumiste korral liikluspsühholoogi poolt läbiviidavat rehabilitatsiooniprogrammiga.¹⁶⁶

Üheks sotsiaalprogrammiks on PPA poolt kasutatav "Korralik juht" ehk KOJU, mida viib läbi MTÜ Eesti Liikluskäitumise Arenduskeskus. Programm KOJU on mõeldud esmakordselt LS § 224 sätestatud väärteo toimepanijatele ning programmis osalemise nõusoleku andmisega lõpetatakse väärteomenetlus ning isik läbib programmi väärteokaristuse asemel. Karistusregistrisse ei kanta programmi läbimise kohta märget. Meedet kasutatakse Lõuna-

¹⁶³ Riigikohtu 28.10.2005 otsus nr 3-1-1-107-05, p 10.

¹⁶⁴ Riigikohtu 5.03.2003 otsus nr 3-1-1-26-03, p 5.

¹⁶⁵ A. Ahven. 2/2015, lk 3.

¹⁶⁶ 328 SE märkuste ja ettepanekute tabel, lk 35.

Eestis juba 2011. aastast ning 2016. aastal otsustas PPA asendada väärteokaristusi sotsiaalprogrammiga ka teistes Eesti piirkondades programmi positiivse tagasiside tõttu.¹⁶⁷

Kuigi sotsiaalprogramm on efektiivsem kui väärteokaristus, võib süüdlase sotsiaalprogrammi saatmisel olla mitmeid takistusi. Näiteks võib esineda logistilisi probleeme, kui rikkuja elab maapiirkonnast ning halva ühistranspordi ühenduse tõttu on keeruline liikuda sotsiaalprogrammi läbiviimise asukohta. Samuti on isikute töökohustuste tõttu keeruline grupele leppida kokku sobivat aega ning individuaalse sotsiaalprogrammi läbiviimine on kulukas. Ühte gruppi võivad sattuda erineva tausta või haridustasemega inimesed ning seega ei ole kõik võrdselt kaasatud või ei oska kaasa rääkida. Võib juhtuda, et enne sotsiaalprogrammi algust hinnatakse isiku sobivust programmi valesti (nt ei tule välja isiku sõltuvusprobleemid) või vahetab isik kontaktandmeid ja ei jõuagi sotsiaalprogrammi, sest süüdlasega ei ole võimalik saada ühendust. Programmis osalemist võivad takistada ka perekohustused.¹⁶⁸ Lisaks võib jõukamatele rikkujatele olla lihtsam tasuda rahatrahv, kui käia sotsiaalprogrammis. Rahatrahv aga ei ole ennetusvahendina niivõrd efektiivne.

Teiseks Eestis pikalt kasutusel olnud sotsiaalprogrammiks on välisriikide programmi järgi välja kujundatud joobes juhtimise eest kriminaalhooldusele määratud isikutele mõeldud liiklusohutusprogramm (LOP), milles osalejad seavad eesmärgi katseajal mitte panna toime uut kuritegu, täita kontrollnõudeid ja kohustusi ning parandada enda üldist olukorda (nt saada juhiluba). Programmi jooksul viiakse liikluspetsialistide poolt läbi rühmatunde, mille eesmärgiks on anda teadmisi liiklusriskidest ja liiklusest üldiselt, suunata isikuid mõtlema enda liikluskäitumise üle ning panna osalejat analüüsima alkoholitarvitamist ning selle seoseid liikluskäitumisega.¹⁶⁹

Kuna LOP on kasutusel olnud aastaid, on võimalik teha järeldusi programmis osalemise tulemuslikkuse kohta. Liiklusohutusprogrammis mitteosalemise kohta on toodud välja järgmisi põhjusi: programmi määratud isikud võivad toime panna uue süüteo ja kanda grupitöö toimumise ajal karistust, sattuda avarisse, haigestuda, unustada toimumisaja või ilmuda grupitööle alkoholijoobes.¹⁷⁰ LOP programmi näitel võivad läbiviimisel olla järgmised

¹⁶⁷ H. Mihelson. Roolijoodikute ümberkasvatamise programm laieneb üle Eesti. Postimees. 15.03.2016. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/3619029/roolijoodikute-umberkasvatamise-programm-laieneb-ule-eesti> (25.04.2017).

¹⁶⁸ B. Tammiste, jt. 2008, lk 30-35.

¹⁶⁹ B. Tammiste, jt. 2008. lk 9.

¹⁷⁰ B. Tammiste, jt. 2008, lk 44.

probleemid: koostööpartnerite leidmine (spetsialistid, psühholoogid, abivahendid), gruppide vähesus ja väiksus (kõik süüdlased ei pääse piisavalt kiiresti programmi), ametnike puudulik ettevalmistus (läbiviijatel puudub sobiv väljaõpe ja kogemus ning ülevaade osalistest), vähene rahastamine, transpordiprobleemid (ametnik peab ise süüdlast sõidutama), ruumide puudus, segagrupid (grupiosalistel erinev ettevalmistus), programmi kestvus on liiga lühike, läbiviijate motivatsiooni puudus, osalejate osalemise kohustuslikkuse puudumine, keeleoskus, programmi ülesehituse või sisu puudulikkus (toimub loeng, mitte arutelu).¹⁷¹ Probleemiks on ka oma süüteo häbenemine ning soov end mitte avada ega arutleda oma teo üle. Süüdlasele ei ole kaasnud sotsiaalprogrammis mitteosalemisega negatiivseid tagajärgi, kui programmi on teda suunanud kriminaalhooldusametnik ja osalemise kohustus ei ole pandud paika kohtu poolt.¹⁷² Samad probleemid võivad ilmneda ka teistes sarnastes sotsiaalprogrammides osalema määratud isikute puhul, tegemist ei ole põhjustega, mis oleksid omased ainult isikutele, kellele määratakse LOP programmis osalemise kohustus.

Justiitsiministeeriumi poolt koostatud analüüsi põhjal oli 2014. aastal joobes juhtimise eest enim kasutatud karistus rahatrahv, mille keskmine summa oli 760 eurot (kriminaalmenetluses määratud keskmine rahaline karistus oli 860 eurot ilma menetluskuludeta). Aresti mõisteti keskmiselt 14 päeva ning juhtimisõigus võeti ära keskmiselt viieks kuuks (kriminaalmenetluses neljaks kuuks). Analüüs näitas, et karistuse raskus ei mõjuta joobes juhtimise toimepanemist tulevikus ning suuremat tähelepanu tuleks suunata konkreetse isiku riskidele ning nende maandamisele.¹⁷³

Väärteomenetluses on sotsiaalprogrammis osalemise või kahju hüvitamise kohustuse määramine tihti otstarbekam karistus kui rahatrahv või arest ning eelistatult peaks kasutama alternatiive väärteokaristuste ees. Sarnaselt alaealistele on ka esmakordseid rikkujaid võimalik mõjutada tulevikus süüteo toimepanemisest loobuma. Kui isik läbib sotsiaalprogrammi, võib täisealine rikkuja edastada programmis saadud teadmisi ka perekonnaliikmetele ja lähedastele. Seega võib programm avaldada üldpreventiivset mõju. Rahatrahv või arest võivad vastupidiiselt aga süüdlase perele mõjuda negatiivselt.

171 B. Tammiste, jt. 2008, lk 47-48.

172 B. Tammiste, jt. 2008, lk 36.

173 A. Ahven. 2/2015, lk 2.

Lisaks sotsiaalprogrammile on võimalik kohustuse määramisega väärteomenetlus lõpetada ka süüdlasepoolse kahju hüvitamise korral. Väärteomenetluse lõpetamine kahju hüvitamise määramisega on ohvrisõbralik ning kooskõlas taastava õiguse põhimõtetega, mille suunas Eesti kriminaalpoliitika liigub. Käesoleval ajal jääb süüteo ohver tihti tähelepanuta, sest eelkõige keskendutakse süüdlase leidmisele ja karistamisele.

2.4 Hoiatusmenetlus

Kehtiva väärteomenetluse seadustiku § 3¹ sätestab, et vähetähtsa väärteo korral võib jätta menetluse alustamata ning piirduda väärteo tunnustega teo toime pannud isiku suulise hoiatamisega. VTMS § 3¹ lg 4 alusel ei ole väärtegu vähetähtis, kui väärteo toimepanemisega on tekitatud kahju või kui väärteoteates on osutatud tekitatud kahjule. Seejuures ei täpsusta seadus kahju liiki. Seega peab ka moraalse kahju korral alustama väärteomenetlust, kuigi tegemist võib olla õiguskorra ja õigushüvede kahjustamise aspektist vähetähtsa väärteoga.

Kui kahju ei ole tekkinud, on kohtuvälisel menetlejal õigus jätta menetlus suulise hoiatamisega alustamata, kui menetluse alustamine ei ole vajalik ja mõistlik, arvestades toimepandud tegu ja toimepanijat. Suuline hoiatamine võib aga põhjustada kodanike ebavõrdse kohtlemise, kuna iga menetleja suhtumine on erinev ning vähetähtis väärtegu on määratlemata õigusmõiste.

Seadusandjal on plaanis muuta VTMS § 3¹, võimaldades piirduda vaid suulise hoiatusega ning jätta menetlus alustamata, kui tekkinud kahju on hüvitatud või heastatud.¹⁷⁴ Selline muudatus on vajalik ning eriti alaealiste väärtegude toimepanijate korral oleks sobiv meede just kahju hüvitamine ning väärteomenetluse alustamine ei ole ilmingimata vajalik. Eesti riik liigub taastava õiguse põhimõtete poole ning osapoolte leppimine ja kahju hüvitamine on üks taastava õiguse alustala.

Mingis mõttes on tegemist varem kehtinud õiguse poole liikumisega, kuna kuni 29.03.2015 oli väärteomenetluses võimalik kohaldada hoiatamismenetlust VTMS § 53 alusel. Vähetähtsa väärteo puhul oli võimalik väärteokaristuse asemel määrata hoiatustrahv. Hoiatusmenetluse otsus ei kajastunud karistusregistris ning menetleja võis piirduda ka suulise hoiatamisega.¹⁷⁵

Kuna hoiatusmenetluse otsuseid ei kantud karistusregistrisse, puudub ülevaade hoiatusmenetluse rakendamise kohta. Hoiatusmenetluse korral oli kohustus tasuda hoiatustrahv 7 päeva jooksul. VTMS § 54 lg 3 p 2 alusel uuendati menetlust, kui menetlusalune isik ei tasunud trahvi tähtaegselt ning isikut karistati kas kiir- või üldmenetluse korras. Hoiatusmenetluse muutiski otstarbeks asjaolu, et trahvitasumise hilinemisel

¹⁷⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) eelnõu seletuskiri, lk 17.

¹⁷⁵ T. Ploom. 2007, lk 88.

menetluse uuendamisega oli kohtuväliste menetlejate töökoormus suur ning hoiatamismenetlus ei täitnud eesmärki hoida kokku ressursi, kuna trahvide tasumata jätmiste tõttu oli ikkagi vaja viia läbi kiir- või üldmenetlus. Hoiatustrahv oli mittekaristuslik mõjutusvahend, kuid samas ei saa seda nimetada ka haldussunniks, kuna trahv põhineb toimepanija süül ning kannab preventiivset, mitte kahjuhüvituslikku eesmärki.¹⁷⁶

Teatud mõttes on hoiatusmenetlus väärteomenetluse liigina olemas ka kehtivas seaduses. 27.12.2008 jõustus VTMS § 54¹, mis sätestab kirjaliku hoiatamismenetluse kohaldamise mootorsõiduki registrijärgsele omanikule või vastutavale kasutajale. Mootorsõidukiga toimepandud liiklusväärteo puhul võib kohaldada hoiatustrahvi kui väärteomenetluse ajendiks on automaatse liiklusjärelvalveseadmega edastatud teave liiklusnõuete rikkumise kohta, mille alusel on visuaalselt tuvastatav mootorsõiduki registreerimismärk ning rikkumise aeg ja koht või teo avastanud järelvalvet teostaval ametnikul ei olnud võimalik kohe tuvastada mootorsõiduki juhti ning rikkumine jäädvustati fotol, filmil või muul teabesalvestisel, millelt on visuaalselt tuvastatav mootorsõiduki registreerimismärk ning rikkumise tuvastamise aeg ja koht. VTMS § 54⁴ lg 1 alusel tuleb tasuda hoiatustrahv kolmekümne päeva jooksul trahviteate kättesaamisest arvates. Määratud hoiatustrahvi on võimalik vaidlustada VTMS § 54⁴ alusel. Kui süüteomenetluses kehtiva põhimõtte järgi tuleb kohtuvälisel menetlejal või kohtueelsel menetlejal tõendada isiku süü, siis trahviteate puhul peab isik tõendama oma süütust.

VTMS § 54¹ lg 6 alusel lõpetab kirjaliku hoiatusmenetluse kohaldamine väärteomenetluse. Hoiatusmenetluses kohaldatud rahatrahv ei ole süüteo eest kohaldatav karistus, seda ei kanta karistusregistrisse ning sellele ei või tugineda süüteo korduvuse arvestamisel ega muude süüteo eest ette nähtud õigusjärelmite kohaldamisel (VTMS § 54¹ lg 3). Seega võib öelda, et hoiatusmenetluses määratud trahv on mittekaristuslik mõjutusvahend, mis on haldussunni ja väärteokaristuse piiril olev sanktsioon.

Hoiatusmenetlus on haldussunnile sarnane meede. Vähetähtsate väärtegude puhul hoiatamise kohaldamine on mõistlik lähenemine. Paljude väärtegude korral võimaldab seadus väärteomenetlusele eelnevalt haldussunni kohaldamist. Haldussunni abil on võimalik mõjutada isikut edaspidi rikkumiste toimepanemisest hoiduma ilma karistusregistrisse kandmata. Karistusõiguslik reageerimine peaks olema *ultima ratio* lahendus.

¹⁷⁶ Riigikohtu 5.05.2006 otsus nr 3-1-1-21-06, p 9.9.

2.5. Haldussunni ja väärteokaristuse piirid

Eesti kriminaalõigust iseloomustab väga suure hulga koosseisude tõttu ülekriminaliseeritus¹⁷⁷ ning seega sooviti 01.01.2015 jõustunud karistusõiguse revisjoniga vähendada väärteokoosseisude hulka ja laiendada haldussunni (ettekirjutuse, sunniraha ja asendustäitmise) rakendusala.¹⁷⁸ Eesti karistuspoliitika suund on juba aastaid hoidnud korrakaitseõiguse poole ning seega on mõistlik kohaldada esmakordsete seadusrikkumiste korral karistamise asemel alternatiivseid mõjutamisviise. Kriminaalõiguse *ultima ratio* põhimõtte kohaselt peakski karistusõiguslik sekkumine olema kasutusel viimse abinõuna üksnes juhul, kui muud õiguslikud regulatsioonid (nt tsiviilõiguslik kahjuhüvitamine, haldussund) ei ole rakendatavad. Seadus on andnud mitmeid võimalusi karistuse asendamiseks või karistuse mittemääramiseks ning alternatiivse ja tõhusa mõjutusvahendi leidmiseks. Rakendaja peaks otsima igal individuaalsel juhul rikkuja eripäradele vastava sanktsiooni.

Eesti kohtusüsteemi koormavate asenduskaristuse taotluste tõttu võib öelda, et klassikalised väärteokaristused ei täida eri- ja üldpreventiivset eesmärki. Kui kohtus peab hiljem karistuse asendama, ei ole tegemist õigesti valitud karistusega, mille täitmine oleks süüdlasel võimalik ning mis mõjutaks süüdlast edaspidi olema õiguskuulekas. Kuna kohtuprotsessi abil asenduskaristuseni jõudmine võib toimuda aastaid pärast teo toimepanemist, võib karistus olla kaotanud oma eesmärgi. Rikkumistele reageerimisel peaks kasutama mõjutusvahendeid, mida oleks võimalik rakendada koheselt pärast rikkumist, et süüdlane mõistaks, kuidas ta on kahjustanud õiguskorda ning ei ole olnud seaduskuulekas.

Kuni 01.09.2002 kehtis Eestis haldusõigusrikkumiste seadustik (edaspidi HÕS), mille § 1 määras kindlaks halduskorras karistatavad teod ning nende eest määratavad karistused, nägi ette halduskaristust kohaldavad ametiisikud ja kohtud ning nende pädevuse ja haldusõigusrikkumiste menetlusnormid. Haldusvastutusele võeti isik HÕS § 6 lg 2 alusel juhul, kui tegu vastavalt seadusele ei toonud kaasa kriminaalvastutust. Halduskaristusteks olid HÕS § 19 järgi rahatrahv, eriõiguse äravõtmine ja haldusarest, mis on samased väärteo karistustega. Haldusrikkumine sarnanes vägagi väärteoga, kuid uue karistusseadustiku vastuvõtmise ning pidevate muudatuste tõttu arusaamatuks muutunud HÕS-i tõttu oli vaja uut seadust.¹⁷⁹

¹⁷⁷ T. Reinthal. Karistusõiguse suund - ülekriminaliseerimine? Juridica 2010 nr 10, lk 740-750.

¹⁷⁸ 554 SE, lk 16.

¹⁷⁹ E. Pajula. T. Ploom. Väärteomenetlus II. Teine trükk. Sisekaitseakadeemia: Tallinn 2004, lk 5.

01.09.2002 jõustus väärteomenetluse seadustik (VTMS), mille reguleerimisalaks on väärtegude kohtuväline menetlus, kohtulik menetlus ja väärtegude eest kohaldatud karistuste täitmisele pööramine.

VTMS-is ei ole rikkumised enam kodifitseeritud ning eriseadustes eristatakse väärtegusid ja haldusrikkumisi. Väärtegude korral alustab riik väärteomenetlust ning karistab süüdlast. Haldusrikkumise korral kohaldab riik mittekaristuslikku mõjutusvahendit ehk haldussundi, mis on haldusorgani või -kohtu poolt rakendatav meede, mis peaks mõjutama isikut kohustust täitma, tõrjuma ohu või kõrvaldama rikkumise. Haldusõiguslik meede peab olema konkreetse isiku suhtes proportsionaalne ja mõjutama rikkumist lõpetama. Karistusõiguslik karistus peab aga mõjutama ka ühiskonda ja sundima isikut hoiduma rikkumiste kordamisest (üld- ja eripreventiivne eesmärk). Karistusõiguslik meede peab olema proportsionaalne õigushüve ja sotsiaalses mõttes probleemi lahendamise vajadusega.¹⁸⁰

Enamus väärteomenetluse eriseadustest näevad ette võimaluse mõjutada isikut riikliku järelevalve korral ettekirjutuse või sunniraha kohaldamisega, mille maksimaalsed määrad on seaduses sätestatud. Halduskorras tehakse isikule esmalt ettekirjutus, et tagada seaduse täitmine. Ettekirjutusega kohustatakse isikut mingist tegevusest hoiduma või konkreetset nõutavat tegu tegema. Kui adressaat jätab ettekirjutuses nõutava tegemata, kohaldab riik haldussundi, milleks on sunniraha või asendustäitmine. Haldusorgan peab valima sunnivahendi, mis isikut võimalikult vähe kahjustades sunniks teda täitma talle ettekirjutusega pandud kohustusi. Sunniraha on hoiatuses kindlaks määratud summa, mille adressaat peab tasuma, kui jätab ettekirjutuses nõutu järgimata. Asendustäitmise ja sunniraha seaduse (edaspidi ATSS) § 2 lg 1 alusel saab sunniraha kohaldada korduvalt kuni ettekirjutusega taotletav eesmärk on saavutatud. Väärteomenetluses ei ole sama teo eest võimalik korduvalt karistada tulenevalt *ne bis in idem* põhimõttest. Lisaks sunnirahale on haldussunnina võimalik ka asendustäitmine, mis on kohustuse täitmine haldusorgani poolt, kui ettekirjutuse adressaat ei ole teinud ise tähtajaks ettekirjutuses nõutavat.

Sunnirahana määratavad summad võivad olla oluliselt suuremad kui väärteotrahvid. Näiteks on sunniraha ühekordse rakendamise enamlevinud ülemmääraks 640 eurot s.t. haldusorgan

¹⁸⁰ S. Põllumäe. *Mõiste administrative penalties riigisisesele õigusele ülevõtmine*. Õiguskeel 2/2015, lk 6.

Arvutivõrgus:

www.just.ee/sites/www.just.ee/files/sander_pollumae._moiste_administrative_penalties_riigisisesele_oigusesse_ulevotmine.pdf (04.03.2017).

saab kohustuse täitmisele sundimiseks rakendada korduvalt sunniraha ülemmääraga 640 eurot.¹⁸¹ ATSS § 3 alusel ei käsitata sunnivahendi rakendamist karistusena. Sunniraha kohaldamise eesmärk ei ole karistada isikut minevikus toime pandud rikkumise eest.

Formaalselt toimub väärteotrahvi ja sunniraha kohaldamine erinevas menetluses, kuid kodaniku jaoks võib nende vahel vahe tegemine olla keeruline ning mõlemad rahalised kohustused võivad juriidiliste eriteadmisteta isikule mõjuda karistusena. Tihti võib ka sunniraha rakendaja ning väärteomenetleja olla sama isik või asutus. Näiteks liikluskindlustusseaduse, tubakaseaduse (TubS), alkoholiseaduse ja mitme teise seaduse nõuete üle teostab riiklikku järelevalvet politseinik ning ka seadustes sätestatud väärtegude menetlejaks on PPA. Tolliseaduse nõuete üle teostab järelevalvet MTA, kes on ka tolliseaduses sätestatud väärtegude menetlejaks.

MTA on üheks asutuseks, kes juba 2010. aastal kasutas rohkem sunniraha määramist, kui väärteomenetlust. Näiteks pöörati 2010. aastal maksudeklaratsiooni esitamata jätmise eest täitmisele 3624 sunniraha hoiatust ning sama perioodi jooksul registreeriti 437 väärtegu, mis võisid seisneda maksudeklaratsiooni esitamata jätmises.¹⁸²

Sisuliselt võib haldussunni korral olla tegemist sanktsiooniga, mis on dekriminaliseerimise eesmärgil väärteokaristuse asemel seaduses muudatusena sisse toodud.

Kriminaalpoliitika 2011. aasta analüüsi järgi oli sunniraha kohaldamine võimalik ligikaudu 130 seaduse alusel, millest ligi 100 seaduse alusel on võimalik kohaldada ka väärteokaristust.¹⁸³ Analüüs koostati karistusõiguse revisjoni töögrupile, et selle alusel täpsemalt saada aru, millised on võimalused väärteomenetluse trahvide määramise vähendamiseks ja mittekaristuslike mõjutusvahendite kasutamise suurendamiseks.¹⁸⁴ 2015. aastal jõustunud karistusõiguse revisjoni üks eesmärk oli muuta Eesti karistusõiguse suunda esmase õigusliku regulatsioonina hetkel kohaldatava karistusõiguslikust repressiivnormist tsiviil- ja haldusõiguslike regulatsioonide poole.¹⁸⁵ Kuigi uuring on tehtud enne karistusõiguse

181 U. Klopets. Asendustäitmise ja sunniraha rakendamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüsi talitus. 2011, lk 5. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/asendustaitmise_ja_sunniraha_rakendamise_analuus.pdf. (22.02.2017).

182 U. Klopets. 2011, lk 9.

183 U. Klopets. 2011, lk 1-2.

184 U. Klopets. 2011, lk 3.

185 554 SE, lk 16.

revisjoni, millega vähendati väärteokoosseise ning lisati paljudele koosseisudele sõna "oht",¹⁸⁶ on ka kehtivas õiguses paljude koosseisude korral võimalik valida, kas rakendada haldussundi või määrata väärteokaristus. Käesoleval ajal on karistusõiguse revisjonist liiga vähe aega möödas, et hinnata, kas revisjoni eesmärk liikuda seaduste muudatustega korrakaitsele läheneda on täidetud.

Väärteomenetlust alustatakse pärast seda, kui riikliku järelevalve abinõud rikkuja korralekutsumiseks on ammendatud.¹⁸⁷ Kuna legaliteedi põhimõtte kohaselt on kahju olemasolu korral väärteomenetluse alustamine kohustuslik, puudub õiguse rakendajal valik haldussunni ja väärteomenetluse vahel, kui on tekitatud kahju. Seega on vastuoluline, et karistamine on *ultima ratio* vahend, kui alustatud väärteomenetluse korral enam haldussundi kohaldada ei ole võimalik.

Ka Riigikohtu esimees on leidnud, et *ultima ratio* põhimõttest meie seadusloomes ei juhinduta ning see toob paratamatult kaasa karistusõiguse devalveerumise.¹⁸⁸ Samuti näitab statistika, et karistatute hulk Eestis on väga suur: 2013. aasta juuni andmetel oli karistusregistrisse kantud 665 607 kordumatut isikut ning kehtiv karistus oli 261 480 inimesel, millest kehtiv karistus ainult väärteo eest oli 171 194 inimesel. Nii väärteo- kui kriminaalkorras karistatuid oli 50 641.¹⁸⁹

Väärteokaristus on vajalik üksnes selliste õiguslike kohustuste sanktsioneerimisel, mille õigeaegse või täieliku täitmata jätmisega kaasneb oluline oht või kahju õigushüvele ning kui kohustuse täitmata jätmisel ei ole saabunud oht või kahju, piisaks subjekti tegutsema kohustamiseks haldussunnist.¹⁹⁰ Näiteks toiduseaduse § 53⁵ alusel on ette nähtud toidualase teabe esitamise nõude rikkumise eest rahaträhv. Kuna tegemist on teabe esitamise nõude rikkumisega, võiks kohaldada haldussundi mitte väärteomenetlust, kui kahju ei ole teabe esitamata jätmisega tekkinud. Samasugune väärteokoosseis on veeseaduse § 38¹², mille alusel on väärtegu maksustatava nafta vastuvõtja kohustuslike andmete Keskkonnainspeksioonile esitamata jätmise. Ka RelvS § 89⁵ sätestatud relvasoetamisloa, relvaloa ja paralleelrelvaloa tagastamise nõude rikkumisena sätestatud väärteole saaks reageerida haldussunniga.

¹⁸⁶ 554 SE, lk 9.

¹⁸⁷ E. Pajula. 2004, lk 11.

¹⁸⁸ 554 SE, lk 7.

¹⁸⁹ U. Klopets. Karistusõiguse revisjoni teemaleht. 2014. Arvutivõrgus:

<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/tags/karistussusteed> (13.03.2017).

¹⁹⁰ J. Sootak. Karistusõiguse revisjon kuriteo-, väärteo- ja haldusõiguse piirimail. Juridica 2013/IV.

Haldussundi võiks kohaldada ka alkoholiseaduse §-des 64-65 sätestatud väärtegude eest, kuna nende tegudega ei ole kahju tekitatud, kuid on jäetud järgimata seaduses sätestatud nõuded.

Seadusest võib tuua näited karistustest, mis varasemalt olid ette nähtud sunnivahendina, kuid kehtivas õiguses on muutunud väärteomenetluses kohaldatavaks karistuseks. Näiteks oli mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmine varasemalt haldusõiguslik järelem liiklusalasele väärteole ning KarS § 50 mõttes juhtimisõiguse äravõtmine oli vaid kuriteo eest mõistetav karistus. Ka Riigikohus leidis, et juhtimisõiguse peatamine ei ole karistus formaalses ega materiaalses mõttes ning tegemist on haldusliku sunnivahendiga.¹⁹¹ Karistusseadustiku muudatusega (RT I 2005, 40, 311) muudeti sõidukijuhtimise õiguse äravõtmine ka väärteo eest kohaldatavaks lisakaristuseks. Juhtimisõiguse peatamine haldussunnivahendina oli sätestatud loa väljastanud asutuse meetmeks, kui väärteoasjas oli jõustunud karistamisotsus. Tegemist oli vastuoluga, kuna haldussunni kohaldamisel peaks lähtuma isikust lähtuvast ohust, kuid vana seaduse järgi loeti eeldusteks isiku süü ja süüdimõistmine väärteokoosseisu alusel ning autoregistrikeskus vormistas juhtimisõiguse peatamise otsuse süü põhjal ilma isikust tuleneva ohu hindamiseta.

Kui tegu õigushüve ei ründa, on karistusähvardus põhjendamatu ning riik peaks haldustegevuse tagamiseks piirduma haldussunniga.

Ka teistes riikides on haldussunni ja kriminaalkaristuse piir hägune. Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) töötas *Engel vs Holland* lahendis välja Engeli kriteeriumid, mille abil on võimalik otsustada, kas mittekaristuslik meede on kriminaalmeede, millele tuleb kohaldada Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) art 6 sätteid. Need kriteeriumid on järgmised: 1. õigusrikkumise määratlus vastava riigi seadusandluse järgi, 2. õigusrikkumise olemus, 3. teo eest määratava karistuse iseloom ja raskus. Kriteeriumeid on vaja kontrollida vastavas järjekorras ning kui esimesest kriteeriumist nähtub, et tegemist on mittekaristusliku meetmega, pole järgnevaid kriteeriume enam vaja kontrollida.¹⁹²

EIK lahendis *Ziliberg vs. Moldova* arutati haldusõigusrikkumise eest karistamist ning jõuti järeldusele, et Engeli kriteeriumite alusel oli süüdlasele määratud rahatrahvi näol tegemist kriminaalkaristusega, kuna tegemist ei olnud kahjuhüvitusliku, vaid preventiivse ja

¹⁹¹ Riigikohtu 25.10.2004 otsus nr 3-4-1-10-04, p 23.

¹⁹² EIKo 08.06.1976, 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/7, *Engel jt vs. Netherlands*, p 82-85.

karistusliku rahatrahviga.¹⁹³ EIK praktika järgi võib riik eristada kriminaal-, regulatiiv- või distsiplinaarõigust, kuid selline eristamine ei tohi kahjustada EIÕK art 6 eset või eesmärki.¹⁹⁴ Seega võib siseriiklikult kasutusel olev haldussund olla EIÕK mõttes siiski kriminaalkaristuslik meede ning sellisel juhul peavad kohalduma kõik kriminaalmenetlusele omased garantiid.

Seadusloomes peaks haldussunni ja väärteomenetluse vahel valimisel lähtuma sellest, kas haldussunniga on võimalik kõrvaldada tekkinud kahju ning ära hoida edaspidist kahju tekkimist. Kui kahju ei ole võimalik haldussunniga ära hoida, peaks kohaldama väärteokaristust. Kuna haldussund ja väärtegu ei välista teineteist, peakski alustama haldussunniga. Väärteomenetlus ei peaks olema haldussunni tagamiseks, kuna see ei oleks mõjus. Parem variant oleks haldussunni ja väärteokaristuse kohaldamise valiku küsimuse tekkimise korral sunniraha suurendamine, mitte isiku karistamine väärteokoosseisu alusel.¹⁹⁵

Haldussund ning ka korrakaitseõigus on leebemate rikkumiste ning esmakordsete rikkujate tegudele reageerimiseks tihti sobivaimad vahendid. Näiteks võimaldab korrakaitseseadus korrakaitseorganil ohu tõrjumiseks ja avaliku korra rikkumise kõrvaldamiseks kasutada mitmeid meetmeid, mis võivad olla efektiivsemad kui väärteokaristus, kuna järgnevad vahetult rikkumisele. Näiteks võib korrakaitseseaduse alusel kohaldada viibimiskeeldu, vallasasja hoiule võtmist või isiku kinnipidamist. Kuna tihti on rikkujale mõjusam karistamise fakt iseenesest, sõltumata karistuse suurusest, annab haldusõigus mitmeid sobivaid, kiireid ja mõjusamaid reageerimisviise. Näiteks kui isik on pannud toime vähetähtsa liiklusrikkumise, millega ei ole tekitatud kahju, võib kohtuväline menetleja korrakaitseseaduse § 52 lg 1 p 1 alusel võtta sõiduk hoiule kuni hoiulevõtmise alus on ära langenud. Tegemist on äärmiselt efektiivse korrakaitselise lähenemisega, kuna koheselt rikkumisele järgnev sõidukist ilmajäämine on rikkujale meeldejäavam kui nädalate pärast jõustuv väärteootsus. Samuti võib sõidukist teatud ajaks ilma jäämine olla rikkujale ebamugavam kui väärteo eest määratav trahv ning isikut ei pea kandma ka karistusregistrisse.

193 EIKo 01.02.2005, 61821/00, *Ziliberberg vs Moldova*, p 35.

194 EIKo 22.05.1990, 11034/84, *Weber vs Šveits*, p 30.

195 J. Sootak. *Juridica* 2013/IV, lk 248.

KOKKUVÕTE

Eesti väärteomenetlusõiguses on laialdaselt kasutusel asenduskaristuste määramine, kuid karistuse alternatiive ei kasutata nii palju kui võiks. Arest, kui vabaduskaotusena määratav rangeim karistus, ei ole alati vajalik ning samuti on ÜKT tegemine süüdlase poolt ühiskonnale kasulik. Ka olukorras, kus süüdlasel puuduvad rahalised vahendid rahatrahvi tasumiseks, peab siiski kohaldama seaduse rikkumise eest sanktsiooni ning pärast tulemusetut täitemenetlust on valikuks arest või ÜKT.

Vabaduskaotuslik karistus on vajalik ainult nende rikkujate puhul, keda peab ühiskonnast isoleerima. Kuna väärteod kahjustavad õiguskorda vähem kui kuriteod, ei sobi arest väärteokaristuseks, sest inimese ühiskonnast isoleerimine teisi kahjustavate tegude toimepanemise vältimiseks ei ole nii aktuaalne kui kuritegude korral.

Magistritöös analüüsitud karistuse asendamise praktika põhjal võib öelda, et ÜKT määramise praktika ei ole ühtne. Kohtuotsustes ÜKT määramist üldjuhul ei põhjendata ning tundide arvestusel võib asenduskaristus seaduse väär tõlgendamise tõttu muutuda põhikaristusest rangemaks. Siiski ei ole välistatud, et kohtuistungil arutatakse süüdlase eripärasid ning asenduskaristusena määratava ÜKT sobivust, kuid analüüsitud kohtulahendites seda ei täpsustatud.

Asenduskaristuse määramisel on kohus süüdlase suhtes sõbralik, küsides süüdlase arvamust, kui pika aja jooksul on tal võimalik ÜKT tunnid teostada. Ka on süüdlase jaoks positiivne, et ühele tunnile ÜKT-le vastab 10 ühikut rahatrahvi, ehk 40 eurot. 40 euro teenimine rahatrahvi tasumiseks on oluliselt keerulisem ja aeganõudvam kui 1 tunni ÜKT teostamine. Sellest hoolimata võib süüdlase pahausksuse korral jääda ÜKT tegemata ning karistus kandmata, kui hoida kõrvale ÜKT tegemisest seaduses sätestatud aegumistähtaegade jooksul.

Kuna kohus määrab ÜKT tähtaja lähtuvalt süüdlaste soovist, esineb olukordi, kus ÜKT teenusepakkujani ei jõua õigeaegselt kohale asenduskaristuse alusdokumentatsioon ning ka probleem, et ÜKT-d ei ole võimalik kohaldada hooajatööna, mis oli algne idee. Lisaks peaks karistus järgnema vahetult rikkumisele, kuid kuna täitemenetluse ja asenduskaristuseni jõudmise tähtjad on pikad, võib teo toimepanemisest karistuse kandmiseni kuluda aastaid.

Asenduskaristuste menetluste vähendamiseks on vajalik hinnata karistuse määramisel karistuse sobivust konkreetsele rikkujale. Kui süüdlasel puudub majanduslik võimekus tasuda

rahatrahvi, võiks juba põhikaristusena olla võimalik rakendada mõnda karistusalternatiivi. Koheselt rakendatavate alternatiivsete mõjutusvahendite olemasolu kindlustaks kodanike usaldust õiguskorra vastu.

Väärteomenetluses on sarnaselt kriminaalmenetlusega võimalik süüteo vahend konfiskeerida, kuid näiteks joobes juhtide puhul on seda väärteomenetluses vähe kasutatud. Kuigi kuritegude puhul on tehtud analüüs, et vabas tsiviilkäibes oleva eseme konfiskeerimine ei hoia ära tulevasi rikkumisi, ei saa sama järeltust ilmtingimata väärtegudele kohaldada, kuna väärteod on vähemohtlikud ja leebemad rikkumised. Viimaste aastate kriminaalpoliitika analüüsid on näidanud, et joobes juhtimine on vähenenud, ent konfiskeerimine suurenenud, seega peaks seaduse rakendaja kasutama joobes juhtide sõidukite konfiskeerimist veel laialdasemalt.

Kuigi väärteomenetlus võimaldab kasutada mõningasi sarnaseid sanktsioone kriminaalmenetlusega, on süüdlase mõjutamise võimalused väärteomenetluses piiratumad. Väärteomenetluses on küll olemas lisakaristuse kohaldamise võimalus, mis on individuaalne ja täidab eripreventiivset karistuse eesmärki, kuid puudub võimalus kohaldada tingimisi karistusi, käitumiskontrolli või katseaega, mis oleks efektiivne isikute puhul, kelle väärtegu on juhuslikku laadi.

Erinevalt täisealistele rakendatavate väärteokaristuse vähestest alternatiividest võimaldab seadus alaealiste erikohtlemist ning sisaldab mitmeid mõjutusvahendeid. Paraku pole mõjutusvahendid väärteomenetluses laialdaselt kasutusel. Alaealiste mõjutamise eesmärk on eelkõige kasvatamine ning tulevaste õigusrikkumiste ärahoidmine. Seega klassikalisi väärteokaristusi nagu arest ja rahatrahv ei peaks alaealiste puhul kasutama. Üldreeglina käivad alaealised koolis ja ei teeni raha ning seega võib rahatrahvi tasumine osutuda keeruliseks. KarS § 44 lg 5 ls 2 sätestab, et rahalist karistust ei mõisteta nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kellel ei ole iseseisvat sissetulekut. Sarnane säte võiks olla kasutusel ka väärteomenetluses, kuid seadusandja ei ole pidanud seda vajalikuks. Riigikohus on küll selgitanud, et pole välistatud, et rahatrahvi suudab muu vara arvelt tasuda alaealine, kellel puudub iseseisev sissetulek. Kui aga tegelikkuses selgub, et võimalus rahatrahvi tasuda puudub, asendatakse rahatrahv arestiga.¹⁹⁶ Kirjeldatud seisukoht pärineb 2003. aastast ning käesoleval ajal peaks esmane alaealise õigusrikkumisele reageerimise viis olema KarS § 87 sätestatud alaealisele kohaldatavad mõjutusvahendid. Arestiga alaealise karistamine võib

¹⁹⁶ Riigikohtu 19.06.2003 otsus nr 3-1-1-57-03, p 11.

mõjuda vastupidiselt alaealiste karistamise põhilisele eesmärgile ning alaealine võib puutuda kokku kriminogeensete noortega. Ka rahatrahvi tasumise kohustus võib alaealise raha hankimisel viia seadusevastasele teele. Kui ilmneb rahatrahvi tasumise võimatus, peaks alaealistele asenduskaristusena määratav ÜKT olema seotud toimepandud rikkumisega, kuid sellise ÜKT väljatöötamine ja teenusepakkuja leidmine võib osutuda komplitseerituks.

Kuigi seadus annab erinevatele institutsioonidele mitmeid alternatiivseid valikuvariante alaealiste väärtegudele reageerimiseks, on kõige levinum alaealiste karistus siiski rahatrahv. See võib olla tingitud alaealiste poolt toimepandud väärtegude puhul seaduses sisalduvate alternatiivsete sanktsioonide puudumisest ning madal trahvimäär võimaldab väikseid trahve määrata. Samuti võib trahvide rohke kasutamine olla tingitud seadusrakendaja puudulikest teadmistest alaealiste kohtlemiseks võimalike alternatiivide olemasolu kohta teistes seadustest.

Seadusandjal on plaanis alaealiste mõjutamise süsteemi lihtsustada ning üleriigiliselt ühtlustada, kaotades hetkel toimivad alaealiste komisjonid ning andes alaealiste rikkumistele reageerimise võimaluse kohalikele omavalitsustele. Oluline on ka taastava õiguse põhimõtete rakendamine, mis tähendab, et esmane eesmärk ei ole süüdlase mõjutamine või karistamine, vaid keskendutakse süüteo ohvrile. Kui alaealisele näidata kahju, mida ta on oma tegudega kannatanule põhjustanud, võib alaealisel endal tekkida soov muutuda paremaks inimeseks. Hirmutamine ja ähvardamine alaealiste puhul ei tööta. Sobivad meetmed on näiteks nõustamine ja hoiatamine, mida alaealiste komisjonid kasutavad.

Seadusandjal on kavas seadusmuudatus, millega ka 18- kuni 21-aastaste noorte toimepandud süütegudele reageeritakse karistamise asemel alaealiste mõjutusvahenditega, kuna noored panevad toime sarnaseid õigusrikkumisi nagu alaealised ning sageli on tegemist impulsiivse ja grupi poolt toime pandud süüteoga. Noorte alaealistega samaväärne kohtlemine on aga vastuoluline eesmärk, arvestades alaealistele kohaliku omavalitsuse volikogul valimisõiguse andmist 2015. aastal.

Kui tegemist ei ole süstemaatilise rikkujaga, kasutatakse sotsiaalprogramme ka täisealise väärteo toimepanija korral. Võrreldes kriminaalmenetlusega, milles sotsiaalprogramm on üks karistuse osa, lõpetatakse väärteomenetlus, kui süüdlane võtab sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse. Näiteks joobes juhtimise süütegude puhul on kasutusel mitmeid sotsiaalprogramme, mille tulemused on olnud positiivsed ning võrreldes väärteokaristust

kandnud rikkujatega, on programmi läbinute puhul suurem tõenäosus korduvrikkumise vältimiseks.

Mittekaristuslik rahaline karistuse alternatiiv on väärteoga tekitatud kahju vabatahtlik hüvitamine. Sellisel juhul lõpetatakse väärteomenetlus otstarbekuse kaalutlusel. Ka sunniraha on rahaline meede, mis peaks mõjutama süüdlast rikkumist lõpetama. Väärteokaristuste kõrval on rikkujate mõjutamiseks olemas haldusõiguslikud vahendid, mida küll palju ei rakendata, kuid mis võivad osutada efektiivsemaks kui väärteokaristused. Haldussundi on võimalik kasutada, kui kahju ei ole veel tekkinud ning tegemist on kestva rikkumisega. Paljud väärteo eriseadused sisaldavad nii riikliku järelevalve korras haldussunni kasutamise võimalust kui ka väärteokaristust, mis aga alati pole vajalik. 01.01.2015 jõustunud karistusõiguse revisjoniga sooviti väärtegude arvu vähendada ning suurendada korrakaitseõiguslikku lähenemist. Hetkel on revisjonist liiga vähe aega möödas, et teha tõsikindlaid järeldusi revisjoniga seatud eesmärkide täitmise kohta.

Kuna karistamise eesmärk on preventsioon, peaks tegelema süütegude ärahoidmisega enne nende toimepanemist. Selleks annab hea võimaluse läbimängude või selgituste kaasamine koolide õppekavadesse, millega selgitatakse lastele põhilisi süütegudega kaasnevaid tagajärgi ohvritele ja ühiskonnale.

Sundtäitmisele saadetud nõuete ning sundtäitmisel edutult lõppenud nõuete arvu järgi võib öelda, et enne rahatrahvi määramist ei kontrollita, kas varasemad rahatrahvid on tasutud ning kas üldse on otstarbekas rahatrahvi määrata. Samas puudub paljudes väärteokoosseisudes rahatrahvile alternatiivne sanktsioon, kui nähtub, et süüdlasel puudub majanduslik võimekus rahatrahvi tasumiseks. Kuna ka arest ei ole väärteomenetluses sobiv karistus, oleks vajalik rohkem rakendada olemas olevaid väärteokaristuse alternatiive ning tuua seadusesse ka uusi alternatiivseid sanktsioone.

Substitution of penalty and penalty alternatives in misdemeanour proceedings

SUMMARY

In Estonian law the principal punishments imposed for misdemeanours are fine, detention and deprivation of driving privileges according to the second Division of third Chapter of the Penal Code. What is more, there are supplementary punishments as deprivation of various other privileges like deprivation of rights to access state secrets and classified information of foreign states and right to process access state secrets and classified information of foreign states or prohibition of keeping animals.

The first part of the thesis focuses on the substitution of the principal punishments, which can or have to be substituted. Supplementary punishments cannot be substituted under existing law. First part of the thesis includes explanation of the substitution penalties, an analysis of judicial practice of the substitution penalties and also a sub-chapter about the changes that will take effect concerning substituted penalties in the near future.

The second part of the thesis focuses on alternative sanctions to misdemeanour punishments like confiscation, sanctions applicable to minors, termination of misdemeanour proceedings by imposing a commitment on the offender (e.g. social program) and termination of the proceedings if the offender pays for the damages caused. Second part also focuses on the written caution procedure and the benefits of using administrative coercion.

To begin with, one of the main reason for punishing offenders for misdemeanours is to guide them towards law-abiding behaviour. However, in case the punishment is monetary fine and the subject to the proceedings does not have money or other assets against which a claim can be filed, the fine has to be substituted in the court. This usually takes place years after the misdemeanour was commissioned as there are long time limits for enforcement proceedings. Therefore, a misdemeanour might expire and also the punishment is not effective, if it is imposed years later. Moreover, if the fine is substituted with community service, the substitution formula is 10 fine units per one hour of community service. As 1 fine unit equals four euros, it means that the "salary" for community service would be 40 euros per hour. This is not righteous as the assignments for community service are fairly easy like cleaning the streets of snow or raking leaves. Therefore, the offender does not feel the punishment being

punitive. The solution would be enabling the state to give the offenders a job with a market-wage to pay the fine, so the salary would be fair and the person whose penalty was substituted would feel uncomfortable by the punishment.

The author of the thesis considers detention not being a suitable punishment for misdemeanours. As the main goal of punishment is to prevent further law violations, detention does not help in any way to achieve this goal. Furthermore, misdemeanours are not as harmful as criminal offences, therefore, there is no need to isolate the offender from the society. The maximum punishment for misdemeanour is 30 days of detention, which does not make a big difference in the safe-being of the members of society. Especially in the case of under-aged offenders, detention is the worst punishment that can be imposed, as the main aim with under-aged offenders is to educate and help them.

The analysis of judicial practice illustrates that the peculiarities of the offenders are not considered, while imposing a substitution punishment of community service. Community service as a punishment is suitable only to limited people and is not for everybody. Yet, it is cheaper for the state and more convenient than detention. The court judgments do not include justifications why community service was imposed. Usually judgments contain a statement that the offender is willing to do community service.

A good punishment for misdemeanours would be deprivation of privileges (*e.g.* driving privilege). This type of punishment is individual and makes the life of the offender a bit inconvenient, which is what a punishment should do in order to keep the offender away from future violations. A good idea would be legislating conditional sentences for misdemeanours as this type of punishment has been effective for first time criminal offenders and might be even more effective as misdemeanour punishment.

The best punishment for misdemeanour is always not a punitive measure. Law gives various possibilities to react to misdemeanours, but all possible sanctions are not widely used.

For example the confiscation of vehicle for the misdemeanour of driving under influence, is uncommon nowadays. The misdemeanour was committed 3009 times during last year (2016) and only 37 vehicles were confiscated. In comparison to the criminal offence of driving under influence was committed 2866 times and 201 vehicles were confiscated. Confiscation should be more widely used, as it could be more effective than fine or detention for 30 days.

Fortunately, for traffic violation there is also a possibility to deprive the driving license so confiscating the car is not always necessary.

The law suggests many alternative sanctions for minors and also various institutions can apply these sanctions. As there is a hope that an under-aged offender can be changed and educated, the classical punishments should be used only in exceptional cases. However, fine is the most common misdemeanour punishment for minors. This may be due to the overwhelming system of sanctions applicable for minors.

As minors usually do not earn money, fine will be paid by the parent of the child. If the parents do not carry out a preventive conversation, then the minor does not learn anything from the punishment. Nevertheless, there are special social programs and counselling opportunities that can and should be used in reaction to a misdemeanour by minor. What is more, in the future, community service will be added to the applicable sanction list for minors in the Penal Code, but just making minors do community work is not enough. Community work should be connected to the offence and therefore the minor would learn the negative effects of his or her deed themselves.

The law of sanctions and punishments for minors is moving towards restorative justice principles, which means that the reaction to the offence considers firstly the interests of the victim. This method has shown to be fairly effective in other cultures and as the current penalty-system is not working as well as it could, the state is going to try something new.

Social programs can be used as a sanction to minors and they can also be used for an adult offender. Social programs are effective for first time offenders who do not have substance dependence and who are willing to learn and become a better person in the future. Social programs are widely used for first time offenders who drive under influence. The used programs have shown positive results and have become more popular over time. Moreover, the state should develop more social programs for different types of offences than traffic-related offences. As the programs have shown good feedback on some types of misdemeanour, they could be useful with other types as well.

Also indemnification is an alternative to misdemeanour sanction. This may sometimes be a bigger burden on the offender than a small fine, but it will have a positive effect on the victim

and also has a bigger preventive effect than a fine has. In case the offender is willing to pay for the caused damages, misdemeanour proceedings will be terminated.

Lastly there is an oral caution procedure for misdemeanours of little importance and it is rather similar to administrative coercion sanctions. As the criminal punishment should be the last method taken according to the *ultima ratio* principle, administrative coercion should be more widely used than it is right now. Many special laws for misdemeanours are able to use administrative coercion instead of misdemeanour procedure, but the administrative coercion is seldom used. One of the main goals of the penal law revision that came into force 01.01.2015, was to reduce misdemeanour offence compositions in law and to increase the usage of administrative coercion, but currently too little time has passed to evaluate if the goal was reached.

In conclusion, it can be said that the law gives various possibilities to apply other sanctions than punitive ones for misdemeanours. However, the penalty substitution system is not working well, as the substituted penalty will occur years later. A sanction is most effective if it is applied immediately after the offence. In case it seems that it is probable that the offender is not going to pay the fine and is not willing to do community service, there should be other alternatives legislated. The system of alternative sanctions for minors is the most complex and comprehensive, but it is not used as widely and uniformly as it should be. The body conducting extra-judicial proceedings should approach to offenders individually. There is no need for misdemeanour punishments like fine or detention every time and sometimes other sanctions like administrative coercion, social program, confiscation or sanctions applicable to minors are more effective in terms of preventing further misdemeanours.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. E. Pajula, T. Ploom. Väärteomenetlus II. Teine trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2004.
2. T. Ploom, I. Koolmeister, A. Kangur, S. Lind, E. Pajula, I. Sirk. Väärteomenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2007.
3. T. Reinthal. Karistusõiguse suund - ülekriminaliseerimine? Juridica 2010 nr 10.
4. J. Salla. Karistuse asendamist ja karistusest vabastamist puudutavad muudatused. Juridica 2014/VIII.
5. J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
6. J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2007.
7. J. Sootak. Karistusõiguse revisjon kuriteo-, väärteo- ja haldusõiguse piirimail. Juridica 2013/IV.
8. J. Sootak. Üliõpilastöö kirjutamine ja vormistamine. Juhend õigusteaduskonna üliõpilastele. 2., täiendatud ja parandatud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.

Kasutatud veebipõhised allikad

9. A. Ahven. Joobes sõidukijuhtimise analüüs: nähtuse ulatus, karistuspraktika ja retsidiivsus. Kriminaalpoliitika analüüs. Justiitsministeerium 2/2015. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/joobes_juhtimise_analuus.pdf (27.02.2017).
10. A. Ahven, A. Leps, B. Tammiste jt (koost.) Kuritegevus Eestis 2015. Justiitsministeerium: Tallinn 2016. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevus_eestis_2015.pdf (11.02.2017).
11. A. Ahven, K.-C. Kruusmaa jt (koost.) Kuritegevus Eestis 2016. Justiitsministeerium: Tallinn 2017. Arvutivõrgus:

- http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_est_web.pdf (21.04.2017).
12. A. Ahven. Üldkasuliku töö tulemuslikkuse parandamise võimalustest. Kriminaalpoliitika analüüs nr 10/2012. Arvutivõrgus
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/uldkasuliku_too_tulemuslikkuse_parandamise_voimalustest._justiitsministeerium._2012.pdf (20.02.2017).
13. Baltic News Service. Üha rohkem trahvi saanud rikkujaid kannavad karistuse tööd tehes. 4.09.2015. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/3317731/ueha-rohkem-trahvi-saanud-rikkujaid-kannavad-karistuse-toeod-tehes> (24.04.2017).
14. Eesti Noorsootöö Keskus. Alaealiste komisjonide 2014. aasta ülevaade Eesti Hariduse Infosüsteemi andmete põhjal. 2015. Arvutivõrgus: <https://www.entk.ee/sites/default/files/AEK%20%C3%BClevaade%202014.pdf> (26.02.2017).
15. Eesti Noorsootöö Keskus. Alaealiste poolt toime pandud väärteod. Arvutivõrgus: <http://www.noorteseire.ee/indicators/305#> (27.03.2017).
16. Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seaduse kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valimisea langetamiseks eelnõu seletuskiri 703 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b0f58e59-bf36-40e3-bbd7-3aff08428bdf> (25.04.2017).
17. T. Gavrielides. Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy. Finland: Hakapaino Oy. 2007. Arvutivõrgus: http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/HEUNI_8oiteshk6w.pdf (02.03.2017).
18. Justiitsministeeriumi arengukava 2014-2017. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/justiitsministeeriumi_arengukava_2014-2017.pdf (02.03.2017).
19. Karistusseadustiku ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri 554 SE. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (22.02.2017).

20. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, millega suurendatakse trahviühikut, eelnõu seletuskiri 146 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/64f54788-8951-4ec5-b8be-35d64a1c7137/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus,%20millega%20suurendatakse%20trahvi%C3%BChikut/> (15.02.2017).
21. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, millega suurendatakse trahviühikut eelnõu 146 SE seletuskirja lisa (märkuste ja ettepanekute tabel). Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/64f54788-8951-4ec5-b8be-35d64a1c7137/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus,%20millega%20suurendatakse%20trahvi%C3%BChikut/> (27.03.2017).
22. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (suhtumise karmistamine sõiduki joobes juhtimisse) eelnõu seletuskiri 328 SE. Arvutivõrgus: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse\)/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse)/) (07.03.2017).
23. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (suhtumise karmistamine sõiduki joobes juhtimisse) eelnõu 328 SE lisa. Märkuste ja ettepanekute tabel. Arvutivõrgus: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse\)/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6548ce0b-43f4-49a7-b670-e984917fae72/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(suhtumise%20karmistamine%20s%C3%B5iduki%20joobes%20juhtimisse)/) (27.03.2017).
24. Karistusseadustiku, väärteomenetluse seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, karistusregistri seaduse ning kriminaalhooldusseaduse muutmise SE 562 seletuskiri. 09.07.2010. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/bbdf23-6b8b-a198-4a55-00c29e185e59/Karistusseadustiku,%20v%C3%A4%C3%A4rteomenetluse%20seadustiku,%20kriminaalmenetluse%20seadustiku,%20karistusregistri%20seaduse,%20kriminaalhooldusseaduse%20ja%20vangistusseaduse%20muutmise%20seadus/> (28.02.2017).

25. U. Klopets. Asendustäitmise ja sunniraha rakendamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüsi talitus. 2011. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/asendustaitmise_ja_sunniraha_rakendamise_analuus.pdf (22.02.2017).
26. U. Klopets. Karistusõiguse revisjoni teemaleht. 2014. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/tags/karistussusteem> (13.03.2017).
27. A. Liiv. Kleptomaania. Arvutivõrgus: http://www.kliinik.ee/haiguste_abc/kleptomaania/id-700 (25.03.2017).
28. H. Mihelson. Roolijoodikute ümberkasvatamise programm laieneb üle Eesti. Postimees. 15.03.2016. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/3619029/roolijoodikute-umberskasvatamise-programm-laieneb-ule-eesti> (25.04.2017).
29. R. Paabo, M. Ramat, T. Sari, M. Sepp. Liiklusväärtegude karistuste mõju korduvrikkumistele. Politsei- ja Piirivalveamet. PPA: 2012. Arvutivõrgus: <https://www.yumpu.com/xx/document/view/45468287/liiklusvaartegude-karistuste-moju-korduvrikkumistele-politsei> (28.02.2017).
30. N. Parrest. Arvamus väärteomenetluse seadustiku eelnõu kohta. 14.06.2013 Arvutivõrgus: http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_vaarteomenetluse_seadustiku_eelnou.pdf (25.04.2017).
31. S. Põllumäe. Mõiste administrative penalties riigisisesse õigusse ülevõtmine. Õiguskeel 2/2015. Arvutivõrgus: www.just.ee/sites/www.just.ee/files/sander_pollumae._moiste_administrative_penalties_r_iigisisesse_oigusesse_ulevotmine.pdf (04.03.2017).
32. Relvaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri SE 736. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/c91bc937-2296-4e96-bb7b-510841aafa40/Relvaseaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (21.04.2017).
33. M. Ruus. Väärteomenetluses üldkasuliku töö kohaldamisega seotud probleemid seda korraldavate ametnike hinnangul. Magistritöö. Tartu 2014. Arvutivõrgus: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42352/ruus_maiu.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (02.03.2017).

34. Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 360 SE. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/096a684f-385d-487c-9355-b4978e6174aa/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (25.04.2017).
35. Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirja 360 SE lisad 1-3. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/096a684f-385d-487c-9355-b4978e6174aa/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (25.04.2017).
36. Sotsiaalministeerium. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#RFEy5VXf> (30.03.2017).
37. M.-L. Sööt, J. Salla, J. Ginter. Karistushinnangud. Kokkuvõte Eesti elanike, politseinike, prokuröride ja kohtunike karistushinnangutest. 2014. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/karistushinnangud.pdf>, (15.03.2017).
38. M.-L. Sööt. Kriminaalpoliitika arengusuunad 2018. aastani. Seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf. (26.02.2017).
39. K. Tamm, K. A. Salla. Laste toime pandud süütegudele reageerimise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2016. Justiitsministeerium: 2017. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm._k_salla_k-a_2016._laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf (27.04.2017).
40. B. Tammiste, A. Ahven, A. Kruusement. Joobes sõidukijuhtimise eest kriminaalhooldusele suunatud isikute liiklusohutusprogrammis osalemise tulemuslikkuse analüüs. Justiitsministeerium. 2008. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/joobes_so_idukijuhtimise_eest_kriminaalhooldusele_suunatud_isikute_liiklusohutusprogrammis_osalemise_tulemuslikkuse_analuus.justiitsministeerium.2008.pdf (28.02.2017).

41. Väärteotrahvide laekumisest. Kas politsei määratud rahatrahv on mõjuvaks vastuseks väärteole? Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 2008. Arvutivõrgus: <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:52827> (18.02.2017).

Kasutatud õigusaktid

42. Alaealise mõjutusvahendite seadus. – RT I 1998, 17, 264 ... RT I, 30.12.2015, 75.
43. Alkoholiseadus. – RT I 2002, 3, 7 ... RT I, 01.09.2015, 1.
44. Asendustäitmise ja sunniraha seadus. – RT I 2001, 50, 283 ... RT I 12.07.2014, 29.
45. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015.
46. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.06.2016.a direktiiv nr 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32016L0800> (31.03.2017).
47. Haldusõigusrikkumiste seadustik. – RT 1992, 29, 396 ... RT 2002, 56, 350.
48. Kalapüügieadus. – RT I, 17.03.2015, 1 ... RT I, 30.12.2015, 16.
49. Karistusregistri seadus. – RT I, 21.03.2011, 3 ... RT I, 30.12.2015, 17.
50. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 31.12.2016, 14.
51. Konfiskeeritud vara üleandmise, vara võõrandamisest saadud raha eelarvest seaduslikule valdajale tagastamise, asitõendite arvelevõtmise ja hävitamise, arestitud vara hoidmise, hindamise ja võõrandamise ning kiiresti riknevate asitõendite hindamise, võõrandamise ja hävitamise kord. – RT I 2004, 61, 432 ... RT I, 03.02.2017, 25.
52. Korrakaitseadus. – RT I, 22.03.2011, 4 ... RT I, 02.12.2016, 6.
53. Korruptsioonivastane seadus. – RT I, 29.06.2012, 1 ... RT I, 24.03.2016, 5.
54. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 31.12.2016, 16.
55. Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016> (26.02.2017).
56. Liikluskindlustuse seadus. – RT I, 11.04.2014, 1 ... RT I, 17.12.2015, 50.
57. Liiklusseadus¹. – RT I 2010, 44, 261 ... RT I, 03.01.2017, 18.
58. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus. – RT I 1997, 52, 834 ... RT I, 03.05.2016, 6.

59. Relvaseadus. – RT I 2001, 65, 377 ... RT I, 19.03.2015, 19.
60. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus. – RT I 2007, 16, 77 ... RT I, 04.11.2016, 4.
61. Tolliseadus. – RT I 2004, 28, 188 ... RT I, 10.11.2015, 4.
62. Tubakaseadus. – RT I 2005, 29, 210 ... RT I, 28.06.2016, 5.
63. Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198 ... RT I, 08.07.2016, 36.
64. Veeseadus. – RT I 1994, 40, 655 ... RT I, 27.12.2016, 6.
65. Välismaalaste seadus. – RT I 2010, 3. 4 ... RT I, 03.01.2017, 5.
66. Väärteomenetluse seadustik. – RT I 2002, 50, 313.
67. Väärteomenetluse seadustik. – RT I 2002, 50, 313 ... RT I, 31.12.2016, 18.
68. Üldkasuliku töö ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve kord. – RTL 2004, 89, 1406 ... RT I, 30.12.2016, 9.

Kasutatud kohtupraktika

69. EIKo 08.06.1976, 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/7, Engel jt vs. Netherlands.
70. EIKo 22.05.1990, 11034/84, Weber vs Šveits.
71. EIKo 01.02.2005, 61821/00, Zilibierberg vs Moldova.
72. Harju Maakohtu 17.09.2009 otsus nr 4-09-5130.
73. Harju Maakohtu 09.11.2011 otsus nr 4-11-3057.
74. Harju Maakohtu 02.05.2013 otsus nr 4-13-2620.
75. Harju Maakohtu 22.05.2013 otsus nr 4-13-3223.
76. Harju Maakohtu 19.03.2015 otsus nr 4-15-541.
77. Harju Maakohtu 22.09.2015 otsus nr 4-15-7020.
78. Harju Maakohtu 20.11.2015 otsus nr 4-15-9250.
79. Harju Maakohtu 03.01.2017 otsus nr 4-16-9142.
80. Pärnu Maakohtu 03.02.2017 määrus nr 4-16-7917.
81. Pärnu Maakohtu 16.02.2017 otsus nr 4-17-697.
82. Pärnu Maakohtu 22.02.2017 otsus nr 4-17-694.
83. Riigikohtu 05.03.2003 otsus nr 3-1-1-26-03.
84. Riigikohtu 19.06.2003 otsus nr 3-1-1-57-03.

85. Riigikohtu 09.12.2003 otsus nr 3-1-1-146-03.
86. Riigikohtu 25.10.2004 otsus nr 3-4-1-10-04.
87. Riigikohtu 28.10.2005 otsus nr 3-1-1-107-05.
88. Riigikohtu 03.04.2006 otsus nr 3-1-1-2-06.
89. Riigikohtu 05.05.2006 otsus nr 3-1-1-21-06.
90. Riigikohtu 14.06.2006 otsus nr 3-1-1-43-06.
91. Riigikohtu 12.06.2008 otsus nr 3-1-1-37-07.
92. Riigikohtu 20.04.2009 otsus nr 3-1-1-87-08.
93. Riigikohtu 30.04.2010 otsus nr 3-1-1-26-10.
94. Riigikohtu 11.03.2013 otsus nr 3-1-1-22-13.
95. Riigikohtu 17.09.2013 otsus nr 3-2-1-86-13.
96. Riigikohtu 14.10.2013 määrus nr 3-1-1-87-13.
97. Riigikohtu 16.03.2015 määrus nr 3-1-1-19-15.
98. Riigikohtu 18.03.2015 määrus nr 3-1-1-78-14.
99. Riigikohtu 26.06.2015 määrus nr 3-1-1-37-15.
100. Tallinna Ringkonnakohtu 11.11.2015 otsus nr 4-15-4436.
101. Tallinna Ringkonnakohtu 12.11.2015 määrus nr 4-15-8780.
102. Tallinna Ringkonnakohtu 17.12.2015 määrus nr 4-15-9854.
103. Tallinna Ringkonnakohtu 7.03.2016 otsus nr 4-15-11195.
104. Tallinna Ringkonnakohtu 17.03.2016 määrus nr 4-16-1286.
105. Tallinna Ringkonnakohtu 14.04.2016 määrus nr 4-16-2034.
106. Tallinna Ringkonnakohtu 10.01.2017 määrus nr 4-16-8594.
107. Tallinna Ringkonnakohtu 22.02.2017 määrus nr 4-17-355.
108. Tartu Maakohtu 17.03.2010 otsus nr 4-09-29703.
109. Tartu Maakohtu 23.05.2012 otsus nr 4-12-1140.
110. Tartu Maakohtu 02.08.2016 määrus nr 4-16-792.
111. Tartu Maakohtu 02.08.2016 määrus nr 4-16-839.
112. Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-6125.
113. Tartu Maakohtu 10.01.2017 määrus nr 4-16-8442.
114. Tartu Maakohtu 16.01.2017 määrus nr 4-16-7881.

115. Tartu Maakohtu 23.01.2017 määrus nr 4-16-8984.
116. Tartu Maakohtu 24.01.2017 määrus nr 4-16-7138.
117. Tartu Maakohtu 06.02.2017 määrus nr 4-16-8829.
118. Tartu Maakohtu 13.02.2017 määrus nr 4-17-338.
119. Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-53.
120. Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-55.
121. Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-136.
122. Tartu Maakohtu 17.02.2017 määrus nr 4-17-936.
123. Tartu Maakohtu 22.02.2017 määrus nr 4-17-384.
124. Tartu Maakohtu 23.02.2017 määrus nr 4-16-8585.
125. Tartu Ringkonnakohtu 17.04.2014 määrus nr 4-14-1363.
126. Tartu Ringkonnakohtu 3.03.2016 määrus nr 4-15-3183.
127. Tartu Ringkonnakohtu 20.06.2016 otsus nr 4-16-3310.
128. Tartu Ringkonnakohtu 23.01.2017 otsus nr 4-16-7461.
129. Viru Maakohtu 09.01.2017 määrus nr 4-15-1526.
130. Viru Maakohtu 11.01.2017 määrus nr 4-16-8718.
131. Viru Maakohtu 11.01.2017 määrus nr 4-16-9089.
132. Viru Maakohtu 18.01.2017 määrus nr 4-17-183.
133. Viru Maakohtu 23.01.2014 määrus nr 4-13-7975.
134. Viru Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-198.
135. Viru Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-292.
136. Viru Maakohtu 31.01.2017 määrus nr 4-16-8862.
137. Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus nr 4-16-7934.
138. Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus nr 4-16-7968.

LISAD

Lisa 1.

Analüüsitud maakohtu otsused, milles asendati väärteoarest ÜKT-ga.

	Kohtuotsuse andmed	Kvalifikatsioon	Määratud arest	ÜKT	Teostamise aeg
1.	Harju Maakohtu 03.01.2017 otsus nr 4-16-8839	NPALS § 15 ¹ lg 1	5 p	5 h	1 kuu
2.	Harju Maakohtu 03.01.2017 otsus nr 4-16-9142	NPALS § 15 ¹ lg 1	4 p	4 h	1 kuu
3.	Harju Maakohtu 09.01.2017 otsus nr 4-16-8301	LS § 201 lg 2	17 p	17 h	Tähtaeg: 09.04.2017
4.	Harju Maakohtu 10.01.2017 otsus nr 4-17-20	LS § 201 lg 2	10 p	10 h	1 kuu
5.	Harju Maakohtu 12.01.2017 otsus nr 4-16-6576	LS § 201 lg 2; § 227 lg 1	25 p	25 h	Tähtaeg: 28.04.2017
6.	Harju maakohtu 12.01.2017 otsus nr 4-16-8798	LS § 203, 207, 242 lg 1; LKindLS § 81, NPALS § 15 ¹ lg 1	7 p	7 h	1 kuu
7.	Harju Maakohtu 12.01.2017 otsus nr 4-16-9123	LS § 201 lg 2	10 p	10 h	Tähtaeg: 28.04.2017
8.	Harju Maakohtu 19.01.2017 otsus nr 4-16-8869	LS § 201 lg 2, §224 lg 2	18 p	18 h	2 kuud
9.	Harju Maakohtu 25.01.2017 otsus nr 4-16-9197	NPALS §15 ¹ lg 1	15 p	15 h	1 kuu
10.	Harju Maakohtu 27.01.2017 otsus nr 4-16-8542	LS § 224 lg 2	10 p	10 h	2 kuud
11.	Harju Maakohtu 01.02.2017 otsus nr 4-17-207	LS § 201 lg 2, § 224 lg 2	17 p	17 h	2 kuud
12.	Harju Maakohtu 02.02.2017 otsus nr 4-17-12	NPALS § 15 ¹ lg 1; LS § 224 lg 2	10 p	10 h	2 kuud
13.	Harju Maakohus 14.02.2017 otsus nr 4-17-330	LS § 223 lg 1, § 224 lg 2, § 236 lg 1	24 p	24 h	2 kuud
14.	Harju Maakohtu 14.02.2017 otsus nr 4-17-506	LS § 201 lg 2	15 p	15 h	1 kuu
15.	Harju Maakohtu 01.03.2017 kohtuotsus nr 4-17-868	LS § 201 lg 2	10 p	10 h	1 kuu
16.	Harju Maakohtu 02.03.2017 otsus nr 4-16-9196	NPALS § 15 ¹ lg 1	6 p	6 h	2 kuud
17.	Pärnu Maakohtu 16.02.2017 otsus nr 4-17-697	LS § 201 lg 1, § 224 lg 2	30 p	30 h	1 kuu

18.	Pärnu Maakohtu 22.02.2017 otsus 4-17-694	LS § 201 lg 2	28 p	28 h	2 kuud
19.	Tartu Maakohtu 23.01.2017 otsus nr 4-17-112	LS § 90lg 1 p 1,3, LS § 201 lg 1	12 p	12 h	1 kuu
20.	Tartu Maakohtu 03.02.2017 otsus nr 4-16-6269	LS § 201 lg 12, § 207; LkindlS § 81	8 p	8h	2 kuud
21.	Tartu Maakohtu 03.02.2017 otsus nr 4-16-7785	LS § 201 lg 1, § 224 lg 2	12 p	12 h	1 kuu
22.	Tartu Maakohtu 06.02.2017 otsus nr 4-16-9110	LS § 90 lg 1 p 3, § 201 lg 2	10 p	10 h	1 kuu
23.	Tartu Maakohtu 9.02.2017 otsus nr 4-16-7989	LS § 201 lg 2	10 p	10 h	1 kuu
24.	Tartu Maakohtu 22.02.2017 otsus nr 4-16-7588	LS § 224 lg 2	30 p	30 h	1 kuu
25.	Tartu Maakohtu 22.02.2017 otsus nr 4-16-8195	KarS § 262 lg 1	5 p	5 h	1 kuu
26.	Tartu Maakohtu 22.02.2017 otsus nr 4-16-8200	KarS § 262 lg 1	5 p	5 h	1 kuu
27.	Viru Maakohtu 04.01.2017 otsus nr 4-17-75	KarS § 275 lg 1	9 p	9 h	4 kuud
28.	Viru Maakohtu 30.01.2017 otsus nr 4-17-604/2	NPALS § 15 ¹ lg 1; KarS § 218	18 p	18 h	1 kuu
29.	Viru Maakohtu 31.01.2017 otsus nr 4-17-627	LS § 201 lg 1, § 224 lg 2	19 p	19 h	3 kuud
30.	Viru Maakohtu 31.01.2017 otsus nr 4-17-628	NPALS § 15 ¹ lg 1	5 p	5 h	1 kuud

Lisa 2

Analüüsitud maakohtu määrused, milles asendatakse väärtetotrahv ÜKT-ga.

	Kohtumääruse andmed	Kvalifikatsioon	Rahatrahvi suurus	ÜKT	Teostamise aeg
1.	Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-6125	LS § 224 lg 1	105 ühikut	21 h	2 kuud
2.	Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-7916	KarS § 266 lg 1	30 ühikut	5 h	2 kuud
3.	Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-7925	LS § 224 lg 1	80 ühikut	8 h	1 kuu
4.	Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-8097	LS § 224 lg 2, § 223 lg 1, § 236 lg 1	225 ühikut	22 h	3 kuud
5.	Tartu Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-8837	LS § 224 lg 1	175 ühikut	17 h	3 kuud
6.	Tartu Maakohtu 10.01.2017 määrus nr 4-16-8442	LS § 201 lg 1	45 ühikut	5 h	1 kuu
7.	Tartu Maakohtu 16.01.2017 määrus 4-16-7881	-	30 ühikut	6 h	1 kuu
8.	Tartu Maakohtu 19.01.2017 määrus nr 4-17-16	LKindlS § 81	75 ühikut	7 h	2 kuud
9.	Tartu Maakohtu 23.01.2017 määrus nr 4-16-8904	LS § 201 lg 2	100 ühikut	10 h	2 kuud
10.	Tartu Maakohtu 23.01.2017 määrus nr 4-16-8984	LS § 201 lg 2	50 ühikut	10 h	1 kuu
11.	Tartu Maakohtu 23.01.2017 määrus nr 4-16-9184	LKindlS § 81, LS § 227 lg 2	20 ühikut	5 h	1 kuu
12.	Tartu Maakohtu 24.01.2017 määrus nr 4-16-7138	LS § 227 lg 2, § 201 lg 1	85 ühikut	8 h	1 kuu
13.	Tartu Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-246	KarS § 276; LS § 239 lg 1	82 ühikut	8 h	2 kuud
14.	Tartu Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-16-7200	KarS § 218	30 ühikut	5 h	3 kuud
15.	Tartu Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-16-7624	LS § 239 lg 2	20 ühikut	5 h	1 kuu
16.	Tartu Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-16-7626	LS § 239 lg 1 p 2	20 ühikut	5 h	1 kuu
17.	Tartu Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-16-8522	LS § 239 lg 2	75 ühikut	7 h	1 kuu
18.	Tartu Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-16-8975	LS § 227 lg 2	40 ühikut	5 h	1 kuu

19.	Tartu Maakohtu 27.01.2017 määrus nr 4-16-8103	LS § 201 lg 2	120 ühikut	12 h	1 kuu
20.	Tartu Maakohtu 06.02.2017 määrus nr 4-16-8829	LS § 224 lg 1	75 ühikut	7 h	3 kuud
21.	Tartu Maakohtu 07.02.2017 määrus nr 4-16-7958	LS § 224 lg 2	150 ühikut	15 h	5 kuud
22.	Tartu Maakohtu 13.02.2017 määrus nr 4-17-338	LS § 227 lg 2	98 ühikut	10 h	1 kuu
23.	Tartu Maakohtu 13.02.2017 määrus nr 4-16-8881	NPALS § 15 ¹ lg 1	50 ühikut	5 h	2 kuud
24.	Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-53	LS § 203; LKindIS § 66 ¹ lg 1	35 ühikut	5 h	1 kuu
25.	Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-55	LS § 203	21 ühikut	5 h	1 kuu
26.	Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-124	LS § 201 lg 2	165 ühikut	16 h	3 kuud
27.	Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-17-136	LS § 224 lg 2	161 ühikut	16 h	3 kuud
28.	Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-16-8386	LS § 224 lg 2	105 ühikut	10 h	2 kuud
29.	Tartu Maakohtu 15.02.2017 määrus nr 4-16-9177	LS § 201	31 ühikut	5 h	2 kuud
30.	Tartu Maakohtu 17.02.2017 määrus nr 4-17-936	-	65 ühikut	7 h	1 kuu
31.	Tartu Maakohtu 22.02.2017 määrus nr 4-17-384	-	55 ühikut	6 h	1 kuu
32.	Tartu Maakohtu 23.02.2017 määrus nr 4-16-8585	KarS § 218 lg 1	25 ühikut	5 h	2 nädalat
33.	Viru Maakohtu 03.01.2017 määrus nr 4-16-8771	LS § 224 lg 2	225 ühikut	22 h	2 kuud
34.	Viru Maakohtu 04.01.2017 määrus nr 4-16-7039	TS § 73 lg 1	30 ühikut	5 h	2 kuud
35.	Viru Maakohtu 04.01.2017 määrus nr 4-16-7275	LkindIS § 81	25 ühikut	5 h	2 kuud
36.	Viru Maakohtu 04.01.2017 määrus nr 4-16-7589	KarS § 275 lg 1; LS § 259 lg 2 p 1	135 ühikut	13 h	3 kuud
37.	Viru Maakohtu 09.01.2017 määrus nr 4-15-1526	LS § 201 lg 2, § 239 lg 1 p 1, § 207	28 päeva aresti	28 h	2 kuud
38.	Viru Maakohtu 11.01.2017 määrus nr 4-16-8718	TS § 73 lg 1	35 ühikut	5 h	5 kuud
39.	Viru Maakohtu 11.01.2017 määrus nr 4-16-9089	AS § 70 lg 1	100 ühikut	10 h	5 kuud

40.	Viru Maakohtu 18.01.2017 määrus nr 4-17-152	LS § 225 lg 1	38 ühikut	5h	4 kuud
41.	Viru Maakohtu 18.01.2017 määrus nr 4-17-183	LS § 227 lg 2	50 ühikut	5 h	4 kuud
42.	Viru Maakohtu 18.01.2017 määrus nr 4-16-6713	LS § 242 lg 1	25 ühikut	5 h	2 kuud
43.	Viru Maakohtu 24.01.2017 määrus nr 4-16-9175	RelvS § 89 ² lg 1	20 ühikut	5 h	1 kuu
44.	Viru Maakohtu 24.01.2017 määrus nr 4-16-9178	KarS § 262 lg 1	50 ühikut	5 h	1 kuu
45.	Viru Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-182	KarS § 262 lg 1	25 ühikut	5 h	1 kuu
46.	Viru Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-198	TS § 73 lg 1; TS § 73 lg 1	145 ühikut	14 h	7 kuud
47.	Viru Maakohtu 25.01.2017 määrus nr 4-17-292	LS § 207, 239, 218 lg 1, 242 lg 1	95 ühikut	9 h	4 kuud
48.	Viru Maakohtu 30.01.2017 määrus nr 4-16-8428	LS § 259 lg 2 p 1	20 ühikut	5 h	1 kuu
49.	Viru Maakohtu 30.01.2017 määrus nr 4-17-283	KarS § 218 lg 1	50 ühikut	5 h	1 kuu
50.	Viru Maakohtu 31.01.2017 määrus nr 4-17-395	KarS § 218 lg 1	30 ühikut	5 h	1 kuu
51.	Viru Maakohtu 31.01.2017 määrus nr 4-17-400/4	TS § 73 lg 1	86 ühikut	8 h	1 kuu
52.	Viru Maakohtu 31.01.2017 määrus nr 4-16-8590	TS § 73 lg 1	275 ühikut	27 h	6 kuud
53.	Viru Maakohtu 31.01.2017 määrus nr 4-16-8862	TS § 73 lg 1	60 ühikut	6 h	1 kuu
54.	Viru Maakohtu 31.01.2017 määrus nr 4-16-9093	KarS § 218 lg 1	30 ühikut	5 h	1 kuu
55.	Viru Maakohtu 08.02.2017 määrus nr 4-16-7877	LS § 201 lg 2	200 ühikut	20 h	4 kuud
56.	Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus 4-17-425	LS § 205	103 ühikut	10 h	1 kuu
57.	Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus nr 4-16-7934	LS § 203, § 239 lg 1 p 1	60 ühikut	6 h	3 kuud
58.	Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus nr 4-16-7968	LS § 227 lg 2; NPALS § 15 ¹ lg 1	53 ühikut	5 h	3 kuud
59.	Viru Maakohtu 14.02.2017 määrus 4-17-9083	LS § 201 lg 2	300 ühikut	30 h	2 kuud
60.	Viru Maakohtu 27.02.2017 määrus nr 4-17-609	KarS § 262 lg 1	50 ühikut	5 h	2 kuud

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Katerin Hovi (sünnikuupäev: 21.08.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Karistuse asendamine ja alternatiivide rakendamine väärteomenetluses,

mille juhendaja on *mag. iur* Andres Parmas,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2017